

8th Chapter

(4th CANTO)

विधो निर्मितमेव नासौ बाध्यते, दत्त्वं च प्रति नुमो विधिरनर्थकः रुविधेः
पुनर्निर्मितमेव ।

सिपि धातो रुवा । धातुग्रहणमुत्तरार्थमिति । इह तु सिपि
परतो धातोर्न्यस्यासंभवः । रुग्रहणं वेति । उत्तरार्थमित्यनुषंगः इह तु
दत्त्वे विकल्पिते सान्तत्वादेव पक्षे रुः सिध्यति ॥

दृश्च । अभिदिति । तन्मध्यमतितस्य श्मस्तद्विकस्य वाटस्तद्विग्रहणे
न ग्रहणादत्र पदस्य धातुत्वम् ॥

... : ...
...
... : ...
...
... : ...
...
... : ...
...

वर्णरूपधाया दीर्घ इकः । घातोः पदस्येत्युक्तं समानाधिकरणं
 रेफवकाराभ्यां विशेष्यते, विशेषणो न च तदन्तविधिर्भवतीत्याह । रेफवकारा-
 न्तस्येति । वग्रहणमुत्तरार्थमिति । इह तु वकारान्तस्य पदस्य घातोः संभवः
 अभ्यासेकारस्य मामूदिति । यदि स्यात्तस्यासिद्धत्वाद्ग्रस्व इति ह्रस्वो षष्ठि
 न स्यात् ।

उपधायां च । वर्णरूपधाया इत्यादि सर्वमनुवर्त्तते, ह्रस्वमुपधाग्रहणं
 वर्णविशेषणं, षष्ठीद्विकस्य तु स्थाने सप्तम्येकवचनं, प्रकृतमुपधाग्रहणमिहो

अतिशय प्रसन्नः । तदा । : कः । तदा । तदा ।
तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा ।
तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा ।
तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा ।
तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा ।

तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा ।
तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा । तदा ।

विशेषणं, तच्च वीपक्षभा पूर्वत्वं प्रतिपादयति, तेन वृत्तिकारोपदक्षिताः
 सूत्रार्थो भवति । ह्रस्वित्ति । हुक्कां कोटिल्ये, मुक्कां मोहसमुक्काययोः आचोर-
 हाभ्यामिति द्विवचनस्यासिद्धत्वाद्देफस्योपधात्वे सति पूर्वदीर्घत्वं, चिरि-
 जिरी हिंसार्थो । इह रिर्यतुः विव्यतुरिति । रि गतो, वी गत्यादिषु,
 लिट् क्तुषु, द्विवचने एरनेकाच इति यणादेशः अत्राभ्यासेकारस्य दीर्घप्रसंगः
 ततश्च तस्यासिद्धत्वाद्घ्रस्वो न स्यात्, तत्राह । रिर्यतुरित्यादि । यणादेशस्य

स्थानिवद्भावादिति । न च दीर्घविधौ स्थानिवदङ्गवप्रतिषेधः क्लोपाजा-
 देशत्वात्, एवमपि पूर्वत्रासिद्धे न स्थानिवदित्याशङ्क्या परिहारान्तरमाह
 असिद्धत्वाच्चेति । आधिकारे विधानात्प्रत्ययाश्रयत्वाद्यणो बहिरंगत्वं
 दीर्घस्य तु तदनपेक्षात्वादन्तरंगत्वम्, इह क्तुयितिः क्यजन्तावृत् इट् क्तो लोपे
 कृते क्यस्य विभाषेति यदा ऽयं लोपो न भवति तदा घातोरुपधाभूतो
 रेफो हल्परश्चेति दीर्घप्रसंगः इत्याशङ्कायामाह । क्तुयितित्यत्रापीति ।

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to extreme blurriness and fading.

अत्राप्यन्तरंगत्वबहिरंगत्वे पूर्ववत्, इह प्रतिपूर्वादिवेः कनिन्युवृषितक्षीति
 कनिन्प्रत्ययान्ताद्धृतीयैकवक्त्रे अलोपोन इत्यकारस्य लोपे प्रतिदीवनेति
 दीर्घत्वमिष्यते, तत्र प्राप्नोति, वकारस्य धातुप्रत्यनुपधात्वादित्यत आह ।
 प्रतिदीवनेत्यत्रेति । कथं पुनर्हति चेति दीर्घत्वं यावतालोपस्य स्थानिवद्भावे
 सति हल्परो वकारो न भवतीत्यत आह । दीर्घविधाविति । ननु मामुत्स्थानि-
 निवद्भावः विभक्त्याश्रयत्वेनालोपो बहिरंगस्तस्यासिद्धत्वाद्दल्परो न

...
...
...
...
...
...
...

भवतीत्यत आह । असिद्धं बहिरंगमन्तरंगइत्येतत्त्विति । आश्रयणं त्वस्याः
परिमाणाया अनित्यत्वात्, अनित्यत्वं च नलोपः सुप्स्वरेत्यत्र तुग्विधिग्रहणेन
ज्ञापितम् इह जीयतेः किन् रश्च वः जिद्विःकृग्पृथ्यां किंः प्रत्ययः किरिः
गिरिः ताभ्यामोस् यणादेशः किर्योर्गिर्योर्त्र हलि चेति दीर्घत्वं प्राप्नोति
तत्राह । उणादयो ऽव्युत्पन्नानीति । उणादिषु नावश्यं व्युत्पत्तिकार्यं
भवतीत्यर्थः । एतच्चातःकृकभिकसेत्यत्र कभिग्रहणेनैव सिद्धे कसंग्रहणेन ज्ञापितं

क्वचित् व्युत्पत्तिकार्यं भवत्येव तथा प्रतिदीवनेति, किर्योरित्यत्र यणो
बहिरंगत्वमाश्रित्यायं परिहार उक्तः ।

न मकुर्कुराम् । कृषादिति । कुर केदने, वाशिषि लिङ् । प्रतिदीव-
नेति । योत्र वकारान्तो नासो मसङ्गो यश्च मसङ्गो नासो वकारान्तः किं
तर्हि नकारान्तः ।

अदसो मेदादिदोमः । असेरिति सकारे हकार उच्चारणार्थः अमूष्मा-
मित्यत्र त्यदाद्यत्वे कृते सुपि चेति दीर्घत्वं, तत आन्तरतप्यादाकारस्य

ਦੇਸ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

। : ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

। : ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ऊकारः । ननु च सूत्रे ह्रस्वो निर्दिष्टः माव्यमानत्वाच्च सवर्णग्रहणमपि नास्ति, तत्कथमुकारो लभ्यतेऽत आह । माव्यमानेनापीति । एतच्च दिव उदिति तपरकरणेन ज्ञापितं, केचिदत्राप्युकारं दपरं पठन्ति उद्गोम इति, तेषामयमात्पत्तिको दकारो मुखसुखार्थो न पुनरस्तकारस्य जश्त्वं तथा हि सति सवर्णग्रहणं न स्यात्, अदपरपाठस्तु मद्रः । अदस्यतीति । ननु च पदस्येति वक्ते न चेदं पदं नः कथमिति नियमात्, एवं तर्हेतदेव ज्ञापयति अपदस्या-

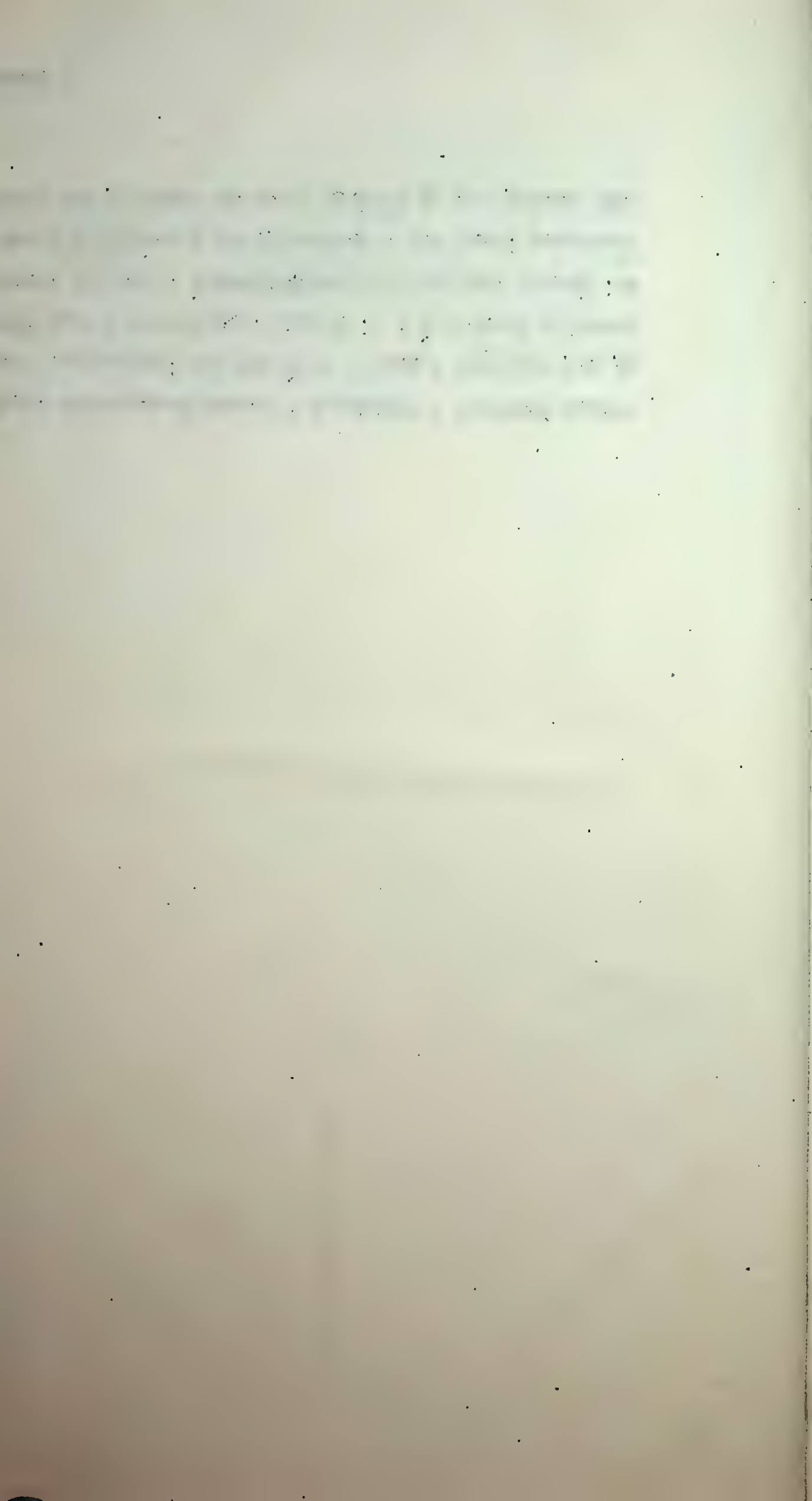
(10)

...
...
...
...
...
...
...

प्यदस एतन्मुत्वं भवतीति अमुममुयेति अन्यथा खत्र स्वादो पदं तत्रैव स्यादमुष्ये
 अमूम्यामिति । ओस्र इति । ओकारसकाररेफा न विद्यन्तेयस्य तस्येत्यर्थः
 अदः कुलमिति । विसर्जनीयस्यासिद्धत्वाद्देफान्तमेतत् । तदर्थमिति । ओकार-
 रेफयोरपि प्रतिषेधार्थम् । अः सेर्यस्येति । कोर्थ इत्यन्नाह । यत्रेति । तेन
 किं सिद्धं भवतीत्याह । तेनेति । कण्मदयादेश इति । अस्मिन्विषये वक्तव्य-
 मस्तीति प्रश्नस्तदाह । अदसोद्रेरिति । श्लोकस्य पूर्वार्द्धं व्याचष्टे । येरिति

तृतीयं पादं व्याचष्टे । ये त्विति । क्तुर्थं पादं व्याचष्टे । येषां त्विति ।
 अमुमुयद्दिहति । अदोऽङ्गीति क्त्विगित्यादिना क्विन्, विष्वग्देवयो-
 श्चेत्यदसष्टेरङ्गादेशः । अदयजितिस्थिते अदः शब्दस्याद्यादेशसम्बन्धो
 दकाररेफयोश्च मुत्वं, सौ उगिद्वामिति नुम्, ह्यङ्गादिसंयोगान्तलोपो
 क्विन्प्रत्ययस्य कुरिति कुत्वं नकारस्य ङकारः । अमुया अमुयोरिति । अत्र
 यकारस्योत्वप्रसङ्गः ॥

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

एत ईद्वयको । अर्गनिर्देशोयमिति । व्याप्तेन्यायात् । किं पुनः
कारणमेवं व्याख्यायतइत्यत आह । पारिभाषिके होति । तदा हि
तस्मिन्निति निर्दिष्टे पूर्वस्येति परिभाषोपस्थानाद्वयको परत एकारस्ये-
त्वेन मवितव्यं, न चात्र बहुवचनं परम् ॥

वाक्यस्य टेः प्लुत उदात्तः । अधिकारोऽधिकारान्तरनिवर्त्तक इति
वाक्याधिकारेण पदाधिकारस्य निवृत्तिः प्राप्नोति ततश्च फलन्तावित्या-

दावपदान्तस्यापि नकारस्य न शङ्क्यप्रशानिति रु त्वं प्रसज्येत्याशङ्क्याह ।
 पदाधिकारोऽनुवर्ततेवेति । नहि वाक्यग्रहणेन पदाधिकारः शक्यो निवर्तयितुं
 यो हि वाक्यस्य टिः सन्नियोगतः पदस्यापि भवत्येव, अथ वाक्यग्रहणं
 किमर्थं यावता वाक्यस्थस्यैव पदस्य प्रयोगो न केवलस्य तत्राह । वाक्य-
 ग्रहणमिति । पदस्य टेरित्युच्यमाने वाक्ये यावन्ति पदानि तेषां सर्वेषां
 टैः प्लुतः प्राप्नोति, दृश्यते च वाक्यपदयोर्यष्टिस्तस्यैव यदा स्यादिति ।

...
...
...
...
...
...
...
...
...

टिग्रहणमित्यादि । असति टिग्रहणे प्लुतश्रुत्या ऽच्परिमाणोपस्थानादत्रा
तदन्तविधौ सति अजन्तस्यैव वाक्यस्यालोन्त्यस्य प्लुतः स्यात् कथा नपुंस-
कङ्खस्वत्वं ग्रामणि कुलमित्यादौ भवति न पुनः सुवागित्यादौ तद्वत्, टिग्रहणे
तु सति तदुपादानसामर्थ्याद्विद्वत्ताज्जिज्ञेयते, न त्वचा टिरिति हलन्तस्यापि
प्लुतः सिध्यति ।

प्रत्यभिवादे ऽशूद्रे । प्रत्यभिवादो नामेत्यादि । गुरुत्युपलक्षणं,

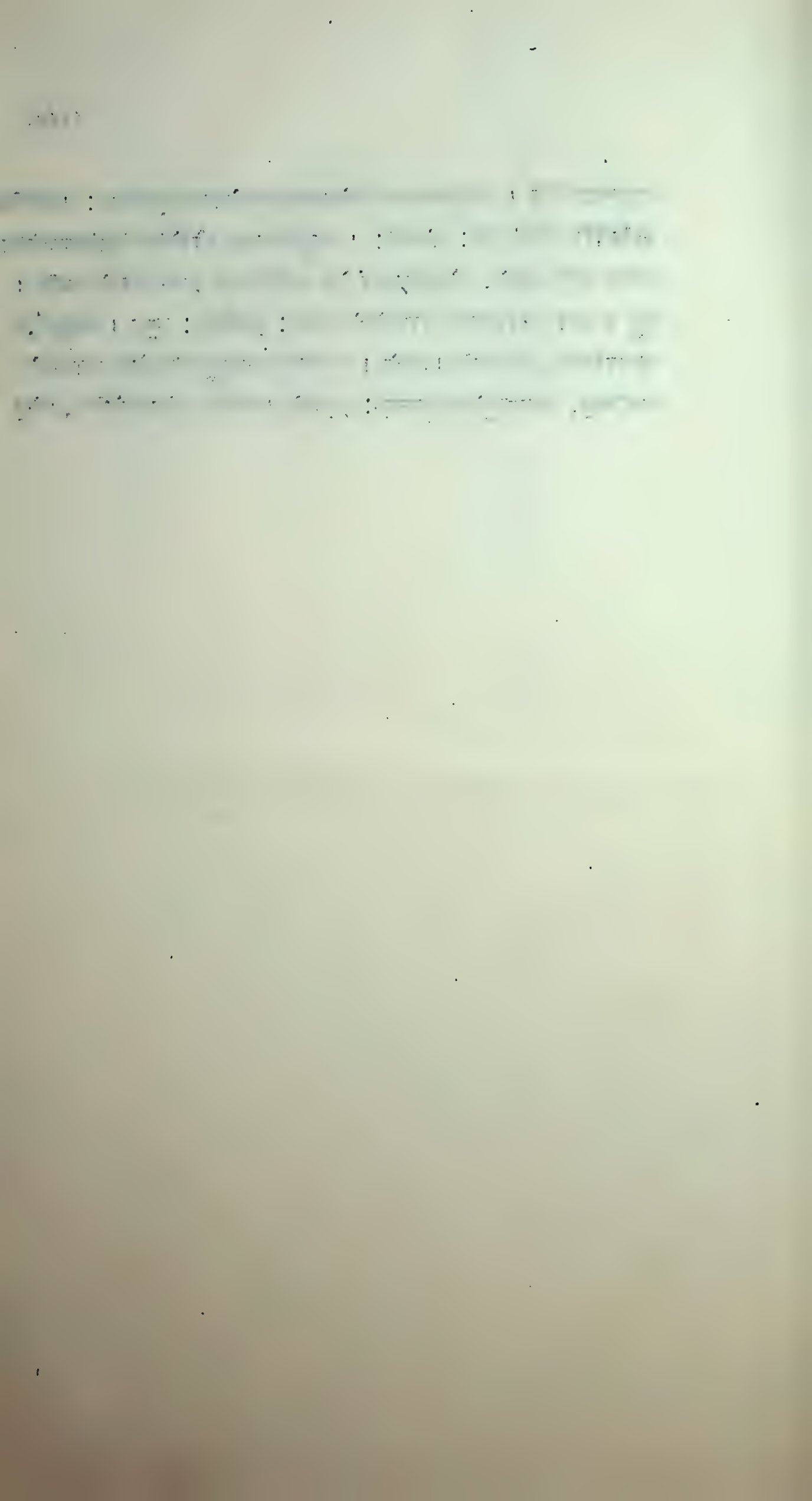

त्रिवर्षपूर्वः श्रोत्रियोऽभिवादमहति, अभिवादयमान आशिषं वाच्यमानो
 गुरुराशिषं प्रयुक्त इति यत्स प्रत्यभिवादो न प्रत्युक्तिमात्रं तत्रैव लौकै
 प्रसिद्धत्वात्, तद्यथा अविदांसः प्रत्यभिवादे नाम्नो ये न प्लुतिं विदुरिति
 तत्रेति । अशीर्वादविषये कीदृशे अशूद्रविषयेऽशूद्रो विषयी यस्य स तथोक्तः
 अभिवादाने सति प्रत्यभिवाद इति तं बावदुदाहरति । अभिवादयइति । नम-
 स्कारपूर्वमाशिषं वाचयामीत्यर्थः । एवमभिवादितो गुरुः प्रत्यभिवदति ।

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not possible to
 describe it in a few words. It is a
 system of many parts, and it is not
 possible to describe it in a few words.
 It is a system of many parts, and it is
 not possible to describe it in a few words.
 It is a system of many parts, and it is
 not possible to describe it in a few words.

आयुष्मानिति । आयुष्मत्वस्य विधेयत्वात्सम्बोधनविपक्षभावः । एधीति
 अस्तेर्लोऽटि सिपो हिः भवेत्यर्थः । आयुष्मान्भव सौम्येति विप्रोवाच्योपि-
 वादन इति मानवे, भवेत्यर्थग्रहणं तेन पर्यायैरपि प्रत्यभिवादो भवति ।
 ननु च तत्रा कारश्चास्य नाम्नोन्ते वाच्यः पूर्वाकारः प्लुत । इत्युक्तं, स
 कस्मादिह न विधीयते । उच्यते । यदर्थमिधान उपयुज्यते तदेव व्याकरणो
 वक्तव्यम्, अकारस्तु केवलमदृष्टार्थः प्रयुज्यते । न त्वस्य कश्चिदर्थोऽस्ति, अन्यतु

मानवेर्मन्यथा व्याचक्षाते अस्यामिवादयितुर्नाम्नोऽन्तेऽवसानेऽयो कारः
 स प्लुतो वाच्यः अकार इत्युपलक्षणं पूर्वाक्षरश्च प्लुतो वाच्यः हल-
 न्तविषयमेतत् अकार इत्यवमाह, हलन्तेष्वन्त्यात्पूर्वाच्च प्लुतो वाच्य
 इत्युभाभ्यामिति ताभ्यां टः प्लुत इत्युक्तं भवति । वयं तु ब्रूमः । पृथोवा-
 कारः प्रयुक्तव्य इति कुतः अकारार्थस्त्वयं, किंच मरतशास्त्रे प्रसूनेन प्रत्य-
 मिवादप्रकारे वर्ण्यमाने पृथगकारप्रयोगो दर्शितः तस्मादयमत्र प्रत्यमिवादन-

प्रयोगः आयुष्मान् भव सोम्य देवदत्त ३ अ, अग्रिचि३ त् अ इति एजेन्तेषु
 त्वेचोप्रगृह्यस्येत्यस्मिन्विधौ सत्यकारे परतस्तयोर्व्यावचि संहितायामिति
 यणापि भवति पिनाकपाणा३य हर३य शम्भ३व विष्णा३व इति, व्रत्यमिवादे
 शर्मवर्मशब्दयोः प्रयोगं नेच्छन्ति, शर्मान्तिं ब्राह्मणस्य स्याद्वर्मान्तिं क्षत्रियस्य
 त्विनेन नाम्न्यनन्तभूतयोरैव तयोः प्रयोग उक्तः न तु नाम्न्यन्तर्माव्यः तुषजक
 इति । कुत्सिते कः शूद्रस्य तु जुगुप्सितमिति वचनात् एवं विधं शूद्रनाम् ।

There is a great deal of talk about the
importance of the study of the history of
the world, and it is true that it is
one of the most important branches of
knowledge. But it is not the only one.
There are many other branches of
knowledge which are equally important.

स्त्रियामपीति । अस्त्रीशूद्रयोरिति वक्तव्यमित्यर्थः । केचिदाहुः न स्त्र्यमिवा-
 दयते पादोपसंग्रहणाद्येव तु करोतीति, अन्ये त्वाहुः । अमिवादयते न तु स्वं
 नाम गोत्रं वा गृह्णातीति, द्वयोरपि पदयोः स्त्रीप्रतिषेधो न विधेयः
 ये तु स्त्रीणामपि नामगोत्राम्याममिवादप्रत्यमिवादाविच्छन्ति तन्मतेनायं
 प्रतिषेधः । असूयतीत्यसूयकः अविनीतः तस्मिन्स्त्वित्यादिना ऽसूयके प्रतिषेधं
 प्रत्याचष्टे । यावदसावसूयकत्वेन ज्ञातो न भवति तावत्प्लुतं करोत्येव, यदा त्वसू-

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to extreme blurriness and low contrast.

यको ऽयं मामुपहसितुकाम इति जानाति तदा नैवा ऽशीर्वादरूपं प्रत्यभिवादं
 प्रयुक्ते प्रत्युत शपथैव ददातीति भाष्ये दर्शितमित्याह । तथा लुक्तमिति ।
 गुरुणा स्थालिशब्दं सज्ज्ञां मत्वा प्लुते प्रयुक्ते ऽसूयक आह नैवा मम
 सज्ज्ञेति किं तु दण्डिन्यायो मया विवक्षितः स्थालमस्यास्तीति स्थालीति,
 तदपि तत्त्वं मन्वानो गुरुः पुनरपि प्लुतरहितं प्रत्यभिवादनं कृत्वान् । आयुष्-
 मानैधि स्थालिन्निति । पुनरसूयक आह न दण्डिन्यायो मया विवक्षितः ।

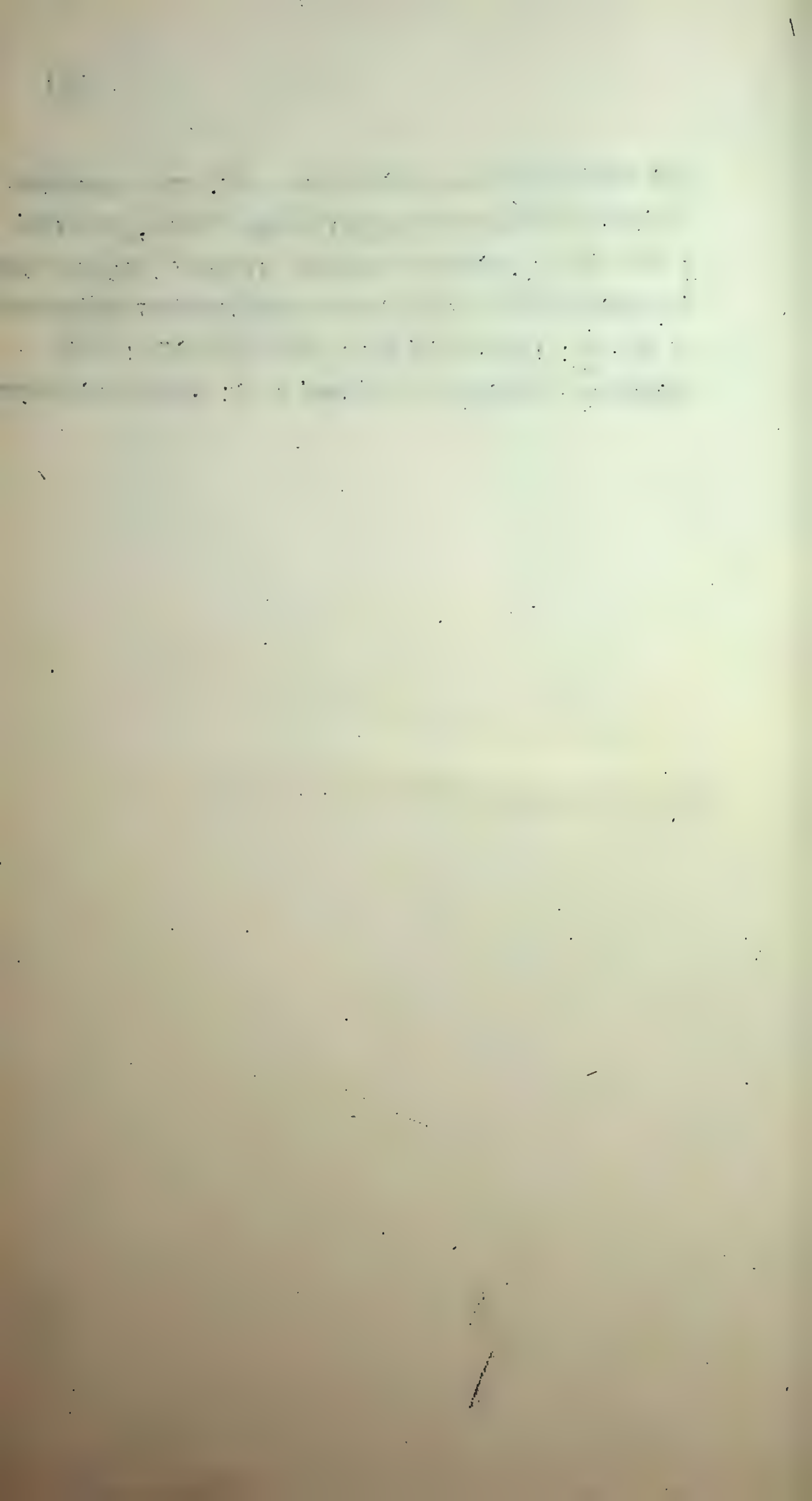

संज्ञैवेषा ममेति, ततो ऽसूयकत्वं निज्ञाय कुपितः सन् गुरुराह । असूयकस्त्वपि-
 त्यादि । भिद्यस्वेति । कर्मकर्तारि यक् । स्थालिन्निति पाठो न तु स्थाली-
 वदिति । अभिवादवाक्ये यत् संकीर्तितमिति । येन वाक्येनाभिवादयेत तदभि-
 वादनवाक्यं, नाम संज्ञा, गोत्रमपत्यप्रत्ययान्तः शब्दः । वाक्यस्य टैः प्लुत-
 विधानादेवमुक्तम् । तत्र प्लुति रिष्यतइति । दृष्टिरेवेयमिति केचित् । अन्यं
 त्वाहुः । अभिवादनं तावन्नामगोत्राभ्यामिति समाचारप्राप्तं, प्लुतोप्ययं

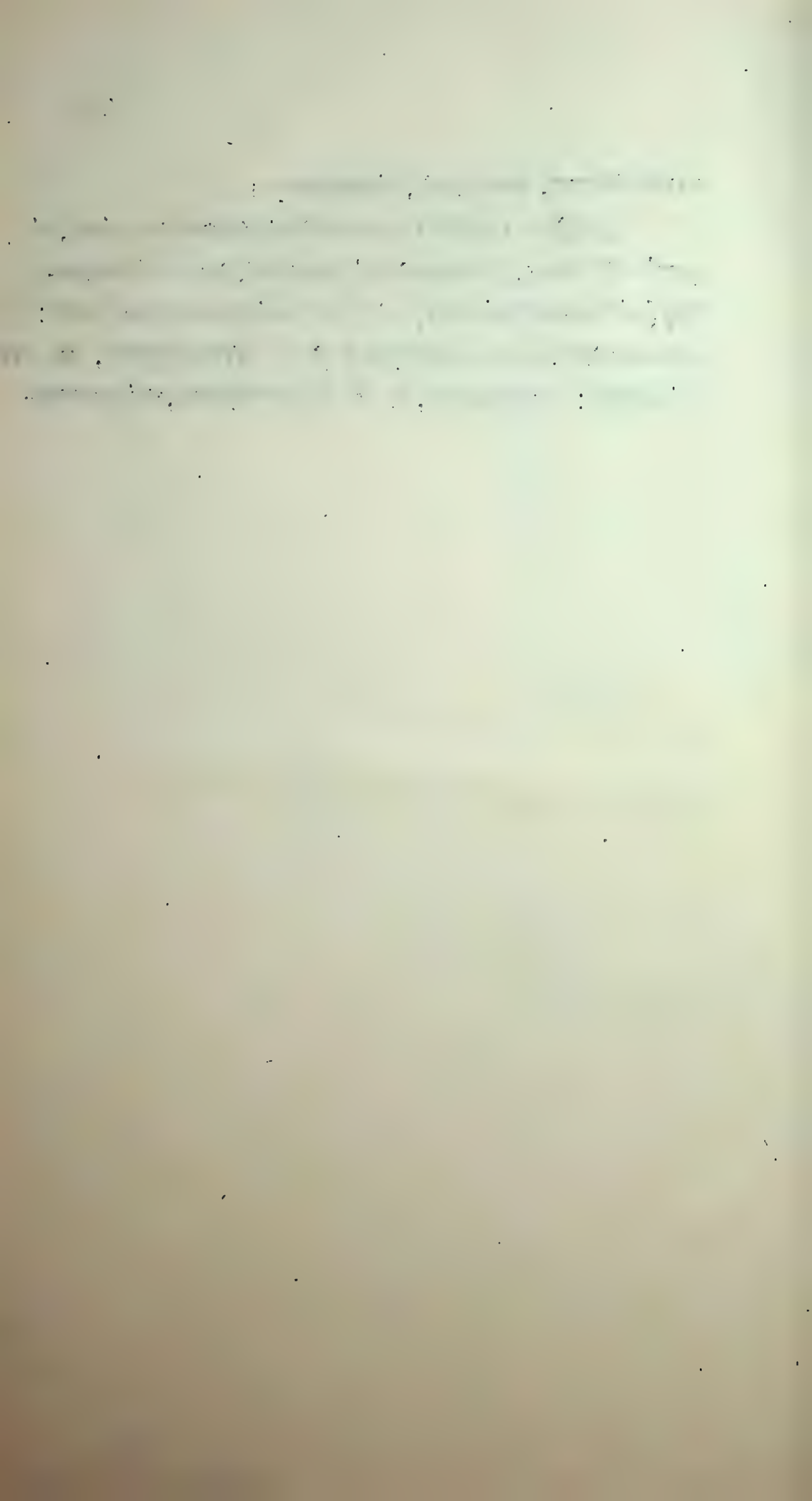
प्रधाने कार्यसंप्रत्ययात्तस्यैव वाक्यान्ते वर्तमानस्य भवति, पदस्य च प्राधान्यमर्थ-
 द्वारकं, प्रधानमर्थोऽपिवादयिता तदनुग्रहार्थत्वात्प्रत्यपिवादस्य, कुशलित्वादिकं
 तु तस्यैव संस्कारकम्, एवमेधीत्याख्यातव्याच्या साध्यरूपतया प्रधानमूतापि क्रिया
 संस्कारकत्वेन विवक्षितत्वादप्रधानमेव तस्मात्प्रधानमूतस्यापिवादयितुर्यदुपस्थापकं
 पदं तस्य प्लुतः । तच्च नाम्नाग्रं वेति । भोराजन्यविशां वेति । भो इति
 स्वरूपग्रहणम् । इतरयोस्तु तन्नाम्नां ग्रहणं तत्र भोः शब्दस्यासंज्ञागोत्रशब्दत्वा-

दप्राप्ते विभाषा, इतरत्र प्राप्ते, संज्ञाशब्दत्वात् ।

दूराद्धूते च । दूरादिति दूरान्तिकार्थेऽप्यौ द्वितीया चेति पंचमी, हूतं
ह्वानं भावे निष्ठा, दूरादित्युच्यते दूरं चानवस्थितं, तदेव हि कं चित्प्रत्य-
तिदूरं कं चित्प्रत्यन्तिकं भवति, एवं हि कश्चित्कं चिदाह य एका पार्श्वतः
करकस्तमानयेति, स बाह उत्याय गृहाण दूरे न शक्नोमि गन्तुमिति, अपर बाह
दूरं मथुरायाः पाटलिपुत्रमिति, स बाह न दूरमन्तिक्रमिति, तदेवं दूरस्यानव-

स्थितत्वान्न ज्ञायते कस्यामवस्थायां प्लुत्या भवितव्यमित्यत आह । दूरमित्या-
 दि ह्वानं हूतं तदपेक्षाया यद्वरं तदिहाश्रीयते दूराद्धूतमित्यन्वयात् इति करणी
 हेतौ, न तु देशमपेक्ष्य देशान्तरं दूरं भवति, किमिदं हूतापेक्षं दूरमित्यत आह ।
 यत्रेति । यत्र हूतं, प्राकृतात्त्वभावसिद्धात्, एवं विधे हूते देशद्वारकहूतापेक्षामपि
 दूरत्वमस्तीति भावः । हूतग्रहणं चेति । येन पर आगमने नियुज्यते तद्धूतं,
 तच्च नान्तरेण संबोधनं संभवति, संबोधितो हि पुरुष आगमने पानादौ

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the origin of life. It is shown that the problem is one of the most important and most difficult in the history of science. The author discusses the various theories of the origin of life, and shows that the most plausible is the theory of spontaneous generation.

वा नियुज्यते, अतो नान्तरीयकत्वाद्धेतुं संबोधनमात्रं लक्ष्यते, उपलक्षणं प्रयोजनमाह । तेनेति । इहायं प्लुतो दूरात्संबोधने विधीयते, एकश्रुतिरपि तत्रैव, एकश्रुतिदूरात्संबुद्धाविति एकस्मिंश्च विषये प्राप्तानां बाधविकल्पसमुच्चयानामन्यतमेन भवितव्यं, तदिह को भवतीत्याह । अस्याश्चेति । बाधस्तावद्विषयभेदे सति भवति, यथा काणोः तत्र हि कस्य विशेषो विषयः अणस्तु धातुसामान्यम्, इह तु नैवं विषयभेदोस्ति, विकल्पोपि सहप्राप्तयोर्भवति, यथा

The first part of the paper is devoted to a discussion of the general principles of the theory of the structure of the atom. It is shown that the structure of the atom is determined by the laws of quantum mechanics, and that the laws of quantum mechanics are based on the principle of the conservation of energy. The second part of the paper is devoted to a discussion of the structure of the atom in the case of a single electron. It is shown that the structure of the atom is determined by the laws of quantum mechanics, and that the laws of quantum mechanics are based on the principle of the conservation of energy.

तव्यदादीनाम् इह चेकश्रुतो कर्तव्यायां प्लुतस्यासिद्धत्वात्सहप्राप्तिर्नास्ति,
तस्मात्पारिशेष्यात्समावेश एव भवति, एकस्मिन्वाक्ये द्वयोरपि युगपत्प्रवृत्ति-
रित्येतावता चात्र समावेशवाचो युक्तिस्तत्त्वतस्तु वाक्यस्य टः प्लुत उदाहृतः
परिशिष्टस्येकश्रुत्यमिति बाध एव ॥

हेहेप्रयोगे हेहयोः । पूर्वेण हूयमानार्थस्य वाक्यान्तस्य पदस्य टः
प्लुतविधानादतदर्थयोर्हेहयोर्न प्राप्नोतीति वचनम् । हेहयोरेवेति । एकारः
पौनर्वचनिकः हेहयोः प्रयोगे तयोरेव हेहयोरिति । अन्ये तु हेहयोरेव भवति

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two main sections, with the first section containing names and addresses, and the second section containing names and addresses.

न हूयमानार्थस्य वाक्यस्य टेरिति वर्णयन्ति, तदेतत्कथं लभ्यते, अपकृष्य विधाना-
 त् हूयमानार्थस्य प्लुते प्राप्ते अतदर्थयोरेव तयोर्विधीयमानः प्लुतस्तं बाधते,
 सत्यपि संपदे बाधनं भवतीति न्यायात्, न चास्यासिद्धत्वम्, अपवादो वचनप्रा-
 माण्यादित्युक्तत्वात् । हे३ इति । प्लुतावेव इदुताविति वचनादिकारमागः
 प्लुतः । हे३ इति । एचोपगृह्यास्येत्यनेन प्लुतविकारो न भवति दूराद्धतत्वात् ।
 हेहयोरिति किमर्थं हेहयोः प्लुतो यथा स्यात् अन्यथा ऽऽरम्भसामर्थ्यादनन्त्यस्य

हूयमानवाचिन एव स्यात् देवदत्त हे इत्यादौ, एवं तर्हि हेहयोरित्येवास्तु किं
 हेहेप्रयोगइत्यनेन, नसंप्रयुज्यमानयोः प्लुतविधिः संभवति । उच्यते । प्रयोगइति
 तावद्वक्तव्यं, प्रयोगमात्रे यथा स्यात् किं सिद्धं भवति, अनर्थकयोरपि ग्रहणं
 सिद्धं भवति, क्व च तावनर्थको, यत्र संबोधनवचनं प्राक् प्रयुज्यते तत्र तेनैवाभिमुख्यस्य
 द्योतितत्वान्न हेहयोर्द्योत्यमस्तीत्यानर्थक्यं, यत्र तु हेहयोः प्राक् प्रयोग-
 स्तत्रानयोरभिमुख्यं द्योत्यमित्यर्थवत्त्वम्, एवमपि प्रयोगे हेहयोरित्येवास्तु,

हेहयोः प्लुतो भवति प्रयोगे, कस्य हेहयोरेवेति, श्रुतत्वात्, तस्मात्पुनर्हेहग्रहणस्य प्रयोजनं कर्तव्यं तदाह । पुनरिति । यदि तु प्रयोगग्रहणादेवानर्थक्योरिवानन्य-योरपि भविष्यतीत्युच्येत शक्यं पुनर्हेहग्रहणमकर्तुम् ।

गुरोरनृतोनन्त्यस्याप्येकैकस्य प्राचाम् । अनन्त्यस्यापि ढेरिति ।
अनेनापिशब्देन प्रकृतष्टिः समुच्चीयतइति दर्शयति, यदि तु गुरोः संनिधानात्स एवानन्त्यः समुच्चीयेत गुरोरनन्त्यस्यानन्त्यस्यापीति, ततो तेन यत्रानन्त्यो

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not possible to
 describe it in a few words. It is a
 system of many parts, and it is not
 possible to describe it in a few words.
 It is a system of many parts, and it is
 not possible to describe it in a few words.
 It is a system of many parts, and it is
 not possible to describe it in a few words.

गुरुस्तत्रैव पर्यायः स्यात् लघो त्वन्त्ये पूर्वेण तस्य स्यादनेन चानन्त्यस्य
 गुरोरिति द्वयोः प्लुतयोर्युगपच्छ्रवणं प्राप्नोति, अनुदात्तं पदमेकवर्जमिति वचना-
 न्नस्ति योगपदसंभवः असिद्धः प्लुतस्तस्या सिद्धत्वान्नियमो न प्राप्नोति,
 नेतदस्ति, कार्यकालं संज्ञापरिमाणं यत्र कार्यं तत्रोपतिष्ठते वाक्यस्य टः
 प्लुत उदात्तः गुरोरनृतः प्लुत उदात्तः उपस्थितमिदं भवति अनुदात्तं पदमेकवर्ज-
 मिति, तस्मान्नास्ति योगपदसंभवः यस्तस्मिन्नुदात्तः प्लुतस्तस्यास्य च समावेशः

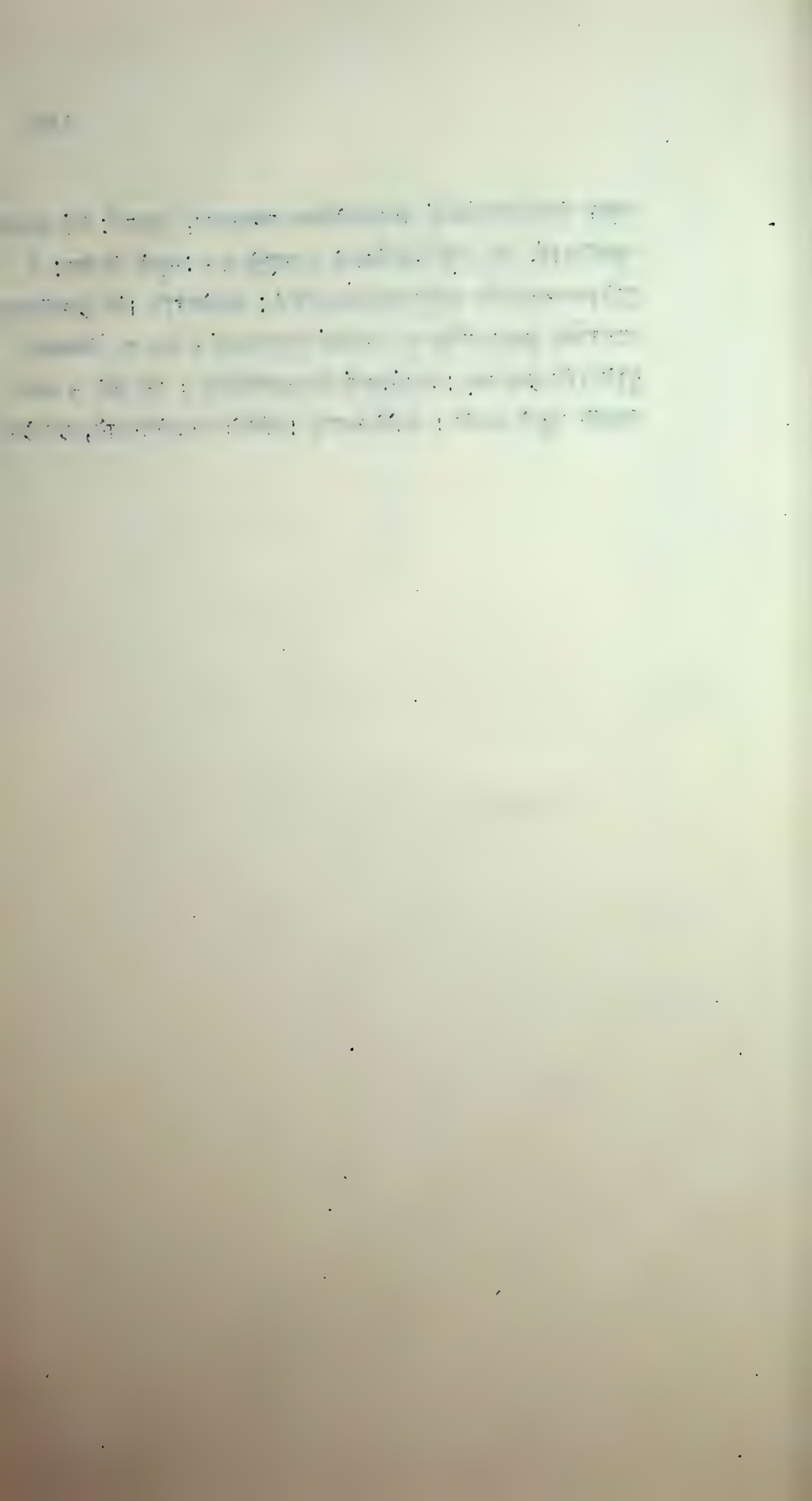

प्राप्नोत्यभिपूजिते दूराद्धते प्लुतो भवन्ननुदात्तं प्रश्नान्ताभिपूजितयोरिति
 टेरनुदात्तो भवति, शोभनः सत्वसि देवदत्त इति तत्र तेन गुरोर्नुदात्तः प्लुतः
 स्यात् तस्मादिदरेव समुच्चेतव्यः तत्रेह्येकैकस्येतिवचनात् यथा ऽ नन्त्यस्य
 पययिो ऽ यं भवति तथा नन्त्यस्य टेरपिति नास्ति यागपद्याप्रसङ्गः । स्कै-
 कग्रहणं पययिमिति । अन्यथा ऽ नन्तरोक्तेन प्रकारेणोदात्तानुदात्तोः
 प्लुतयोः समावेशः स्यात् क्वचित्पठ्यते प्रत्यभिवाद इत्येवमादिना यः

The following is a list of the names of the persons
 who have been appointed to the various offices of the
 Board of Directors of the City of New York, for the
 year 1897. The names are given in alphabetical order.
 The names of the persons who have been appointed to
 the offices of the Board of Directors of the City of
 New York, for the year 1897, are given in alphabetical
 order.

प्लुतो विहितस्तथैवायं स्थानिविशेष उच्यतेति, तस्यार्थः नैदं स्वतन्त्रं
 प्लुतविधानं, किं तर्हि प्रत्यभिवादे दूराद्घूते च यः प्लुतो विहितः स
 गुरोरनन्त्यस्यापि भवति अन्त्यस्यापि टैः पययिणोति । तेन प्रत्यभिवादय-
 मानार्थस्य ह्यमानार्थस्य च शब्दस्यैवं प्लुतविधानं न यत्र तत्र स्थितस्य
 गुरोरिति द्रष्टव्यम् । प्राचांग्रहणं विकल्पार्थमिति । तेन पदो न कस्य
 चिदपि प्लुतो भवति । तदनेनेत्यादि । तदिति वाक्योपन्यासे, अग्रीत्प्रेषाणी

परस्य चैत्यत्र माष्यकारेण यदेतदुच्यते सर्वं स्व प्लुत इत्यदि तदुपपन्नं भव-
तीत्यर्थः । ननु यत्र प्राचांग्रहणमस्ति स प्लुतो विकल्पतां सर्वस्व तु कथं
विकल्प्य स्वं तर्हि प्रचांग्रहणं सर्वत्र प्लुतविधौ संबन्धनीयं, शास्त्रत्यागः
साहसं, तेन शास्त्रमत्यजताप्यभियुक्तस्मरणात्स्वं स्व प्लुतो विभागा विधेय
इत्यर्थः ।

बोमम्यवदाने । प्लुतश्रुत्या ऽवपरिमाणौपस्थानादव स्व प्लुतः

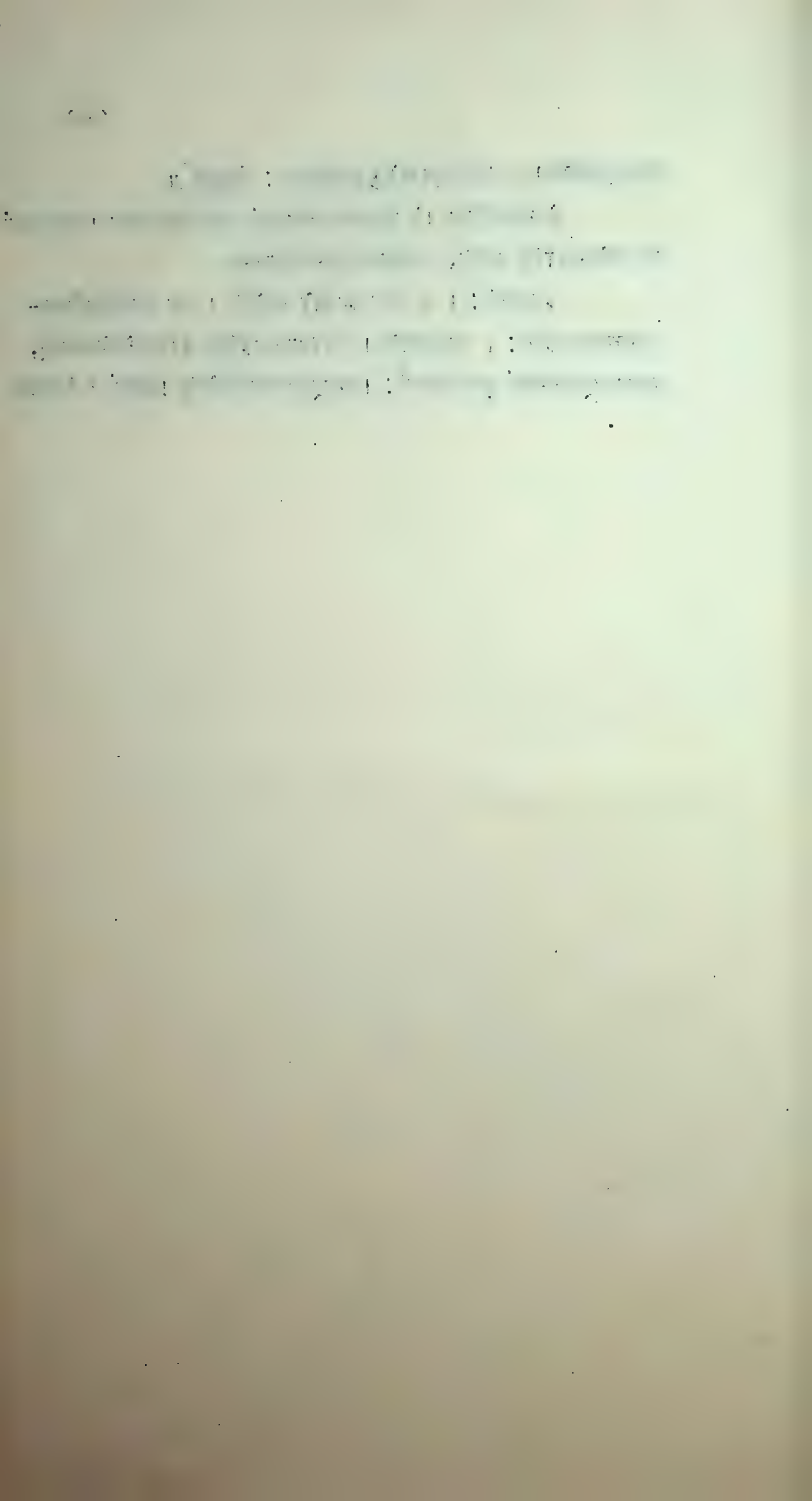

मकारस्त्वर्द्धमात्र इति समुदायोऽर्द्धचतुर्थमात्रः संपद्यते ॥

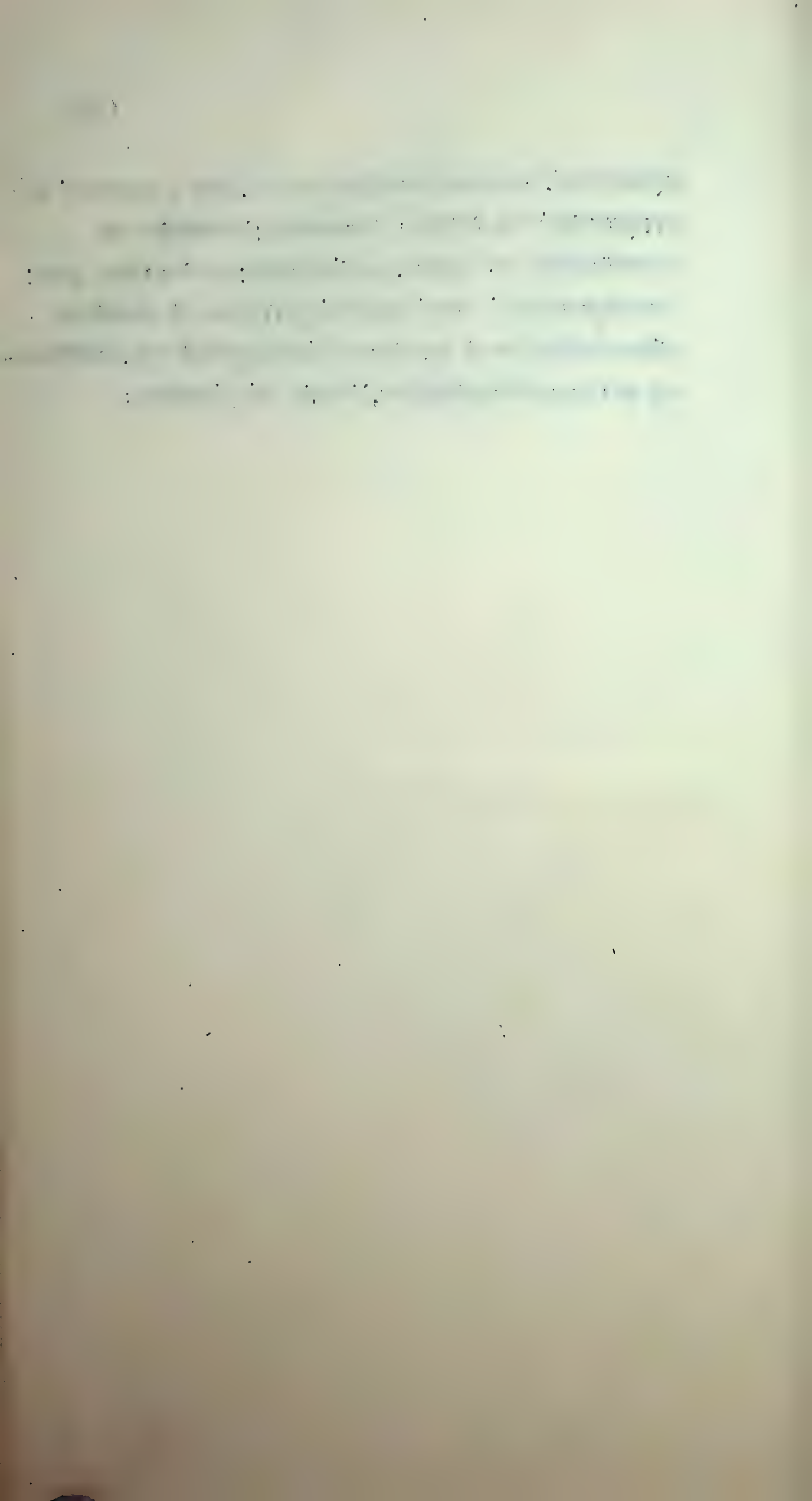
ये यजकर्मणि । ये यजामहृत्यत्रैवायं प्लुत दृष्यतइति । पित्र्यायां
दे स्वधेत्यत्रापि भवति, एतत्स्थानापन्नत्वात्तस्य ।

प्रणावष्टेः । क एषा प्रणावो नामेति । इह शास्त्रेऽपरिमा-
णितत्वात्प्रश्नः । पादस्येति । शास्त्रान्तरप्रसिद्धा वाश्रीयते देवतावत्,
अकारमवन्त्यमवं गृहीत्वेत्यर्थः । तदाद्यकारशेषस्येति । अकारं च शेषश्च

हल अकारशेषं, तदन्त्यमकारमादिर्यस्य तत्तदादि, तदादि च तदकारशेषं च
 तदाद्यकारशेषं तस्य टेरिति । त्रिमात्रमिति । केचिन्पकारेण सह
 त्रिमात्रमिच्छन्ति अन्ये भागमेव, तत्र ओंकारविधिः सामिधेन्यादिषु प्रसिद्धः
 स्वरादिमृगान्तमेकारं त्रिमात्रं मकारान्तं कृत्वोत्तरस्या अद्वै अवस्येदिति
 ओंकाराविधिस्तु निनर्दं स्वरादिरन्त ओंकारश्चतुर्निर्नर्दं हति, वाय्वर्धणिका-
 स्तु सर्वत्र चानयोर्विकल्पमिच्छन्ति, तेषामेव चेदं सूत्रं पठितम् ।

जिन्वतोमिति । जिविः प्रीणानार्यः लृट्, तिप् । टैरिति वर्त्तमानहत्यादि
 असति टिग्रहणो बलोन्त्यस्येति वचनादटैर्यो ऽन्त्यालु तस्योकारः स्यात्
 व्यभिवारामावादि प्रणवः प्लुतत्वेन न विशेष्यते, संज्ञया विधानेचावृ-
 परिभाषाप्रवर्त्तते न तु वस्तुतस्त्रिमात्रविधाने, तस्मादल स्व प्राप्नोति,
 अथावृपरिमाणोपस्थानार्थमेव प्लुतत्वेन प्रणवो तथा ऽपि टैर्योऽवृ तस्यैव
 स्थानं तु सर्वस्य टैः ओंकारस्त्वङ् फलमुदायत्वात्प्लुतो न भवतीति

The first part of the paper is devoted to a discussion of the
 various methods which have been proposed for the determination of
 the rate of reaction between a solid and a liquid. It is shown that
 the most reliable method is that of measuring the change in weight
 of the solid as the reaction proceeds. This method is applicable to
 all cases in which the solid is insoluble in the liquid. It is
 also applicable to cases in which the solid is soluble in the liquid,

सर्वस्य टैः सिध्यति, वाक्यस्य टेरित्यधिकारात्, सत्यम् टि स्यान्निकस्यैव
त्वोकारस्य प्रणवसंज्ञत्वात् कथमन्त्य स्यादो वा प्रसं हति चिन्त्यम् ।

याज्यान्तः याज्याकासु हति । यज्यानुवाक्याकासुमिति
समाख्यानं प्रकरणं । तेषामिति । मन्त्राणाम्, तासामिति पाठे तासां
याज्यानामन्तः । प्लवतइति । त्रिमात्रतया वर्द्धतइत्यर्थः । अग्नये ३ हति ।
चतुर्थ्येकवचनान्तस्याग्नयेशब्दस्यैवोप्राह्यस्येति प्लुतविकारः इहदमन्त्रग्रहणं

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not possible to
 describe it in a few words. It is a
 system of many parts, and it is not
 possible to describe it in a few words.
 It is a system of many parts, and it is
 not possible to describe it in a few words.
 It is a system of many parts, and it is
 not possible to describe it in a few words.

टेरित्यस्य निवर्त्तकं वा स्याद्विशेषणं वा, पूर्वस्मिन् कल्पे प्लुतं तु त्वाच्परि-
 माणीपस्थानादचान्ते विशेषितेऽजन्ताया एव याज्यायाः प्लुतः स्यात्,
 पदान्तरे त्वन्तग्रहणामनर्थकं टेरन्तत्वाव्यमिवारादित्यमिप्रायेणाह ।
 वन्तग्रहणं किमिति । इतरोऽपि विदितामिप्राय आह । याज्या नामेति ।
 वृष्टिप्रेष्यत्रीणद्वीणडावहानामादेः । पित्र्यायामनुस्यधेति
 संप्रेष्येत्यत्राऽपि अनुस्वधेति प्लुतो भवति, बृहिस्यानापन्नत्वात्स्वषाशब्दस्य

तथा च वणऽस्तु स्वधेति प्रत्याश्रवणमित्यत्रापि भवति, वस्तु स्वधेति
 श्रीणदस्थानपन्नत्वात् तथा च वणदित्येके समाप्नन्ति, वीणदित्येके,
 वाणदित्येके, वीणादित्येके, वापादित्येके, वपादित्येके इति णदिवधस्यापि
 वणदकारस्य प्लुतो भवति वणदकारोपलक्षणत्वाद् वीणदशब्दस्य ।
 आवह देवान् यजमानायैत्येवमादिष्विति । आदिशब्देनावहजात्वेदः,
 सुयजा यजेत्यादेर्ग्रहणम् ॥

१०५. पुनः, यत्र भित्तवर्धिताभ्यां च विविधं सुखं च तत्र
१०६. यत्र भित्तवर्धिताभ्यां च विविधं सुखं च तत्र
तत्र भित्तवर्धिताभ्यां च विविधं सुखं च तत्र
१०७. यत्र भित्तवर्धिताभ्यां च विविधं सुखं च तत्र
१०८. यत्र भित्तवर्धिताभ्यां च विविधं सुखं च तत्र
॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतायां अष्टादशोऽध्यायः ॥

वग्नीत्प्रेषणी परस्य च । वक्त्रेवायं प्लुत इष्यतइति । वीस्व-
धेत्याश्रवणमित्यत्र तु तत्स्थानापन्नत्वाद्भवति । वा ३ स्वधेति । तथा
चाश्वलायनः नित्याः प्लुतय इति उद्धर, उद्धरेति । चापले द्विवचनम् ।

विभाषा पृष्टप्रतिवक्त्रे हेः । प्रतिवचनशब्दोयं विरुद्धेपि
शब्दे वर्तते प्रतिशब्दस्य विरोधे प्रसिद्धेः प्रतिमल्लः प्रतिकुञ्जर इति, वचनं
वचनं प्रतीति प्रतिवचनमिति वीप्सायामव्ययीभावेऽप्यस्ति, समाधानेऽप्यस्ति

with a view to the establishment of a permanent
committee of the Council of the League of Nations
to study the question of the League of Nations
and to report to the Council at its next session.
The Committee should be composed of representatives
of the Council and of the League of Nations
and should be empowered to make such inquiries
and to report to the Council at its next session.

समाधाने, अस्ति कनेनामिहितस्य मया प्रतिवचनं विहितमिति, पृष्टप्रति-
वचनेपि वर्तते, तत्रासति पृष्टग्रहणो विवक्षितं प्रतिवचनं न गम्येत, उदाहरणो
हि शब्दोऽवधारणो ।

निगृह्यानुयोगे च । निगृह्येति । त्यबन्तमेतत् । स्वमतादिति ।
स्वपक्षात् प्रच्यावनमपनयः । तस्यैवेति । यस्मादसौ प्रच्यावितस्तस्यैव
स्वपक्षात् स्याविष्करणं शब्देन प्रकाशनम्, एवं किल त्वं निरूपयत्किमात्येति,

सूत्रार्थमुदाहरणो दर्शयन्नेवोदाहरति । अनित्यः शब्द इति केन चित्प्रतिज्ञा-
तमिति । तमेवं वादिनमुपालिप्सुरूपालव्युक्तमो निगृह्य स्वमतात्प्रच्याव्य
साम्यसूयं सामर्थ्यमनुयुक्ते, वाविष्कृतस्वप्नं करोति, अचित्त्वयं ग्रन्थो न
पठ्यते, अन्ते तु पठ्यते, अद्यामावास्या इत्येवं वादी प्रच्याव्य स्वमता-
देवमनुयुज्यतइति ।

आप्रेक्षितं मत्सैन । उदाहरणेषु वाक्यादेरामन्त्रितस्थित्यादिना

The first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the
the first of these is the fact that the

द्विर्वचनं, वाक्यस्य टेरित्यधिकारेऽप्यत्रानन्त्यस्य भवति, वाक्यादेरेवपदस्य
 भर्त्सने द्विर्वचनविधानात् । तदर्थमिति । पययिणा पूर्वोत्तरयोर्मणयोः प्लुतो
 यथा स्यादित्येवमर्थम् । द्विरुक्तोपलक्षणार्थमिति । द्विरुक्तसमुदाये
 भागद्वयोपलक्षणार्थमित्यर्थः । स्तब्धव्येहितमात्रस्य भर्त्सने वृत्त्यसम्भवा-
 त्त्वम्यते, पययिस्य त्वैकैकस्येव्यनुवृत्तेर्लामः ।

अंगयुक्तं तिङाकांक्षम् । वाकांक्षतीत्याकांक्षं, पवाड्यञ्च, इदानीं

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one, and the
 second is that it is not a simple one.
 The third is that it is not a simple one.
 The fourth is that it is not a simple one.
 The fifth is that it is not a simple one.

ज्ञास्यसि जालेत्येव द्वयोरप्युदाहरणयोः शेषः कूजफलं व्याहारफलं
वास्मिन्नेव पाणौ ज्ञास्यसीत्यर्थः । अंशब्दोऽमर्षं प्रत्युदाहरणो त्वनुनये,
अं देवदत्तेत्येतावदेकं वाक्यम्, एतच्च वाक्यं मिथ्या वदसीत्येतदप्रेक्षाते ।

विचार्यमाणानाम् ।

कोटिद्वयस्य विज्ञानं विचार इतिक्रियते ।

विचार्यमाणास्तज्ज्ञानविषयीभूत उच्यते ॥

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one, but a
 complex one, involving many factors
 which are not yet fully understood.
 The second is the fact that the
 system is not a simple one, but a
 complex one, involving many factors
 which are not yet fully understood.

इह तु विचार्यमाणार्थविषयत्वाद्वाक्यानि विचार्यमाणानि ।
 गृहाऽहति । गृहेशब्दस्य पूर्ववत्प्लुतविकारः । वनुप्रहरेदिति । वनुप्रहारः
 शयनं व्यत्ययेन कर्मणि कर्तृप्रत्ययः शाय्येतेत्यर्थः अथ वानुप्रहरेदित्यत्र यूपं
 यजमान हत्यस्याध्याहारः किं यूपस्तिष्ठेत्किं वा यूपं यजमानः शाययेदिति
 विचारार्थः ।

पूर्वं तु भाषायाम् । पूर्वेणैव सिद्धे नियमार्थमेतत्, तुशब्दस्त्विष्ट-

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

तोवधारणार्थः यथेवं विज्ञायेत पूर्वमेव माणायामिति, एवं विज्ञायि पूर्वं
माणायामेवेति । पूर्वत्वं च प्रयोगापेक्षाम् । उदाहरणो नुशब्दो वितर्कः,
लोष्टा मृत्पिण्डः ।

प्रतिश्रवणो च । श्री प्रतिश्रवणामभ्युपगम इति । कंठिकारः ।

प्रतिज्ञानमिति । प्रार्थितस्य देयत्वेन संवादः । अत्रोभयत्रापि गतिसमासः । अर्थ-
द्वयेऽपि प्रतिपूर्वः शृणोतिः प्रसिद्धः । श्रवणामभ्युपगमं चेति । अत्र लक्षणानामभिप्र-

10

1: SUPPLY TESTS

... ..

THESE THÈSES SONT DÉPOSÉES À LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
PAR LE PRÉSIDENT DU JURY : M. L. BOUTIER

ती आभिमुख्यहृत्यव्ययीभावः उदरणानि तु व्युत्क्रमेण दत्तानि । किमात्यः
 इति । किं ब्रूयत्येतत्पृच्छति, अत्र च श्रवणाभिमुख्यं गम्यते । हन्त ते
 ददामि इति । अत्र प्रार्थितस्य संवादो गम्यते, देवदत्त मोरित्यामन्त्रितम् ।
 स यदर्थमामन्त्रितस्तच्छ्रवणार्थं किमात्य इति, गां मे देहि मोः नित्यः
 शब्दो भवितुमर्हति, तस्मिन् तृतीये तूदाहरणो स्वाभ्युपगमो गम्यते ॥

The first thing I noticed when I stepped
 out of the car was the smell of the
 sea. It was a salty, fresh, and
 invigorating scent that I had never
 experienced before. The air was
 crisp and clean, and the sun was
 shining brightly on the water. I
 felt a sense of freedom and
 adventure that I had never felt
 before.

अनुदात्तं प्रश्नान्ताभिपूजितयोः । प्रश्नवाक्ये यच्चरमं प्रयुज्यते
 स प्रश्नान्तः क्वचित्पठ्यते नानेन प्लुतो विधीयते किं तु दूराद्भूतादिषु
 विहितस्य प्लुतस्यानुदात्तत्वं गुणमात्रं विधीयतइति, तत्रेषा वचनव्यक्तिः
 प्रश्नान्ते अभिपूजिते च यः प्लुतः सोऽनुदात्तो भवतीति तत्राभिपूजिते
 दूराद्भूते चेति प्लुत इति । इतरत्र त्वनन्त्यस्यापि प्रश्नास्थानयोरिति,
 आमः पूर्वं ग्राममित्येषां स्वरितः प्लुतः अग्निभूतो पटो इत्यन्यतरेण

...
...
...
...
...
...
...

वाक्यपरिसमाप्तिर्भवति, तत्र यदा येन वाक्यपरिसमाप्तिस्तदा तस्या-
नैनानुदात्तः प्लुतः स च पूर्वभागस्य, उत्तरभागस्य तूदात्ताविदुतो भवतः ।

चिदिति चोपमार्थे प्रयुज्यमाने । इतिकरणः किमर्थः अक्रिय-
माणे तस्मिन्नुपमानार्थे कस्मिंश्चिच्छब्दे प्रयुज्यमाने चिच्छब्दः प्लुत इति
विज्ञायेति, इतिकरणे तु सति प्रयुज्यमान इत्येतच्छिच्छब्दस्य विशेषणं,
प्लुतस्तु वाक्यस्य टेरित्यधिकारात्तस्यैव भवति । कथंचिदिति । अत्र कष्टे

[illegible]

चिच्छब्दः । अग्निमाणवको मायादिति । अग्निरिव माणवको दीप्ये-
 तेत्यर्थः, अत्रोपमार्थस्य गम्यमानत्वादस्ति चिच्छब्दस्य प्रतीतिः प्रयोगस्तु
 नास्ति, यद्यप्यन्येषामप्युपमानार्थानामिवादीनामस्ति प्रतीतिस्तथापि
 चिच्छब्दस्यापि तावदस्तीति स्यादेव स्तुतः चकारो ऽस्य स्तुतस्य समुच्च-
 यार्थः समुच्चयश्च भेदाधिष्ठान इति स्तुतान्तरभेदमाख्यातं भवति, अन्यथा
 पूर्वसूत्रत्पूर्वेष्वेव स्तुतनिमित्तेष्वनुदात्तत्वगुणमात्रं विधीयतइति विज्ञायेत, एतदेव

च ज्ञापकं पूर्वसूत्रे गुणमात्रं विधीयतइति ॥

उपरि स्विदासीदिति च । अत्रापि विचार्यमाणानामिति
विहितस्य प्लुतस्य गुणमात्रं विधीयते ॥

स्वरितमाप्रहितेऽसूयासंभतिकोपकुत्सनेषु । वावचनं कर्तव्यमिति ।
सर्व एव प्लुत इतिवचनमन्यदीयमिति वार्त्तिककारेण तावदिदं पठितं वृत्ति-
कारो ऽपि तदेवापठत् ॥

ਅੰਤਰਿਕਸ਼ਿਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

क्षियाशीः प्रेषेषु तिडाकाक्षाम् । क्षिया वाचारभेदः वाचारो
 त्खनम्, इष्टाशंसनमाशीः शब्देन व्यापारणं प्रेषः क्वचिद्वृत्तावप्ययं ग्रन्थः
 पठ्यते । दीर्घं ते वायुरस्तु, अग्निं न्विहरेति । क्षियायां तु न प्रत्युदाहृतं
 नित्यसाकांक्षत्वात्, नहि स्वयं ह रथेन यातीत्येतावत्पुनः वाचारभेदो
 गम्यते, किं तर्हि पाठ्यायं पदातिं ग्राम्यतीत्युक्तं । इह उपरि स्विदासीदिति
 चेत्यस्यानन्तरं मांयुक्तं तिडाकांक्षमिति वक्तव्यं, ततः क्षियाशीः प्रेषेषु

The first part of the paper is devoted to a general
discussion of the problem. It is shown that the
problem is equivalent to the problem of finding
the minimum of a certain function. This function
is then shown to be convex, and the minimum
is found by the method of steepest descent.

स्वरित इति, तत आग्नेदिते स्यासंमतिकोपकुत्सनेष्विति एवं हि तिठा-
कांघृष्टां द्विर्न कर्तव्यं भवति, तथा तु न कृतमित्येव ।

अन्त्यस्यापि प्रश्नाख्यानयोः । सर्वेषामेव पदानामिति ।
नन्वन्त्यस्यानुदात्तं प्रश्नान्ताभिपूजितयोरित्यनुदात्तप्लुतेन मवितव्यं तत्कथमेष
स्वरितः प्लुतो भवत्यत आह । अन्त्यस्येति । यद्यप्यत्र विकल्पो न
श्रुतस्तथाप्यनेनापिशब्देनान्त्यस्याप्ययं स्वरितः प्लुतो भवति, ततश्चानुदात्त-

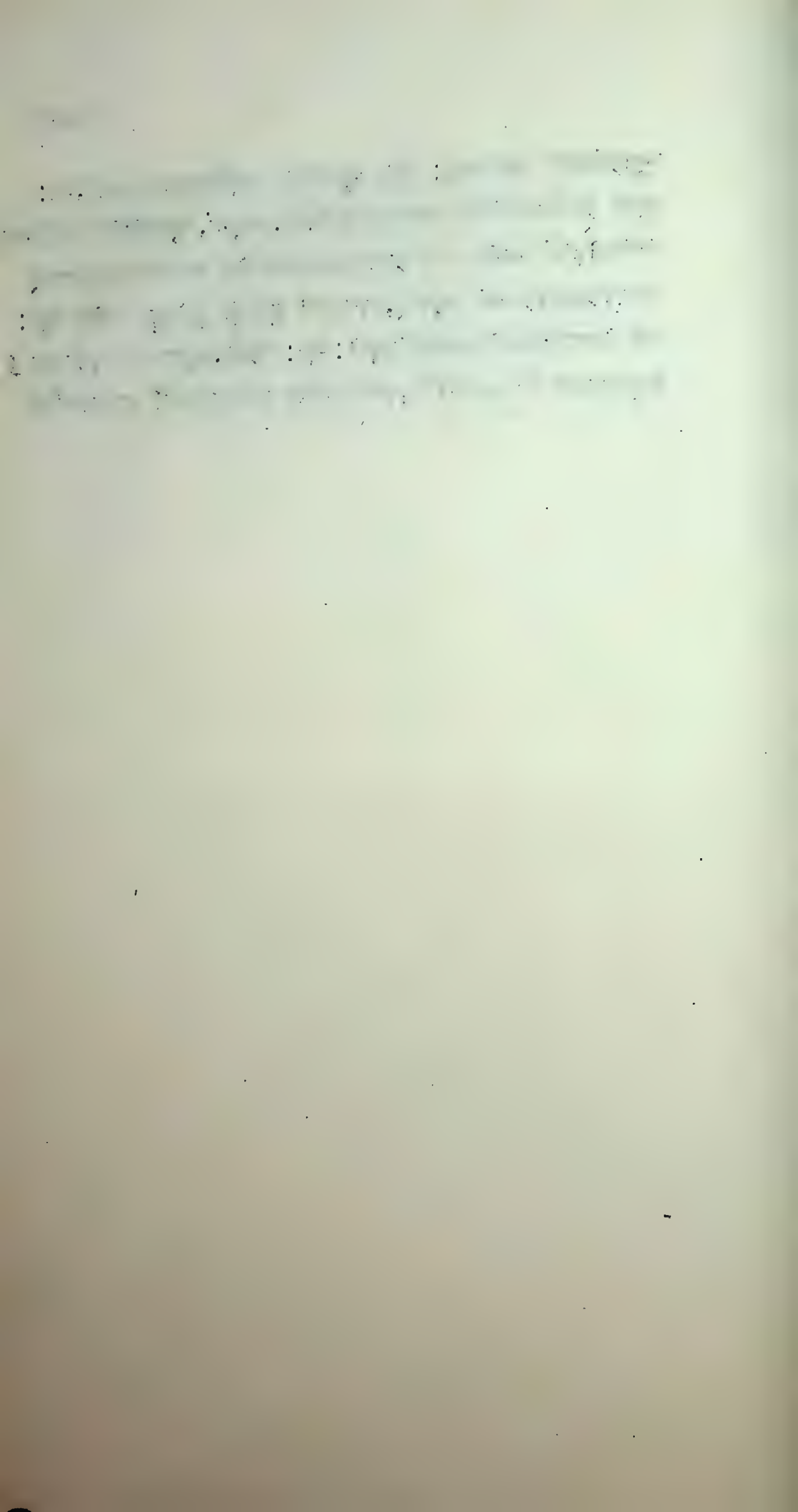

प्लुतः पादिकः संपद्यत इति भावः । ननु चापिशब्द वास्थ्याने ऽन्त्यसमुच्चयेन
 चरितार्थः ततः किं प्रश्ने ऽन्त्यस्यानुदात्तस्य नित्यं प्लुतः प्राप्नोति, तत्र
 विकल्पाभावात्त्रेष दोषः, प्रश्नेऽप्यपिशब्दस्य तात्पर्यं गर्भ्यते सहनिर्दिष्टत्वाद्
 ततश्च प्रश्नान्ते स्वरितानुदात्तयोः प्लुतयोर्विकल्पो भविष्यति ॥

प्लुतावेव ह्रदुतो । लक्षणान्तरेणैवोः प्लुतप्रसंगे तदवयवयोरि-
 दुतोः प्लुतार्थं वचनं, वचनसामर्थ्याद्विर्णिकदेशयोरपीदुद्ग्रहणेन ग्रहणम् । ऐचः

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not possible to
 describe it in a few words. It is a
 system of many parts, and it is not
 possible to describe it in a few words.
 It is a system of many parts, and it is
 not possible to describe it in a few words.
 It is a system of many parts, and it is
 not possible to describe it in a few words.

प्लुतप्रसंगइति । केचिदाहुः । सूत्रे प्लुताविति प्लुतिशब्दात्सप्तमी, ऐचः
 प्लुतो प्राप्तायामिति तदनेन दर्शितमिति, तदयुक्तं, प्लुताविति हि क्रिया-
 निमित्तोऽयं व्यपदेश इति प्रथमाद्विवक्षान्तत्वेन व्याख्यास्यमानत्वात्
 तस्मात्प्रकरणप्राप्तये तदुक्तम्, उदाहरणं दूरादुक्ते गुरोरनृत इत्येव प्लुतः
 यदि ऐकारोकारयोरेवयवयोरिदुतोः प्लुतः क्रियते, समुदायस्य चतुर्मात्राऽ
 च्चतुर्थमात्रा वा प्राप्नोति, कथमिमावेवौ समाहारवर्णौ मात्रावर्णस्य

मात्रेणार्णवर्णयोः । अपरे त्वाहुः अर्द्धमात्रावर्णस्य अर्द्धमात्रेणार्णवर्णयो-
रिति, तत्र पूर्वस्मिन्कल्पे इदुतोरनेन प्लुते कृते तयोस्तिष्ठो मात्रा अर्णस्य
चैका मात्रेति समुदायश्चतुर्मात्रः प्राप्नोति, पदान्तरे त्वर्द्धचतुर्थमात्रः प्राप्नो-
त्यत आह । अत्रेति । ननु च त्रिमात्रस्याचः प्लुतसंज्ञा कृता तत्कथं द्विमात्रा-
विदुतावनेन शक्येते कर्तुम् आह । प्लुताविति हीति । ओन प्लुताविति
कर्तरि निष्ठा न संज्ञाशब्द इति दर्शयति । वृद्धिं गच्छत इत्यर्थे इति ।

तेन प्रत्यगैतिकायन इति उमुह भवति, ग्लौ त्रातेत्यनचिचेति तकारद्विवचनं भवति ।

एचोऽप्रगृह्यस्यादूराद्धते पूर्वस्यार्धस्यादुत्तरस्येदुता । विषय-
परिगणनं कर्तव्यमिति । स्तद्विवृणोति । प्रश्नान्तेति । यथाविषयमिति ।
प्रश्नान्तेऽनुदात्तः स्वरितो वा शेषे तुदात्तः । इदुता पुनरुदात्तावेवेति ।
अनुवृत्तस्योदात्ताग्रहणस्याभिसंबन्धात् । विष्णुभूते इति । कथं पुनरिदं परि-

सिद्धिपद विनिर्दिष्टार्थः सिद्धिपदः अथ सिद्धिपदः सिद्धिपदः
। १००

सिद्धिपदः सिद्धिपदः सिद्धिपदः सिद्धिपदः
सिद्धिपदः सिद्धिपदः सिद्धिपदः सिद्धिपदः
सिद्धिपदः सिद्धिपदः सिद्धिपदः सिद्धिपदः
सिद्धिपदः सिद्धिपदः सिद्धिपदः सिद्धिपदः

गणनस्योदाहरणं यावता सूत्रे चादूराद्भूतहृत्युच्यतेऽत आह । परिगणनं
 चेति । अन्यार्थेऽवश्यकर्तव्ये परिगणने तेनैव सिद्धत्वाददूराद्भूतहृति न वक्तव्यं
 ततश्चेदमपि परिगणनस्य प्रत्युदाहरणमुपपद्यतहति । गौरिति । अक्षरानामस्थान
 इतिप्रतिषेधात्सौ परतः पूर्वं पदं न भवति, अथ यदा सावपि पदं भवतीति
 पदास्तदा कस्मान्न भवति, उक्तमेतद्वाक्यपदयोरन्त्यस्येति, विसर्जनीयशब्दश्चात्र
 वाक्यान्तः नन्वेवं पदान्तग्रहणमित्यत्र पदशब्देन वाक्यमुच्यतेऽन्वर्थग्रहणात् ।

1. The first part of the paper is devoted to a generalization of the well-known theorem of P. Erdős and A. Rényi on the existence of a Hamiltonian cycle in a random graph. The authors consider a random graph $G(n, p)$ with n vertices and edge probability p . They prove that if $p \geq \frac{\ln n}{n}$, then with probability tending to 1 as $n \rightarrow \infty$, the graph contains a Hamiltonian cycle. This result is sharp, as it is known that for $p < \frac{\ln n}{n}$, the graph almost surely does not contain a Hamiltonian cycle.

पद्यते प्रतीयते ऽ नेन हेतुनार्थं हति । एतच्च याज्यान्त इत्यतोन्तग्रहणानुवृत्त्या
लभ्यते । अग्निमूता इति अग्निमूतिशब्दस्य संबुद्धो रूपम् । अमन्त्रित इति
अप्राप्तस्व प्लुते वचनम् ।

तयोर्वाविचि संहितायाम् । किं मर्थमिदमुच्यते । न ह्यको यणाचीत्येव
सिद्धमत आह । ह्रदुतोरसिद्धत्वादिति । ननु सिद्धः प्लुतस्वरसंधिषु कथं
जायते प्लुतप्रगृह्या अचीति प्लुतस्य प्रकृतिभावविधानात् यस्य हि विकारः

[illegible]

प्राप्तस्तस्य प्रकृतिभावो विधेयः प्लुतस्य चासिद्धत्वे न तस्य स्वरसंध्याख्यो
विकारः प्राप्नोति अस्तु प्लुतःसिद्धः किमाया तपिदुतोः उच्यते। प्लुतप्रकरणे
यत्कार्यं तत्स्वरसंधिषु सिद्धमिति सामान्येन ज्ञापकमाश्रयिष्यते, ततश्चैदुतोरपि
सिद्धत्वात्सिद्धं स्व यणादेशोक्तं आह । अथापि कथं चिदिति । सामान्यपेदां
ज्ञापकमित्यस्यार्थस्य दुर्ज्ञातत्वात्कथं चिदित्याह यदीदं नोच्येत अग्रा३ह इन्द्रं
पटा३उ उदकमित्यत्र षाष्टिकं यणादेशं बाधित्वा स्वर्णदीर्घत्वं स्यात्,

अत्राश्याशेत्यादी च इको ऽ सवर्णं शाकल्पस्येति प्रकृतिभावः स्यादतस्तदायनार्थ-
 मिदं वक्तव्यमेव । ननु च तन्निवृत्त्यै यत्नान्तरमस्ति, किं पुनस्तत्, इको यणचो-
 त्यत्रोक्तम्, इकः प्लुतपूर्वकयणदेशो वक्तव्यः सवर्णादीर्घनिवृत्त्यर्थः शाकलनिवृत्त्यर्थ-
 चेति, तच्चावश्यं वक्तव्यं, य इक् प्लुतपूर्वं न च प्लुतविकारः । मो३ हन्द्
 मो३यिद् गायतीति मोःशब्दस्य कान्दसः प्लुतः ततः परस्यैकारस्य निपातत्वा-
 त्प्रकृतिभावे प्राप्ते तं बाधित्वा यणदेशः तदेवं तस्यावश्यकर्तव्यत्वात्तैव यण्

[illegible]

सिद्धोत आह । अथापीति । यणस्वरनिवृत्त्यर्थमिति । यणाश्रयः स्वरो यणस्वरः
 स्तदेवविवृणोति । यणादेशस्येति । उक्तमेवार्थं श्लोकाम्यां संगृह्णाति । किन्ति-
 वति । इकोयणादेशेन किं न सिद्धं रूपं यतोऽयमाचार्यः ह्रदुतोयवौ विदधाति,
 तो चेदुतां स्वरसंधिषु सिद्धौ ममेति सूत्रकारेणोक्तोभूतस्य वचनम्, एवं चोदिते
 परिहरति । शाकलदीर्घविधी तु निवर्त्याविति । शाकल्पस्येदं शाकलं कस्वादिभ्यो
 गोत्रहृत्यण् । पुनश्चोदयति । इक् च परेति । वार्तिककारोपि इकः प्लुतपूर्वस्य

यणां विदधाति, स च प्रकृतिभावस्यैव शाकलदीर्घविध्योरप्यपवादः ततश्च तैर्नैव
 यणास्तयोरपीदुतोः शाकलदीर्घा न भविष्यत इति नार्थ एतेन, परिहरति ।
 यणस्वरेति । यणस्वरबाधनमेव हेतुः सूत्रारम्भस्येति ॥

इति श्रीहृदयमिश्रविरचितायां पदमञ्जयामिष्टमस्य
 द्वितीयश्चरणाः ॥

मतुवसो रु संबद्धौ कन्दसि । युवोरनाकावित्वन्मतुवसोरिति निर्देशो ऽ
 नुबन्धपरित्यागेन वा सकारान्तस्य वसोर्ग्रहणं निपातनाच्चात्पाञ्चतरस्य पर-
 निपातः स्तुत्यविभक्तिको निर्देशः । मरुत्वहति । मय हति वत्त्वं, तसौ मत्वर्थहति
 मसंज्ञा । हरिवो मेदिनमिति । कन्दसीर हति वत्त्वं, संयोगान्तलोपो रो रु त्वे
 सिद्धौ वक्तव्य हति वचननाद्वशि चेत्युत्त्वम् । वन हति । क्वनिक्वनिपोः सामा-
 न्येन ग्रहणम् । अनुबन्धानिर्देशादत्र तदनुबन्धकपरिमाणया अनुपस्थानात् क्वनिपो-

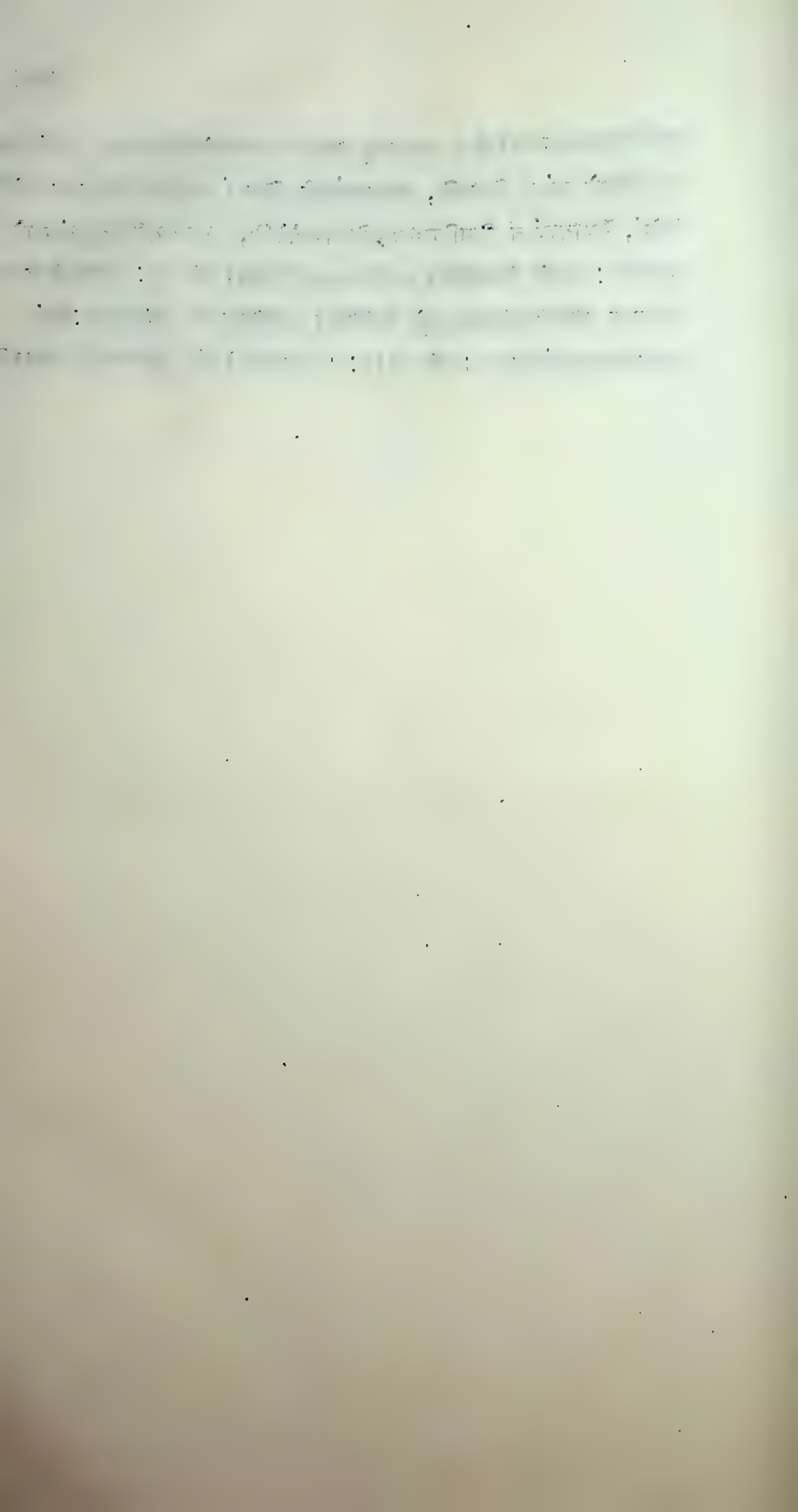

पि ग्रहणम् । प्रातरित्व इति । प्रातरेतीत्यन्येभ्योपि दृश्यन्तइति क्वनिपि
 ह्रस्वस्य तुक् । अवशब्दस्य चैति । सर्वस्येति द्रष्टव्यम्, अनर्थके ऽलोन्त्यपरिमाणाया
 अभावात् उपसंख्यानं प्रत्याचष्टे । निपातविज्ञानादिति । एतदेव विवृणोति ।
 अथ वेति । अवश्यं चेतन्निपातत्वमेव विज्ञेयमित्याह । असंबुद्धावपि हीति ।
 स्त्रिणांमिति । भो ब्राह्मणीति । विभक्तिनिमित्तेषु कार्येषु लिङ्गविशिष्टपरिमा-
 णा नोपतिष्ठतइत्युक्तं न वा विभक्तौ लिङ्गविशिष्टाग्रहणादिति, तेन

The following table shows the results of the
 experiments conducted during the summer of 1904.
 The first column gives the number of the
 experiment, the second column the number of
 the subject, the third column the number of
 the trial, the fourth column the number of
 the correct responses, the fifth column the
 number of the incorrect responses, and the
 sixth column the percentage of correct responses.

भवतीशब्दस्य रुत्वोत्वे न स्याताम् अथापि स्यातामेवमीकारस्य रुत्वे अवशब्द-
 स्य चोकारे रूपं न सिध्यति, तस्मादसंबुद्धौ स्त्रियां च दर्शनान्निपाता एवेति
 विज्ञेयं, निपातत्वं च विभक्तिस्वरप्रतिरूपकत्वेनेति, न न्वसत्यस्मिन्नुपसंस्थाने मोह-
 त्यादिकः शब्दो विभक्तिन्तो नास्ति यत्प्रतिरूपका एते स्युः तस्मात्सौत्रा एते
 निपाता मोहोवधोहृत्यत्र सूत्रे निर्दिष्टा चाद्विष्णु वा पठितव्याः तद्वं
 प्रत्याख्यातमुपसंस्थानम् । अन्ये त्वाहुः । इतराम्योऽपि दृश्यन्तइति भवदादियोगे

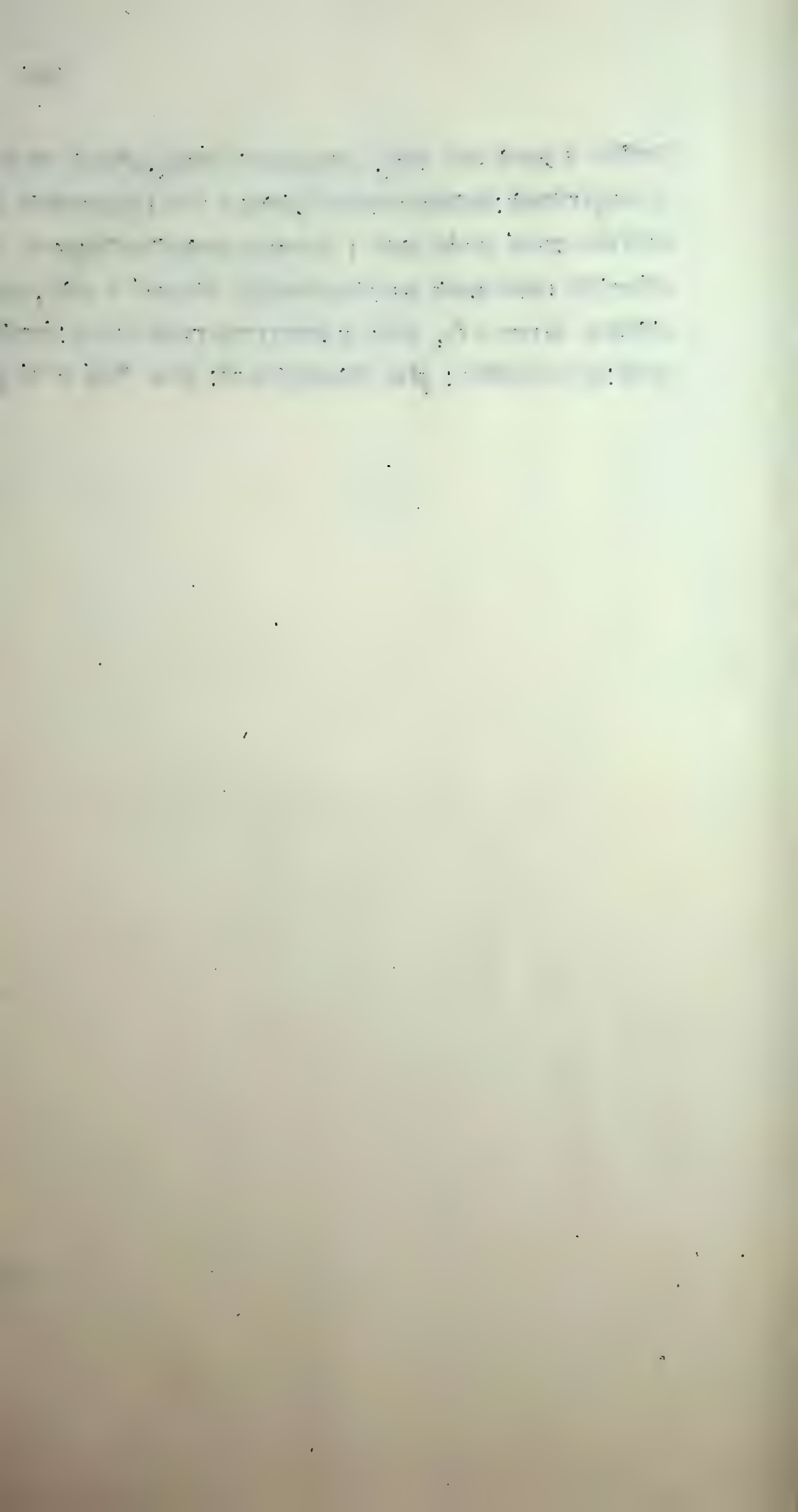
विधीयमानास्तसिलादयस्ततो मोक्षत्यादावपि यथा स्युरिति वार्तिकारम्भ
इति । अन्ये तु भवदापेरपरिगणितत्वादनपात् मोक्षत्यादयो भविष्यन्तीति
मन्यन्ते ।

अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा । पूर्वत्वमिदमापेक्षिकं, रुत्वं च संनि-
हितं न च तदपेक्षां पूर्वत्वं संभवति रोरनुनासिकस्य च सहविधानात्, तस्मादयस्य
रुर्विधीयते तदपेक्षामैव पूर्वत्वं विज्ञायत इत्याह । यस्य स्थानइति । अथाऋहणां

...the ... of ...
...the ... of ...
...

...the ... of ...
...the ... of ...
...

किमर्थमत्र रूपकरणो यथा स्यात्, अधिकारादप्येतत्सिद्धम्, अधिकारे हि सति
 रूत्वानुनासिक्योः सहविधानान्नान्यत्र प्रसंगोऽत आह । अत्राहणमिति । अव-
 धारणमत्र द्रष्टव्यं रूपोव सहेति । नन्वधिकारादप्येतत्सिद्धमित्युक्तमत आह ।
 अधिकारेति । असत्यत्राहणो अनुनासिकाधिकारस्य परिमाणं न ज्ञायेत, स्तावत्सु
 योगेष्वस्य व्यापार इति, ततश्च रूपकरणात्परत्राप्यस्याधिकारः संभाव्येतेत्यर्थः ।
 तुशब्दः परस्मात्कार्यिणः पूर्वस्य विशेषद्वयोक्तनार्थः परस्य नित्यं रूत्वं पूर्वस्य

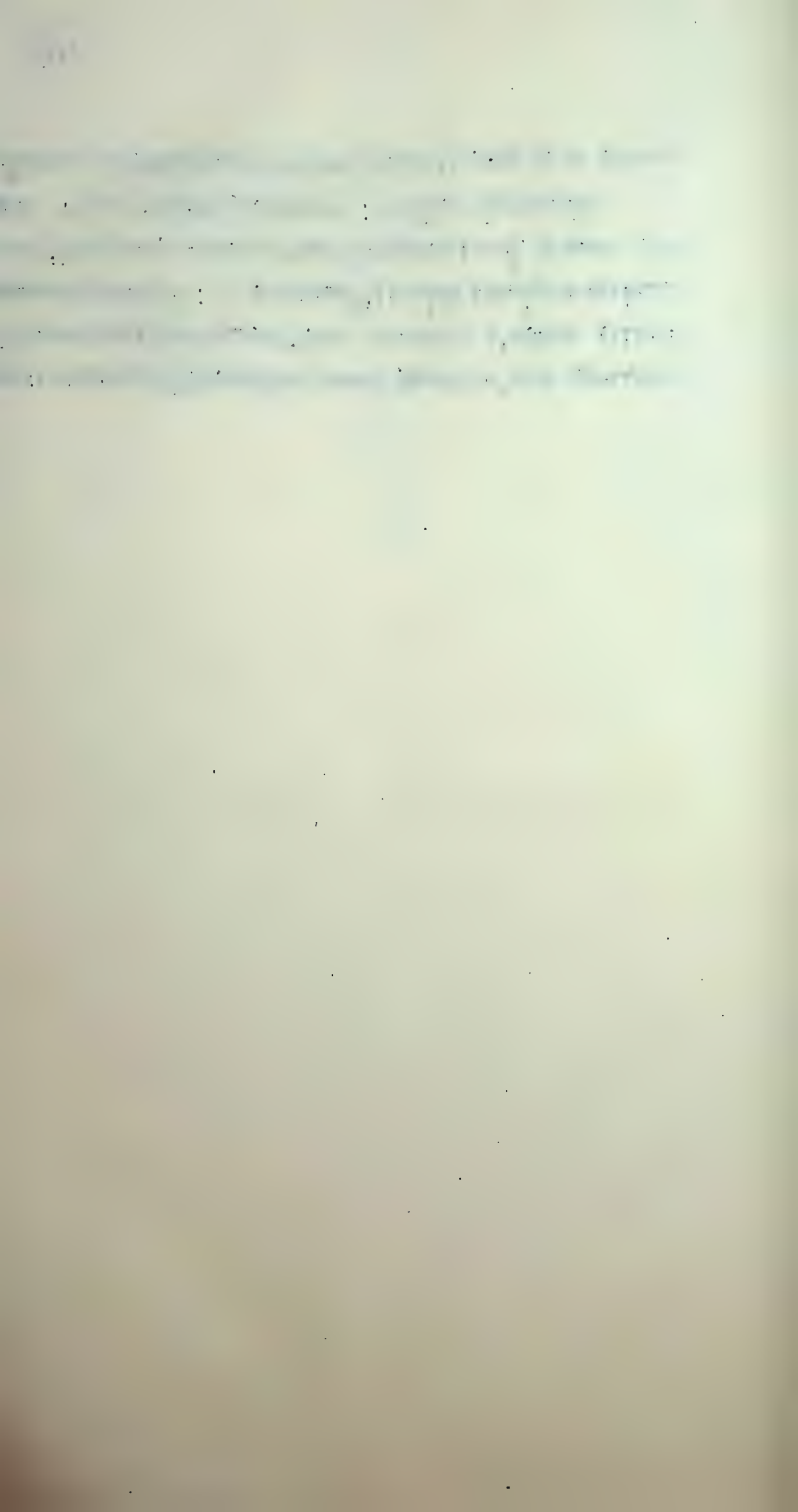

तु वानुनासिक इति, वावचनमनर्थकं ज्ञापकात्सिद्धं यदयमुत्तरत्र सूत्रे यस्यानुनासिको
न विहितस्तस्माद्वोः पूर्वस्मात्परमनुस्वारं शास्तिततो जायते विकल्पेनायं भव-
तीति, नहि नित्ये ऽस्मिन्विधौ स रोः पूर्वः संभवति, यस्यानुनासिको विहितः ।

वातोऽति नित्यम् । केचिदिति । तैत्तिरीयाः । अनुस्वारमधीयत इति ।
शुद्धादाकारत्परं, नित्यगृहणमनर्थकमारम्भसामर्थ्यादेव नित्यो विधिः सिद्धः ।
अस्त्यारम्भे प्रयोजनं नियमो यथा स्यादात स्वाटि अन्येषां तु नैति, कैमर्ष्या-

[illegible]

नियमो भवति विधेयं नास्तीति कृत्वा इह चास्ति विधेयं किं नित्योऽनुनासिक
 अनुनासिकात् परोऽनुस्वारः । अन्यशब्दोत्राध्याहर्तव्य इति । असत्यध्या-
 हारे परशब्दस्य श्रुतत्वात्तर्पणार्थवानुनासिकादित्येणा पंचमी स्यात्, परशब्दश्च
 दिग्वृत्तिरन्यार्थवृत्तिर्वा पूर्ववृत्तिर्वा, पूर्वस्मिन्कल्पे रोः पूर्वस्मादनुनासिकादेव परोऽ-
 नुस्वारो विज्ञायेत, न च तस्यात्पर दृश्यते, इतरस्मिन्स्त्वनुनासिकादन्योऽनुस्वारो
 भवतीत्यर्थो भवति, तत्र चानर्थकं परग्रहणं नस्तनुस्वारोऽनुनासिकापेक्षयाऽन्यत्वं

व्यभिचरति, तस्मादन्यशब्दो ध्याहार्यः स च षष्ठः षष्ठः परशब्दापेक्षाया पंचम्यन्तोऽ
 ध्याहार्यः पूर्वस्यैतदप्यत्रानुवृत्तं पर इत्यनेन योगात्पंचम्यन्तं विपरिणाम्यते,
 स्वं स्थितं योऽर्थः संप्रत्ययते तं दर्शयति । अनुनासिकादन्य इति । कः पुनरसा-
 वित्याह । यस्यानुनासिको न कृत इति । अनुस्वार वागमी भवतीति ।
 टित्त्वाद्यगमलिङ्गाभावेऽपि परशब्देनानुस्वारस्य देशविशेषसंसाधनादागमत्वं यथा
 न य्वाम्यां पूर्वविजिति ॥

समः सुटि । मीनुस्वार इत्यनुस्वारं प्राप्ते वचनम् । संस्कृतेति ।
 संपर्युयेभ्यः करोतां मृषाणाहति सुट्, समो मकारस्य रुत्वं, तस्य विसर्जनीयः
 तस्य वा शरीति विकल्पे प्राप्ते यथा नित्यं सकारे भवति य तथा दर्शितं
 कथं पुनरस्मिन्सूत्रे सकारो निर्दिश्यतइत्याह । समः सुट्तीति द्विसकारको
 निर्देश इति । स च सुटः सकारे सदैहामावान्द्वयतिरेकेण द्विसकारकत्वं, वस्तु-
 तस्तु त्रयः सकारा एको विमलिसम्बन्धी, द्वितीय आदेश स्तृतीयस्तु रुसम्बन्धी

यदि तर्हि सकारे आदेशो विधीयते अनुनासिको न प्राप्नोति, यस्मादग्रहणं
 रुणा सह संनियोगप्रतिपत्यर्थमित्युक्तं, नैष दोषः । अत्र रुप्रकरणे यदिधी-
 यते तदुपलक्षणार्थं तत्र रुग्रहणम्, एतेन पूर्वसूत्रे रोःपूर्वं इति व्यस्थानं,
 तदत्र सत्वे कृते यदा पूर्वस्यानुनासिकस्तदा सत्त्वस्यासिद्धत्वादुत्वाभावादनचि चेति
 द्विवचनं करो करोति पादिके लोपे द्विसकारकस्त्रिसकारको वा प्रयोगः यदा
 त्वनुस्वारस्तदा ऽयोगवाहनां अदप्रत्याहरउपदेशबोदनात्तस्य च ह्रस्वाज्जकरो

करीति वा लोपे द्विसकारक एकसकारको वा प्रयोगः यदा त्वनुस्वारस्य
 हलत्ववद्वृत्त्वमपीष्यते तदा ततः परस्य द्विवचनपदो सकारत्रयमपि भवति, तदेवं
 पंचरूपाणि भवति, अनुनासिकपदो द्वौ सकारौ, त्रयो वा, अनुस्वारपदो द्वावैक-
 स्त्रयो वा, पंचस्वपि पदोऽष्टु शरः खय हति वा ककारस्य द्विवचने कृते दश
 रूपाणि भवन्ति । समो वा लोपमेके । एके वाचायाः समो विकल्पेन लोपमिच्छ-
 न्ति, अत्राप्यनुनासिकानुस्वारौ भवतस्तस्यापि रूपकरणौ विधानात्त्रानुनासिक-

पक्षे सकारस्थानचि चेति द्विवचने पादिके च लोपे एकसकारत्वमपि कदा-
चिद्भवति, तत्रापि ककारस्य पक्षे द्विवचनमिति द्वादश रूपाणि भवन्ति ।

पुमः स्य्यम्परे । पुंसः सकारादवशिष्टो यो मागस्तस्यायं निर्देशः
सकारस्य संयोगान्तलोपे कृते तस्यैव कार्यित्वात्, वमिति प्रत्याहारस्य ग्रहणं
न द्वितीयैकवचनस्य स्या प्रत्याहारेण साहचर्यम् । पुंश्चलीति । पचादौ
चलडिति पाठान्डीप्, पुंश्चलीति षष्ठीसमासः । पुंस्कापेति । पुंमासं काम्यतइति

शीलिकामिषित्याचरिभ्यो णइति णः । तस्मादत्र सकार एवादेशो वक्तव्य
 इति । कुप्वोःकःपो चेत्यत्रैतद्वक्तव्यम् । द्विसकारकनिर्देशपदो षष्ठित्विति ।
 यदा पूर्वसूत्रे द्विसकारको निर्देश इति पदास्तदेत्यर्थः । स इत्यनुवर्त्ते इति ।
 ननु च हरपि प्रकृतः सोऽपि प्राप्नोतीत्यत आह । रुत्वं त्विति । असंबन्धे
 कारणमाह । संबन्धानुवृत्तिस्तस्येति । इतिकर्णो हेतोः, यस्मादसौ स्वसंबन्ध्या
 यः संबन्धस्तमनुवर्त्तते तं न जहाति तस्मादित्यर्थः यद्वा संबन्ध्यतइति संबन्धः

यस्मादिह स्वसंबद्धमेव तदनुवर्त्तते तस्मादित्यर्थः रुत्वं खल्विहानुवर्त्तमानमपि
 मतुवसो रु संबुद्धाविति स्वेन संबन्धिना संबद्धमेवानुवर्त्तते, तस्य प्रयोजनं संबन्ध-
 न्तरेण रोःसंबन्धो मा भूदिति पुंसादयः षष्ठीसमासाः । पुंश्व इति ।
 गौरतद्धितलुकीति टप्समासान्तःपरग्रहणो क्रियमाणो सपि परतो योऽपि, तत्रे-
 त्यपि विज्ञायेत, ततश्च पुमदाः पुमाचार इत्यत्रेव स्यात् तस्मात्परग्रहणम् ।
 नञ्प्रश्नान् । प्रश्नान्वर्जितस्येति । सूत्रे त्वप्रश्नानिति षष्ठ्यर्थे प्रथमा,

...the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...

टीकतिर्गत्यर्थानुदात्त, त्सरुः सांग्रहणाप्रदेशस्तत्र कुल्लः त्सरुः कः वाक्यादिभ्यः कन् ।

दीर्घादिटि समानपादे । एकपर्यायः समानशब्दः समानपादइत्युच्यते, तत्रेदं न सिध्यति, यजापहे यज्ञियान्हन्त देवान् ईलामहयिति, कान्दसत्त्वाद्मविष्यति ।

नृन्पे । नृनिति षष्ठ्यर्थे प्रथमा, स्वमुत्तरत्रापि पठत्यकार उच्चारणार्थः

Figure 1. The effect of the concentration of the *Agrobacterium* suspension on the transformation efficiency of *Agrobacterium* strains.

1. The first part of the document is a list of names and their corresponding addresses. The names are listed in a column on the left, and the addresses are listed in a column on the right. The names are: John Doe, Jane Smith, and Bob Johnson. The addresses are: 123 Main St, 456 Elm St, and 789 Oak St.

पकारमात्रं निमित्तम् ।

स्वतवान्पाया । तु वृद्धौ सौत्रो धातुःततोऽसुन् स्वन्तवो यस्याऽसौ
स्वतवान् दृक्स्ववःस्वतवसां कन्दसीति नुम् ।

कानाप्रेडिते । कान्कानीतिवत्तव्ये आप्रेडितग्रहणं यत्र द्विवचनं तत्रैव
यथा स्यादिह मा भूत्कान्कान् पश्यतीति, एकोत्र किं शब्दः प्रश्ने द्वितीयः
दोषे । समःसृष्टीत्यतो वा सकारोऽनुवर्ततइति । यद्येवं पूर्वेष्वपि योगेषु स स्व

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

प्राप्नोत्यत आह । पूर्वेषु योगेष्विति ।

ढो ढे लोपः । अकार उच्चारणार्थः ढकारमात्रं निमित्तं तेन लेढा
लेढीत्यादावपि भवति, लीढमित्यादौ हो ढः कणस्तथोद्धाघः ष्टुत्वं, ततोनेन
ढलोपः ननु चासिद्धं ष्टुत्वं तत्कथमत्र लोपस्तत्राह । ष्टुत्वस्येति । उच्यते वेदं ढे
परतो ढस्य लोपो भवतीति तत्र ष्टुत्वस्या सिद्धत्वे निर्विणयमेतत्स्यात् । ननु च
यत्रोत्पत्तिको ढकारः श्वलिङ्ढांकतहत्यादौ सावकाशः स्यादत आह । श्वलिङ्ढो-

कतहृत्यत्रेति । जश्त्वेकतहृति । एकपदाश्रयत्वादन्तरंगत्वात्पूर्वत्रासिद्धमितिलोपस्य
 सिद्धत्वाद्वा पूर्वं जश्त्वं, ननु च निर्विणयत्वाद्दुर्लोपो जश्त्वं बाधेत, नैत्याह ।
 न चेति । कुत हत्याह । तस्य हीति । कथं पुनर्हीढादिर्वकाशः यावता यथा
 श्वलिङ्गीकृतहृत्यत्र जश्त्वे कृते कार्यिणीऽभावस्तथाली ङादावपि ष्टुत्वस्या-
 सिद्धत्वान्निमित्तस्याभावः अथ तत्र वचनसामर्थ्यात् ष्टुत्वस्यासिद्धत्वं बाध्यते
 तदेतरत्रापि जश्त्वं बाधनीयं, वक्तव्यो वा विशेषणीऽत आह । तत्रहीति ।

The first of these is the fact that the
 government has been unable to raise the
 necessary funds to meet its obligations.
 This is due to a number of factors, including
 the fact that the government has been unable
 to raise the necessary funds to meet its
 obligations. This is due to a number of factors,

अयमभिप्रायः लोपेन तावदसिद्धत्वम वश्यं बाध्यं तत्र लीढमित्यादावेकमेव पूर्व-
 त्रासिद्धमित्यसिद्धत्वमतस्तदेव बाध्यते, श्वलिङ्गोक्तदृश्यत्र तु ढलोपस्य जश्त्व-
 पेदाया बहिरंगत्वात्परत्वाच्च द्विविधमसिद्धत्वमिति न तद्बाध्यते, ततो जश्त्वे
 कृजे न श्रुतिकृतमानन्तर्यं नापि शास्त्रकृतं, जश्त्वस्यासिद्धत्वामावादिति ढलोप-
 सूत्रायमविषय इति ॥

...
...
...
...
...
...
...
...
...

री रि । किमिदं सानुबन्धकस्य रीयंहणामाहोस्विद्रेफस्य, कुतः
 संशयः तुत्यात्र संहिता, रीःरि, रःरीति, किं चातो यदि सानुबन्धकस्य ग्रहणं
 सिद्धमिन्दूरयः अग्नीरयः इदं तु न सिध्यति नीरक्तं, दूरकमिति, वय रेफस्य
 ग्रहणं सिद्धं नीरक्तं दूरकमिति, इदं तु न सिध्यति अग्नीरयः इन्दूरय इति
 निरनुबन्धकग्रहणो न सानुबन्धकस्येति । नैष दोषः । वणग्रहणेषु नैषा
 परिमाणा प्रवर्तते । पदस्थेत्यत्र विशेषणो षष्ठीति । स्तच्च पदस्य पदा-

दित्यत्रैव व्याख्यातं तेन किं सिद्धं भवतीत्याह । तेनेति । स्थानवृद्ध्यां तु
 रेफेणा पदस्य विशेषणाद्रेफान्तस्य पदस्य लोपेन भवितव्यम् । वज्रघां हति ।
 एकाचो वशो मणित्यत्रे तद् व्युत्पादितम् । अपास्या हति । स्पृष्टं संघर्षं, यद्गुलुकि
 दीर्घाकित हति दीर्घः लटि सिपि शपो लुक्, सिपो हल्लयादिलोपः जश्त्वं
 दश्वेति रुत्वम् ॥

[illegible]

स्रवसानयोर्विसर्जनीयः । यद्यत्रापि पदस्यैतिविशेषणशब्दो स्यात्तदा
 चकषा कर्कश इत्यादावपदान्तस्यापि रेफस्य विसर्जनीयः स्यात् स्थानशब्दयां
 तु रेफेण पदे विशेषिते रेफान्तस्य पदस्थालीन्त्यस्य विसर्जनीयविधानान्न
 कश्चिदोष इति मन्यमान आह । रेफान्तस्य पदस्येति । स्रिपरतोऽवसाने
 चेति । परत इत्येतत्सर्वं संबध्यते नावसानेनासम्भवात् येन वर्णं विरम्यते स
 स्वावसानं स्याद्विरतिर्वर्णस्यानुच्चारणं तत्र पदान्तस्य रेफस्य येन वर्णं

विरम्यते स तावत्परो न संभवति, इतरत्पुनरवसानमभावरूपं, न चामावेन पौर्वा-
 पर्यं सम्भवति, तस्मात् खरवसानयोरित्येकापि सप्तमी विषयभेदादिभ्यस्ते, खरि
 परसप्तमी अवसाने विषय सप्तमीति, अपर बाह । वर्णेष्वप्युच्चरितप्रध्वंसिष्णु
 बुद्धिविरचितं पौर्वापर्यमस्ति यत्त्वभावेनापि संभवति, तस्मादुभयत्रापि परसप्तमी-
 ति, उदाहरणेषु खरि विसर्जनीयस्य सत्त्वं चवर्गे श्रुत्वं टवर्गे ष्टुत्वम् । नार्पत्य
 हति । पत्युत्तरपदाण्यः । वृद्धेर्वहिरंगलक्षणात्वादिति । बहिर्भूततद्धितापेक्षा-

त्वादुद्धेर्बहिरंगत्वम् । तदाश्रयस्य रेफस्येति । तदाश्रयत्वं तु तया सह विधानात्
 उरणा रपर हत्येतद्वि गुणवृद्धिविधिभिरेकतामापद्य च रपरत्वं विधत्ते, तेन
 वृद्धेर्यन्निमित्तं तदेव रेफस्यापि, ततस्तस्यापि बहिरंगत्वं विसर्जनीयस्तु समात्रमा-
 श्रित्य भवन्नन्तरंगः ननु बहिरंगपरिमाणा वाह ऊढित्यत्र ज्ञापितत्वात्तद्देशा-
 ततः किं तस्यां कर्तव्यायां विसर्जनीयः पूर्वत्रासिद्धमित्यसिद्धः सा कथमन्तरंगमपश्य-
 न्ती बहिरंगस्यासिद्धत्वमापादयति । नैष दोषः । कार्यकालं संज्ञापरिमाणां,

ततश्च परिमाणान्तरवद्वहिरंगपरिमाणाया अप्यत्र प्रकरणे प्रवृत्तिरविरुद्धा ।

रौः सुपि । पयःस्विति । यत्र सकारद्वयं पठ्यते तत्र वा शरीति
 विसर्जनीयस्य वा सकारः । सर्पिःष्विति । यत्र विसर्जनीयः पठ्यते तत्र
 नुष्विसर्जनीयशर्व्यवायेपीति प्रत्ययसकारस्य णत्वं, णकारद्वयपाठे तु पूर्ववद्वि-
 सर्जनीयस्य सत्वं, परस्य पूर्ववदेव णत्वं, पूर्वस्य ष्टुत्वम् । सप्तमीबहुवचनं
 गृह्यतइति । न प्रत्याहारः खरीत्यनुवृत्तेः नहि सप्तमीबहुवचनादन्यः सप्

[illegible]

खरादिरस्ति, तेन पयोम्यामित्यादौ विध्यथै न भवति किं तर्हि नियमार्थं,
यदाह । सिद्धे सत्यारम्भो नियमार्थं इति । रोरेव सुपीति । विषरीतस्तु
नियमो न भवति रोःसुप्येवेति, हलोऽनन्तराःसंयोग इत्यादिनिर्देशात् ॥

मोमोअधोअपूर्वस्य योशि । उदाहरणेषु अतो गार्ग्यस्य, हलि सर्वे-
णामिति च यलोपः अश्रुहणामनर्थकमन्यत्रामावात्, अशो न्यः स्वप्नति, तत्र
च पूर्वत्रासिद्धमिति यत्वस्यासिद्धत्वादिसर्जनीयेन माव्यं, कृते विसर्जनीये

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

स्थानिवद्भावाद्गृहणो न गृहणात्स्यात्प्रसंगं हति चेन्न, बलस्थानिकत्वात् ।
 अत्र हि रीयो रीफस्य विसर्जनीयस्य स्थानीन पुनारुरेव, किं च यत्स्थायस्य
 रीयो रीफः स एव स्थानी न पुनारुरेव तस्मादल्विधित्वादपि नास्ति
 स्थानिवद्भावः संहिताधिकाराच्चावसाने यत्वं न भविष्यति, तस्मादगृहणाम-
 नर्थकमित्यत आह । अगृहणामुत्तरार्थमिति । स्तदेव व्यनक्ति । हल्लि सर्वेण-
 मिति । वृद्धावयतेरप्रत्ययहति । स पुनर्विच्च, न क्विप्, क्विपि हि स्कदेशविकृतस्या-

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is one that is
 constantly changing. It is a system
 that is in a state of flux, and it is
 one that is constantly evolving. It is
 a system that is in a state of flux, and
 it is one that is constantly evolving.

नन्यत्वाद्यतिग्रहणेन ग्रहणाद्वकारस्य संप्रसारणं स्यात् । लोपो व्योर्वलीति
 वलोपः स्थानिवत्त्वं च णोरत्र क्वी लुप्तत्वान्न विद्यते, विचि तु णिलोपस्य
 स्थानिवद्भावाद्दलोपो नास्ति, संप्रसारणास्य त्वप्रसंगं स्व हलि सर्वेषामित्यनेन
 तु लोपे कर्तव्ये पूर्वत्रासिद्धे न स्थानिवदिति स्थानिवत्त्वनिषेधात् वलोपः
 स्यादितिविशेष्यते । अथ ककारे परतो लोपो व्योरिति वलोपः कस्मान्न
 भवति, णिलोपस्य स्थानिवद्भावो नास्ति, पदान्तविधौ प्रतिषेधात्, वकारस्य

[illegible]

पदान्तत्वात् । नैष दोषः । भावसाधनस्त्वत्र विधिज्ञव्यस्ततश्च पदान्ते
विधीयमाने स्थानिवत्त्वनिषेधः न च लोपः पदान्तस्तस्याभावपत्त्वात् ।
अथेति । यदि हलि सर्वेषामित्यत्राश्ग्रहणास्य प्रयोजनं तत्रैव वक्तव्यं हसीति,
तत्किं हल्लग्रहणं कृत्वाऽश्ग्रहणेन तद्विशेष्यतइति प्रश्नानार्थः । स्वकारो
भिन्नकमस्तत्र हश्ग्रहणमेव कस्मान्न कृतमिति । उच्यते । यदि तत्र हश्-
ग्रहणं क्रियेत, मोनुस्वार इत्यत्र पुनर्हल्लग्रहणं कर्तव्यम् । हलमात्रे यथा स्यादिति

[illegible]

सर्वथोभाष्यां ग्रहणाभ्यां न मुच्यामहेति भावः । तथाप्यत्राशुग्रहणानुरोधे
प्रयोजनं वक्तव्यं तदाह । व्योर्लघुप्रयत्नतर इति ।

व्योर्लघुप्रयत्नतरः शाकटायनस्य । अतिशयेन लघुप्रयत्नो लघुप्रयत्नतरः
वर्णाच्चारणहेतुरात्मघर्मः प्रयत्नः उदाहरणोष्वात्तर्यतो वकारस्य वकारो
यकारस्य यकारः किं पुनरिदं लघुप्रयत्नतरत्वमित्याह । लघुप्रयत्नतरत्वमिति
स्थानं तात्वादि, जिह्वाया अग्रीपाग्रमध्यमूलानि करणानि, प्रयत्नस्य लघुत्वं

1. The first part of the paper is devoted to a discussion of the
 2. various methods of determining the rate of reaction.
 3. The second part is devoted to a discussion of the
 4. various factors which influence the rate of reaction.
 5. The third part is devoted to a discussion of the
 6. various theories of reaction rates.
 7. The fourth part is devoted to a discussion of the
 8. various applications of reaction rates.

तानि शिथिलानि लघूनि भवन्ति ।

लोपः शाकल्यस्य । अवर्णपूर्वयोरिति । ओकारपूर्वस्य तूत्तरसूत्रेण नित्यं लोपो विधास्यते । शाकल्यग्रहणं विकल्पार्थमिति । ननु लोपो ऽप्युच्यते लघुप्रयत्नतरोपि तावुमां वचनादुभविष्यतस्तत्किं विकल्पार्थेन शाकल्यग्रहणेनात आह । तेनेति ।

ओतो गार्ग्यस्य । ओकारादुत्तरस्य यकारस्येति । वकारस्त्वस्मिन्विषाये न संभवति । नित्यार्थीयमारम्भ इति । विकल्पस्य पूर्वेणैव सिद्धत्वात्, किमर्थं

[illegible]

तर्हि गार्ग्यग्रहणमित्याह । गार्ग्यग्रहणं पूजार्थमिति । व्योरिह प्रकरणं
 लघुप्रयत्नतरोपि विहितो लोपोपि तत्कस्यायं नित्यो लोपो बाधकः वानन्त-
 र्यालोपविकल्पस्येत्याह । योयमिति । केचित्त्विति । यदस्मिन्प्रकरणे व्योः
 कार्यं तत्समुदायोऽपेक्ष्यते न त्वनन्तरो लोपविकल्प इति तेषामभिप्रायः ।

उन्नि च पदे । भूतपूर्वेण अकारेणोति । मूलोदाहरणेपि भूतपूर्वेणैव
 अकारेणोति प्रतिपत्तिः अनुबन्धस्य प्रयोगे ऽसम्वायात् । उत्तरार्थमिति ।

ढपो ह्रस्वादचि ढमुगिनत्यमित्येषा विधिरजादौ पदे यथा स्यात् हह मा
 भूदस्थिनेति । नैतदस्ति प्रयोजनं पदस्येति वक्ते, हह तर्हि परमदस्थिना
 अत्र हि सुबन्तस्य समास इति पदत्वमस्ति, नास्ति, उक्तं हि उत्तरपदत्वे
 चापदादिविधाविति, तदेतत्पदग्रहणं तिष्ठतु तावत्, अयमपि नित्यार्थो
 योगः ।

हलि सर्वेषाम् । यकारस्य पदान्तस्येति । वकारस्तु भोष्णोऽघोपूर्वो न

...the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...

णान्मकारान्तस्य पदस्यालोन्त्यस्यानुस्वारो विज्ञायते तदाह । मकारस्य पदान्तस्येति ।

नश्चापदान्तस्य कलि । आक्रंस्यतइति । क्रमेण आह उद्गमनइत्यात्म-
नैपदम् ।

यो राजि समः क्वा । सम्राडिति । सत्सूक्ष्मिण्यादिना क्विप्,
वृश्वादिना षत्वम् । साम्राज्यमिति । क्विबन्ताद्राहणादित्वात्ष्यञ्,

THEORY OF THE EARTH AND ITS HISTORY

CHAPTER I

THE EARTH AND ITS HISTORY

CHAPTER I

THE EARTH AND ITS HISTORY

अधिकसद्भावेऽपि क्बन्तो राजतिस्तावदस्तीत्यत्रापि भवति, क्विबन्ताव-
 स्थायामेव वा प्रागेव व्यञ्ज्यतेऽत्यन्तत्वम् । संपदीति । गमः क्वाबित्यत्र गमादी-
 नामितिवचनालोपः इस्वस्य तुक् । किराडिति । किं दैपहति सपासः ।

हे मपरे वा । क्लयतीति । क्ल चल्ने णिच् ज्वलङ्खल्लमाप्नुपसादिति
 पक्षे मित्संज्ञा मित्तां इस्व हति, इस्वत्वम् । यवलपरहति । यवलाः परे
 यस्माद्वकारात्स तथोक्तः यवलाश्चेते भवन्त आन्तरतम्यादनुनासिका भवन्ति

...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...

वाचनात्पक्षोऽनुस्वारोऽपि भवति । परग्रहणं शक्यमकर्तुं, सप्तम्येव तदर्थलामातृ
 मकारे परतो यो हकारस्तत्रैति विपर्ययस्तु न भवत्यसंभवात्, नहि मकारात्परो
 हकारः क्वचित्संभवति ।

ठणोः कुट्टुक् शरि । उदाहरणेषु तयो द्वितीयाः शरिपांष्करसादेरि-
 ति पक्षो ककारस्य लकारष्टकारस्य ठकारः । पूर्वान्तिकरणमित्यादि ।
 किं पुनः कारणं पदादौ कृत्वं न सिध्यतीत्यत आह । शङ्कोटीति ।

विरप्शिन्निति । महन्नामेतलु विपूर्वादिपेराणादिकः कर्मणि शिनिप्रत्ययः ।
 यदि वा विरपणं विरप्, सो स्यास्तीति विरप्शः शब्दितः संकीर्तित इत्यर्थः ।
 षात्वनतिषेधार्थमिति । परादौ तु सकारः पदादिर्न स्यात् । ष्टुत्व-
 प्रतिषेधार्थमिति । परादौ तु टकारः पदान्तो न स्यात् ।

डः सि घृद् । ज्भ्यनिर्देशो पंचमी निर्देशो बलीयानिति ड इति
 पंचम्या सीति सप्तम्याः षष्ठी प्रकल्प्यत इति मत्वाह । डकारान्तादिति ।

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to blurriness and fading.

सप्तमीनिर्देशस्तु लाघवार्थः उदाहरणेषु घुटि कृते चत्वं तकारस्तस्य पूर्व-
वत्पक्षो धकारः अथ किमर्थं घुट् परादिः क्रियते न ध्रुव पूर्वन्तिः क्रियेत
स्वं हि शि तुगित्यत्र सुग्रहणं न कार्त्तव्यं भवति, एषा घुक् तत्रानुवर्तिष्यते ऽ
त आह । परादिकरणमिति । प्रक्रियालाघवार्थं तुडिति वक्तव्यं घुट्ग्रहणमुत्तर-
ार्थं नश्चेति घुट्ग्रहणं स्यात्तुल्यमाभूत् किं च स्याद्भवान्त्साय हत्यत्र नश्चव्य-
प्रज्ञानिति रुत्वं प्रसज्येत । नैतदस्ति । अपर हति तत्रानुवर्त्तते, किं च

The second half of the present century has been
 marked by a rapid increase in the number of
 persons who have been educated in the United States.
 This increase has been due to a number of causes,
 among which may be mentioned the following:
 1. The increase in the number of persons who
 have been educated in the United States.
 2. The increase in the number of persons who
 have been educated in the United States.

तुटोसिद्धत्वादपि रोरप्रसंगः तस्मात्तुहेव वक्तव्यः ।

नश्च । अत्रापि परादित्वात्कुर्वन् सीदतीत्यादी पदान्तस्थेति णत्व-
प्रतिषेधो भवति । घुटश्चत्वंस्यासिद्धत्वादिति । घुटो यच्चात्वं तस्या-
सिद्धत्वादित्यर्थः यद्यपि घुटप्यसिद्धस्तथापि न तदुच्यते सिद्धेपि तस्मिन्विना
चत्वेन रुत्वस्याप्राप्तेः नन्वस्तु चत्वंमसिद्धं तथापि नैव रुः प्राप्नोति
अनूपरत्वात् सत्यं यस्त्वसौ घुट उकार स्तेन भूतपूर्वणाम्परत्वमप्युपेत्यतदुक्तम्

अन्ये तु ग्रन्थमियं न पठन्ति ।

शि तुक् । शीत्येषा सप्तम्यकृतायां पूर्वसूत्रे कृतायायाः पंचम्याः
 षाष्ठीं प्रकल्पयति तदाह । नकारस्थिति । अथ क्रियमपूर्वः पूर्वन्तिस्तुक्
 क्रियते न प्रकृतः परादिर्द्युह्येव विधीयेत, तथापि चत्वेन सिध्यत्येवात आह ।
 पूर्वन्तिकरणमिति । पूर्वन्तिस्यापूर्वस्य तुकः करणमित्यर्थः । नकारस्यापदा-
 न्तत्वादिति । तुका पदान्तताया विहतत्वात् परादां तु पदान्तस्येति प्रति-

ה'תש"ח

ה'תש"ח

ה'תש"ח

ה'תש"ח

ה'תש"ח

ה'תש"ח

षेधाददोषः । तत्रेत्यादि । तत्र तुको यच्चुत्वं तदाश्रयात्सिद्धं भवति ।

डमो इस्वादचि डगुण नित्यम् । डमो डमुडित्युभयत्रापि प्रत्याहार-
ग्रहणं उडिति प्रत्येकं डकारादिभिः संबध्यते, संज्ञायां हि कृतमागमलिं
संज्ञिनां भवति, इस्वादित्येतन्डमो विशेषणं, सोऽपि डम् पदस्य कश्चि विशेषणं
विशेषणोऽपि च तदन्तविधिर्भवति, पदस्येति प्रकृतं यद्यपि णष्ट्यन्तं तथापि
डम हत्यनेन संबन्धात्पञ्चम्यन्तं विपरिणाम्यते उभयनिर्देशे पञ्चमी निर्देशो

। त्वं च तस्मात्प्राप्तं त्वत्त्वं त्वत्त्वं । त्वत्त्वं । त्वत्त्वं
तत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं । त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं
तत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं । त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं
तत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं । त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं
तत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं । त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं
तत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं । त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं त्वत्त्वं

बलीयानिति डम इति पंचम्या ऋचीति सप्तम्याः षष्ठी प्रकल्प्यते, सप्तमि-
 निदेशस्तु लाघवार्थः उत्तरार्थश्च, तदेतत्सर्वं मनसि कृत्वाह । इत्वात्पर इति ।
 संख्यातानुदेशश्च वेदितव्यः आगमानामागमिनां च समत्वात्, परमदृष्टिनेत्या-
 दां सुबन्तयोः समासः तत्र समासार्थायां कश्चिद्विभक्ती लुप्तायामपि प्रत्यय-
 लङाणेन दण्डित्यस्य पदत्वमस्तीति डमुद् प्राप्नोतीत्याशंक्याह । इहेति ।
 समासे य उत्तरो मागस्तस्य पदत्वं कर्तव्ये प्रत्ययलङाणं न भवति, अपदादिविधा

1871
The first of the year was a very dry one
and the crops were much injured by the
drought. The wheat was particularly
suffered and the yield was very small.
The corn was also much injured and
the yield was very small. The
crops were much injured by the
drought and the yield was very small.

पदादिविधिं वक्ष्यित्वा, सात्पदाद्योरित्यत्र पदादिविधां प्रत्ययलङ्घाणं
भवत्येवेत्यर्थः एतद्वार्तिककारमतेनोक्तं, सूत्रकारमतेनाप्याह । अथ वेति ।

मय उञी वो वा । इको यणचोत्यनेनैव सिद्धत्वान्नायनिनेत्याशं-
क्याह । प्रगृह्यत्वादिति । प्रगृह्यत्वं च निपात एकाज्जाडिति, स्वमपि इको
यणचोत्यस्यानन्तरं मय उञी वेति वक्तव्यम्, स्वं हि वग्रहणं न कर्तव्यं
भवति तत्राह । तस्यासिद्धत्वादिति । यदा त्वितिपर उञ् भवति मयश्च

[illegible]

परस्तदा ऊँ हति प्रगृह्यसंज्ञाया विकल्पः ऊँवादेशश्च, तत्र यदा प्रगृह्यसंज्ञा
 न भवति तदानेन वत्त्वं प्राप्नोति यणादेशश्च, तत्रास्य वत्त्वस्थानसिद्धत्वाद्य-
 णादेशे सत्यनुस्वारोपि भवति । किंविति । प्रगृह्यसंज्ञापदो त्वनेन वा वत्त्वं
 किंष्विति, किमुहति, ऊँवादेशस्यापि स्थानिवद्भावादानेन पदो वकारो
 भवति, स चान्तरतमत्वादननासिकस्तच्चतुर्थं रूपम्, ऊँवादेशस्यैव वत्त्वाभावपदो
 श्रवणं तत्पंचमं रूपम् ।

1877
The following is a list of the names of the persons who have been admitted to the membership of the Society since the last meeting.
The names are given in alphabetical order.
The names of the persons who have been admitted to the membership of the Society since the last meeting are as follows:
1. John A. Smith
2. William B. Jones
3. Charles C. Brown
4. David D. White
5. Edward E. Black
6. George F. Green
7. Henry G. Hall
8. James H. Hill
9. Joseph I. Hunt
10. Lewis J. Hunt
11. Martin K. Hunt
12. Nathaniel L. Hunt
13. Oliver M. Hunt
14. Peter N. Hunt
15. Quincy O. Hunt
16. Robert P. Hunt
17. Samuel Q. Hunt
18. Thomas R. Hunt
19. Uriah S. Hunt
20. Victor T. Hunt
21. Walter U. Hunt
22. Xavier V. Hunt
23. Yvonne W. Hunt
24. Zachary X. Hunt
25. Adam Y. Hunt
26. Benjamin Z. Hunt
27. Charles A. Hunt
28. Daniel B. Hunt
29. Edward C. Hunt
30. Frank D. Hunt
31. George E. Hunt
32. Harry F. Hunt
33. Isaac G. Hunt
34. Jacob H. Hunt
35. John I. Hunt
36. Joseph J. Hunt
37. Lewis K. Hunt
38. Martin L. Hunt
39. Nathaniel M. Hunt
40. Oliver N. Hunt
41. Peter O. Hunt
42. Quincy P. Hunt
43. Robert Q. Hunt
44. Samuel R. Hunt
45. Thomas S. Hunt
46. Uriah T. Hunt
47. Victor U. Hunt
48. Walter V. Hunt
49. Xavier W. Hunt
50. Yvonne X. Hunt
51. Zachary Y. Hunt
52. Adam Z. Hunt
53. Benjamin A. Hunt
54. Charles B. Hunt
55. Daniel C. Hunt
56. Edward D. Hunt
57. Frank E. Hunt
58. George F. Hunt
59. Harry G. Hunt
60. Isaac H. Hunt
61. Jacob I. Hunt
62. John J. Hunt
63. Joseph K. Hunt
64. Lewis L. Hunt
65. Martin M. Hunt
66. Nathaniel N. Hunt
67. Oliver O. Hunt
68. Peter P. Hunt
69. Quincy Q. Hunt
70. Robert R. Hunt
71. Samuel S. Hunt
72. Thomas T. Hunt
73. Uriah U. Hunt
74. Victor V. Hunt
75. Walter W. Hunt
76. Xavier X. Hunt
77. Yvonne Y. Hunt
78. Zachary Z. Hunt
79. Adam A. Hunt
80. Benjamin B. Hunt
81. Charles C. Hunt
82. Daniel D. Hunt
83. Edward E. Hunt
84. Frank F. Hunt
85. George G. Hunt
86. Harry H. Hunt
87. Isaac I. Hunt
88. Jacob J. Hunt
89. John K. Hunt
90. Joseph L. Hunt
91. Lewis M. Hunt
92. Martin N. Hunt
93. Nathaniel O. Hunt
94. Oliver P. Hunt
95. Peter Q. Hunt
96. Quincy R. Hunt
97. Robert S. Hunt
98. Samuel T. Hunt
99. Thomas U. Hunt
100. Uriah V. Hunt
101. Victor W. Hunt
102. Walter X. Hunt
103. Xavier Y. Hunt
104. Yvonne Z. Hunt
105. Zachary A. Hunt
106. Adam B. Hunt
107. Benjamin C. Hunt
108. Charles D. Hunt
109. Daniel E. Hunt
110. Edward F. Hunt
111. Frank G. Hunt
112. George H. Hunt
113. Harry I. Hunt
114. Isaac J. Hunt
115. Jacob K. Hunt
116. John L. Hunt
117. Joseph M. Hunt
118. Lewis N. Hunt
119. Martin O. Hunt
120. Nathaniel P. Hunt
121. Oliver Q. Hunt
122. Peter R. Hunt
123. Quincy S. Hunt
124. Robert T. Hunt
125. Samuel U. Hunt
126. Thomas V. Hunt
127. Uriah W. Hunt
128. Victor X. Hunt
129. Walter Y. Hunt
130. Xavier Z. Hunt
131. Yvonne A. Hunt
132. Zachary B. Hunt
133. Adam C. Hunt
134. Benjamin D. Hunt
135. Charles E. Hunt
136. Daniel F. Hunt
137. Edward G. Hunt
138. Frank H. Hunt
139. George I. Hunt
140. Harry J. Hunt
141. Isaac K. Hunt
142. Jacob L. Hunt
143. John M. Hunt
144. Joseph N. Hunt
145. Lewis O. Hunt
146. Martin P. Hunt
147. Nathaniel Q. Hunt
148. Oliver R. Hunt
149. Peter S. Hunt
150. Quincy T. Hunt
151. Robert U. Hunt
152. Samuel V. Hunt
153. Thomas W. Hunt
154. Uriah X. Hunt
155. Victor Y. Hunt
156. Walter Z. Hunt
157. Xavier A. Hunt
158. Yvonne B. Hunt
159. Zachary C. Hunt
160. Adam D. Hunt
161. Benjamin E. Hunt
162. Charles F. Hunt
163. Daniel G. Hunt
164. Edward H. Hunt
165. Frank I. Hunt
166. George J. Hunt
167. Harry K. Hunt
168. Isaac L. Hunt
169. Jacob M. Hunt
170. John N. Hunt
171. Joseph O. Hunt
172. Lewis P. Hunt
173. Martin Q. Hunt
174. Nathaniel R. Hunt
175. Oliver S. Hunt
176. Peter T. Hunt
177. Quincy U. Hunt
178. Robert V. Hunt
179. Samuel W. Hunt
180. Thomas X. Hunt
181. Uriah Y. Hunt
182. Victor Z. Hunt
183. Walter A. Hunt
184. Xavier B. Hunt
185. Yvonne C. Hunt
186. Zachary D. Hunt
187. Adam E. Hunt
188. Benjamin F. Hunt
189. Charles G. Hunt
190. Daniel H. Hunt
191. Edward I. Hunt
192. Frank J. Hunt
193. George K. Hunt
194. Harry L. Hunt
195. Isaac M. Hunt
196. Jacob N. Hunt
197. John O. Hunt
198. Joseph P. Hunt
199. Lewis Q. Hunt
200. Martin R. Hunt
201. Nathaniel S. Hunt
202. Oliver T. Hunt
203. Peter U. Hunt
204. Quincy V. Hunt
205. Robert W. Hunt
206. Samuel X. Hunt
207. Thomas Y. Hunt
208. Uriah Z. Hunt
209. Victor A. Hunt
210. Walter B. Hunt
211. Xavier C. Hunt
212. Yvonne D. Hunt
213. Zachary E. Hunt
214. Adam F. Hunt
215. Benjamin G. Hunt
216. Charles H. Hunt
217. Daniel I. Hunt
218. Edward J. Hunt
219. Frank K. Hunt
220. George L. Hunt
221. Harry M. Hunt
222. Isaac N. Hunt
223. Jacob O. Hunt
224. John P. Hunt
225. Joseph Q. Hunt
226. Lewis R. Hunt
227. Martin S. Hunt
228. Nathaniel T. Hunt
229. Oliver U. Hunt
230. Peter V. Hunt
231. Quincy W. Hunt
232. Robert X. Hunt
233. Samuel Y. Hunt
234. Thomas Z. Hunt
235. Uriah A. Hunt
236. Victor B. Hunt
237. Walter C. Hunt
238. Xavier D. Hunt
239. Yvonne E. Hunt
240. Zachary F. Hunt
241. Adam G. Hunt
242. Benjamin H. Hunt
243. Charles I. Hunt
244. Daniel J. Hunt
245. Edward K. Hunt
246. Frank L. Hunt
247. George M. Hunt
248. Harry N. Hunt
249. Isaac O. Hunt
250. Jacob P. Hunt
251. John Q. Hunt
252. Joseph R. Hunt
253. Lewis S. Hunt
254. Martin T. Hunt
255. Nathaniel U. Hunt
256. Oliver V. Hunt
257. Peter W. Hunt
258. Quincy X. Hunt
259. Robert Y. Hunt
260. Samuel Z. Hunt
261. Thomas A. Hunt
262. Uriah B. Hunt
263. Victor C. Hunt
264. Walter D. Hunt
265. Xavier E. Hunt
266. Yvonne F. Hunt
267. Zachary G. Hunt
268. Adam H. Hunt
269. Benjamin I. Hunt
270. Charles J. Hunt
271. Daniel K. Hunt
272. Edward L. Hunt
273. Frank M. Hunt
274. George N. Hunt
275. Harry O. Hunt
276. Isaac P. Hunt
277. Jacob Q. Hunt
278. John R. Hunt
279. Joseph S. Hunt
280. Lewis T. Hunt
281. Martin U. Hunt
282. Nathaniel V. Hunt
283. Oliver W. Hunt
284. Peter X. Hunt
285. Quincy Y. Hunt
286. Robert Z. Hunt
287. Samuel A. Hunt
288. Thomas B. Hunt
289. Uriah C. Hunt
290. Victor D. Hunt
291. Walter E. Hunt
292. Xavier F. Hunt
293. Yvonne G. Hunt
294. Zachary H. Hunt
295. Adam I. Hunt
296. Benjamin J. Hunt
297. Charles K. Hunt
298. Daniel L. Hunt
299. Edward M. Hunt
300. Frank N. Hunt
301. George O. Hunt
302. Harry P. Hunt
303. Isaac Q. Hunt
304. Jacob R. Hunt
305. John S. Hunt
306. Joseph T. Hunt
307. Lewis U. Hunt
308. Martin V. Hunt
309. Nathaniel W. Hunt
310. Oliver X. Hunt
311. Peter Y. Hunt
312. Quincy Z. Hunt
313. Robert A. Hunt
314. Samuel B. Hunt
315. Thomas C. Hunt
316. Uriah D. Hunt
317. Victor E. Hunt
318. Walter F. Hunt
319. Xavier G. Hunt
320. Yvonne H. Hunt
321. Zachary I. Hunt
322. Adam J. Hunt
323. Benjamin K. Hunt
324. Charles L. Hunt
325. Daniel M. Hunt
326. Edward N. Hunt
327. Frank O. Hunt
328. George P. Hunt
329. Harry Q. Hunt
330. Isaac R. Hunt
331. Jacob S. Hunt
332. John T. Hunt
333. Joseph U. Hunt
334. Lewis V. Hunt
335. Martin W. Hunt
336. Nathaniel X. Hunt
337. Oliver Y. Hunt
338. Peter Z. Hunt
339. Quincy A. Hunt
340. Robert B. Hunt
341. Samuel C. Hunt
342. Thomas D. Hunt
343. Uriah E. Hunt
344. Victor F. Hunt
345. Walter G. Hunt
346. Xavier H. Hunt
347. Yvonne I. Hunt
348. Zachary J. Hunt
349. Adam K. Hunt
350. Benjamin L. Hunt
351. Charles M. Hunt
352. Daniel N. Hunt
353. Edward O. Hunt
354. Frank P. Hunt
355. George Q. Hunt
356. Harry R. Hunt
357. Isaac S. Hunt
358. Jacob T. Hunt
359. John U. Hunt
360. Joseph V. Hunt
361. Lewis W. Hunt
362. Martin X. Hunt
363. Nathaniel Y. Hunt
364. Oliver Z. Hunt
365. Peter A. Hunt
366. Quincy B. Hunt
367. Robert C. Hunt
368. Samuel D. Hunt
369. Thomas E. Hunt
370. Uriah F. Hunt
371. Victor G. Hunt
372. Walter H. Hunt
373. Xavier I. Hunt
374. Yvonne J. Hunt
375. Zachary K. Hunt
376. Adam L. Hunt
377. Benjamin M. Hunt
378. Charles N. Hunt
379. Daniel O. Hunt
380. Edward P. Hunt
381. Frank Q. Hunt
382. George R. Hunt
383. Harry S. Hunt
384. Isaac T. Hunt
385. Jacob U. Hunt
386. John V. Hunt
387. Joseph W. Hunt
388. Lewis X. Hunt
389. Martin Y. Hunt
390. Nathaniel Z. Hunt
391. Oliver A. Hunt
392. Peter B. Hunt
393. Quincy C. Hunt
394. Robert D. Hunt
395. Samuel E. Hunt
396. Thomas F. Hunt
397. Uriah G. Hunt
398. Victor H. Hunt
399. Walter I. Hunt
400. Xavier J. Hunt
401. Yvonne K. Hunt
402. Zachary L. Hunt
403. Adam M. Hunt
404. Benjamin N. Hunt
405. Charles O. Hunt
406. Daniel P. Hunt
407. Edward Q. Hunt
408. Frank R. Hunt
409. George S. Hunt
410. Harry T. Hunt
411. Isaac U. Hunt
412. Jacob V. Hunt
413. John W. Hunt
414. Joseph X. Hunt
415. Lewis Y. Hunt
416. Martin Z. Hunt
417. Nathaniel A. Hunt
418. Oliver B. Hunt
419. Peter C. Hunt
420. Quincy D. Hunt
421. Robert E. Hunt
422. Samuel F. Hunt
423. Thomas G. Hunt
424. Uriah H. Hunt
425. Victor I. Hunt
426. Walter J. Hunt
427. Xavier K. Hunt
428. Yvonne L. Hunt
429. Zachary M. Hunt
430. Adam N. Hunt
431. Benjamin O. Hunt
432. Charles P. Hunt
433. Daniel Q. Hunt
434. Edward R. Hunt
435. Frank S. Hunt
436. George T. Hunt
437. Harry U. Hunt
438. Isaac V. Hunt
439. Jacob W. Hunt
440. John X. Hunt
441. Joseph Y. Hunt
442. Lewis Z. Hunt
443. Martin A. Hunt
444. Nathaniel B. Hunt
445. Oliver C. Hunt
446. Peter D. Hunt
447. Quincy E. Hunt
448. Robert F. Hunt
449. Samuel G. Hunt
450. Thomas H. Hunt
451. Uriah I. Hunt
452. Victor J. Hunt
453. Walter K. Hunt
454. Xavier L. Hunt
455. Yvonne M. Hunt
456. Zachary N. Hunt
457. Adam O. Hunt
458. Benjamin P. Hunt
459. Charles Q. Hunt
460. Daniel R. Hunt
461. Edward S. Hunt
462. Frank T. Hunt
463. George U. Hunt
464. Harry V. Hunt
465. Isaac W. Hunt
466. Jacob X. Hunt
467. John Y. Hunt
468. Joseph Z. Hunt
469. Lewis A. Hunt
470. Martin B. Hunt
471. Nathaniel C. Hunt
472. Oliver D. Hunt
473. Peter E. Hunt
474. Quincy F. Hunt
475. Robert G. Hunt
476. Samuel H. Hunt
477. Thomas I. Hunt
478. Uriah J. Hunt
479. Victor K. Hunt
480. Walter L. Hunt
481. Xavier M. Hunt
482. Yvonne N. Hunt
483. Zachary O. Hunt
484. Adam P. Hunt
485. Benjamin Q. Hunt
486. Charles R. Hunt
487. Daniel S. Hunt
488. Edward T. Hunt
489. Frank U. Hunt
490. George V. Hunt
491. Harry W. Hunt
492. Isaac X. Hunt
493. Jacob Y. Hunt
494. John Z. Hunt
495. Joseph A. Hunt
496. Lewis B. Hunt
497. Martin C. Hunt
498. Nathaniel D. Hunt
499. Oliver E. Hunt
500. Peter F. Hunt
501. Quincy G. Hunt
502. Robert H. Hunt
503. Samuel I. Hunt
504. Thomas J. Hunt
505. Uriah K. Hunt
506. Victor L. Hunt
507. Walter M. Hunt
508. Xavier N. Hunt
509. Yvonne O. Hunt
510. Zachary P. Hunt
511. Adam Q. Hunt
512. Benjamin R. Hunt
513. Charles S. Hunt
514. Daniel T. Hunt
515. Edward U. Hunt
516. Frank V. Hunt
517. George W. Hunt
518. Harry X. Hunt
519. Isaac Y. Hunt
520. Jacob Z. Hunt
521. John A. Hunt
522. Joseph B. Hunt
523. Lewis C. Hunt
524. Martin D. Hunt
525. Nathaniel E. Hunt
526. Oliver F. Hunt
527. Peter G. Hunt
528. Quincy H. Hunt
529. Robert I. Hunt
530. Samuel J. Hunt
531. Thomas K. Hunt
532. Uriah L. Hunt
533. Victor M. Hunt
534. Walter N. Hunt
535. Xavier O. Hunt
536. Yvonne P. Hunt
537. Zachary Q. Hunt
538. Adam R. Hunt
539. Benjamin S. Hunt
540. Charles T. Hunt
541. Daniel U. Hunt
542. Edward V. Hunt
543. Frank W. Hunt
544. George X. Hunt
545. Harry Y. Hunt
546. Isaac Z. Hunt
547. Jacob A. Hunt
548. John B. Hunt
549. Joseph C. Hunt
550. Lewis D. Hunt
551. Martin E. Hunt
552. Nathaniel F. Hunt
553. Oliver G. Hunt
554. Peter H. Hunt
555. Quincy I. Hunt
556. Robert J. Hunt
557. Samuel K. Hunt
558. Thomas L. Hunt
559. Uriah M. Hunt
560. Victor N. Hunt
561. Walter O. Hunt
562. Xavier P. Hunt
563. Yvonne Q. Hunt
564. Zachary R. Hunt
565. Adam S. Hunt
566. Benjamin T. Hunt
567. Charles U. Hunt
568. Daniel V. Hunt
569. Edward W. Hunt
570. Frank X. Hunt
571. George Y. Hunt
572. Harry Z. Hunt
573. Isaac A. Hunt
574. Jacob B. Hunt
575. John C. Hunt
576. Joseph D. Hunt
577. Lewis E. Hunt
578. Martin F. Hunt
579. Nathaniel G. Hunt
580. Oliver H. Hunt
581. Peter I. Hunt
582. Quincy J. Hunt
583. Robert K. Hunt
584. Samuel L. Hunt
585. Thomas M. Hunt
586. Uriah N. Hunt
587. Victor O. Hunt
588. Walter P. Hunt
589. Xavier Q. Hunt
590. Yvonne R. Hunt
591. Zachary S. Hunt
592. Adam T. Hunt
593. Benjamin U. Hunt
594. Charles V. Hunt
595. Daniel W. Hunt
596. Edward X. Hunt
597. Frank Y. Hunt
598. George Z. Hunt
599. Harry A. Hunt
600. Isaac B. Hunt
601. Jacob C. Hunt
602. John D. Hunt
603. Joseph E. Hunt
604. Lewis F. Hunt
605. Martin G. Hunt
606. Nathaniel H. Hunt
607. Oliver I. Hunt
608. Peter J. Hunt
609. Quincy K. Hunt
610. Robert L. Hunt
611. Samuel M. Hunt
612. Thomas N. Hunt
613. Uriah O. Hunt
614. Victor P. Hunt
615. Walter Q. Hunt
616. Xavier R. Hunt
617. Yvonne S. Hunt
618. Zachary T. Hunt
619. Adam U. Hunt
620. Benjamin V. Hunt
621. Charles W. Hunt
622. Daniel X. Hunt
623. Edward Y. Hunt
624. Frank Z. Hunt
625. George A. Hunt
626. Harry B. Hunt
627. Isaac C. Hunt
628. Jacob D. Hunt
629. John E. Hunt
630. Joseph F. Hunt
631. Lewis G. Hunt
632. Martin H. Hunt
633. Nathaniel I. Hunt
634. Oliver J. Hunt
635. Peter K. Hunt
636. Quincy L. Hunt
637. Robert M. Hunt
638. Samuel N. Hunt
639. Thomas O. Hunt
640. Uriah P. Hunt
641. Victor Q. Hunt
642. Walter R. Hunt
643. Xavier S. Hunt
644. Yvonne T. Hunt
645. Zachary U. Hunt
646. Adam V. Hunt
647. Benjamin W. Hunt
648. Charles X. Hunt
649. Daniel Y. Hunt
650. Edward Z. Hunt
651. Frank A. Hunt
652. George B. Hunt
653. Harry C. Hunt
654. Isaac D. Hunt
655. Jacob E. Hunt
656. John F. Hunt
657. Joseph G. Hunt
658. Lewis H. Hunt
659. Martin I. Hunt
660. Nathaniel J. Hunt
661. Oliver K. Hunt
662. Peter L. Hunt
663. Quincy M. Hunt
664. Robert N. Hunt
665. Samuel O. Hunt
666. Thomas P. Hunt
667. Uriah Q. Hunt
668. Victor R. Hunt
669. Walter S. Hunt
670. Xavier T. Hunt
671. Yvonne U. Hunt
672. Zachary V. Hunt
673. Adam W. Hunt
674. Benjamin X. Hunt
675. Charles Y. Hunt
676. Daniel Z. Hunt
677. Edward A. Hunt
678. Frank B. Hunt
679. George C. Hunt
680. Harry D. Hunt
681. Isaac E. Hunt
682. Jacob F. Hunt
683. John G. Hunt
684. Joseph H. Hunt
685. Lewis I. Hunt
686. Martin J. Hunt
687. Nathaniel K. Hunt
688. Oliver L. Hunt
689. Peter M. Hunt
690. Quincy N. Hunt
691. Robert O. Hunt
692. Samuel P. Hunt
693. Thomas Q. Hunt
694. Uriah R. Hunt
695. Victor S. Hunt
696. Walter T. Hunt
697. Xavier U. Hunt
698. Yvonne V. Hunt
699. Zachary W. Hunt
700. Adam X. Hunt
701. Benjamin Y. Hunt
702. Charles Z. Hunt
703. Daniel A. Hunt
704. Edward B. Hunt
705. Frank C. Hunt
706. George D. Hunt
707. Harry E. Hunt
708. Isaac F. Hunt
709. Jacob G. Hunt
710. John H. Hunt
711. Joseph I. Hunt
712. Lewis J. Hunt
713. Martin K. Hunt
714. Nathaniel L. Hunt
715. Oliver M. Hunt
716. Peter N. Hunt
717. Quincy O. Hunt
718. Robert P. Hunt
719. Samuel Q. Hunt
720. Thomas R. Hunt
721. Uriah S. Hunt
722. Victor T. Hunt
723. Walter U. Hunt
724. Xavier V. Hunt
725. Yvonne W. Hunt
726. Zachary X. Hunt
727. Adam Y. Hunt
728. Benjamin Z. Hunt
729. Charles A. Hunt
730. Daniel B. Hunt
731. Edward C. Hunt
732. Frank D. Hunt
733. George E. Hunt
734. Harry F. Hunt
735. Isaac G. Hunt
736. Jacob H. Hunt
737. John I. Hunt
738. Joseph J. Hunt
739. Lewis K. Hunt
740. Martin L. Hunt
741. Nathaniel M. Hunt
742. Oliver N. Hunt
743. Peter O. Hunt
744. Quincy P. Hunt
745. Robert Q. Hunt
746. Samuel R. Hunt
747. Thomas S. Hunt
748. Uriah T. Hunt
749. Victor U. Hunt
750. Walter V. Hunt
751. Xavier W. Hunt
752. Yvonne X. Hunt
753. Zachary Y. Hunt
754. Adam Z. Hunt
755. Benjamin A. Hunt
756. Charles B. Hunt
757. Daniel C. Hunt
758. Edward D. Hunt
759. Frank E. Hunt
760. George F. Hunt
761. Harry G. Hunt
762. Isaac H. Hunt
763. Jacob I. Hunt
764. John J. Hunt
765. Joseph K. Hunt
766. Lewis L. Hunt
767. Martin M. Hunt
768. Nathaniel N. Hunt
769. Oliver O. Hunt
770. Peter P. Hunt
771. Quincy Q. Hunt
772. Robert R. Hunt
773. Samuel S. Hunt
774. Thomas T. Hunt
775. Uriah U. Hunt
776. Victor V. Hunt
777. Walter W. Hunt
778. Xavier X. Hunt
779. Yvonne Y. Hunt
780. Zachary Z. Hunt
781. Adam A. Hunt
782. Benjamin B. Hunt
783. Charles C. Hunt
784. Daniel D. Hunt
785. Edward E. Hunt
786. Frank F. Hunt
787. George G. Hunt
788. Harry H. Hunt
789. Isaac I. Hunt
790. Jacob J. Hunt
791. John K. Hunt
792. Joseph L. Hunt
793. Lewis M. Hunt
794. Martin N. Hunt
795. Nathaniel O. Hunt
796. Oliver P. Hunt
797. Peter Q. Hunt
798. Quincy R. Hunt
799. Robert S. Hunt
800. Samuel T. Hunt
801. Thomas U. Hunt
802. Uriah V. Hunt
803. Victor W. Hunt
804. Walter X. Hunt
805. Xavier Y. Hunt
806. Yvonne Z. Hunt
807. Zachary A. Hunt
808. Adam B. Hunt
809. Benjamin C. Hunt
810. Charles D. Hunt
811. Daniel E. Hunt
812. Edward F. Hunt
813. Frank G. Hunt
814. George H. Hunt
815. Harry I. Hunt
816. Isaac J. Hunt
817. Jacob K. Hunt
818. John L. Hunt
819. Joseph M. Hunt
820. Lewis N. Hunt
821. Martin O. Hunt
822. Nathaniel P. Hunt
823. Oliver Q. Hunt
824. Peter R. Hunt
825. Quincy S. Hunt
826. Robert T. Hunt
827. Samuel U. Hunt
828. Thomas V. Hunt
829. Uriah W. Hunt
830. Victor X. Hunt
831. Walter Y. Hunt
832. Xavier Z. Hunt
833. Yvonne A. Hunt
834. Zachary B. Hunt
835. Adam C. Hunt
836. Benjamin D. Hunt
837. Charles E. Hunt
838. Daniel F. Hunt
839. Edward G. Hunt
840. Frank H. Hunt
841. George I. Hunt
842. Harry J. Hunt
843. Isaac K. Hunt
844. Jacob L. Hunt
845. John M. Hunt
846. Joseph N. Hunt
847. Lewis O. Hunt
848. Martin P. Hunt
849. Nathaniel Q. Hunt
850. Oliver R. Hunt
851. Peter S. Hunt
852. Quincy T. Hunt
853. Robert U. Hunt
854. Samuel V. Hunt
855. Thomas W. Hunt
856. Uriah X. Hunt
857. Victor Y. Hunt
858. Walter Z. Hunt
859. Xavier A. Hunt
860. Yvonne B. Hunt
861. Zachary C. Hunt
862. Adam D. Hunt
863. Benjamin E. Hunt
864. Charles F. Hunt
865. Daniel G. Hunt
866. Edward H. Hunt
867. Frank I. Hunt
868. George J. Hunt
869. Harry K. Hunt
870. Isaac L. Hunt
871. Jacob M. Hunt
872. John N. Hunt
873. Joseph O. Hunt
874. Lewis P. Hunt
875. Martin Q. Hunt
876. Nathaniel R. Hunt
877. Oliver S. Hunt
878. Peter T. Hunt
879. Quincy U. Hunt
880. Robert V. Hunt
881. Samuel W. Hunt
882. Thomas X. Hunt
883. Uriah Y. Hunt
884. Victor Z. Hunt
885. Walter A. Hunt
886. Xavier B. Hunt
887. Yvonne C. Hunt
888. Zachary D. Hunt
889. Adam E. Hunt
890. Benjamin F. Hunt
891. Charles G. Hunt
892. Daniel H. Hunt
893. Edward I. Hunt
894. Frank J. Hunt
895. George K. Hunt
896. Harry L. Hunt
897. Isaac M. Hunt
898. Jacob N. Hunt
899. John O. Hunt
900. Joseph P. Hunt
901. Lewis Q. Hunt
902. Martin R. Hunt
903. Nathaniel S. Hunt
904. Oliver T. Hunt
905. Peter U. Hunt
906. Quincy V. Hunt
907. Robert W. Hunt
908. Samuel X. Hunt
909. Thomas Y. Hunt
910. Uriah Z. Hunt
911. Victor A. Hunt
912. Walter B. Hunt
913. Xavier C. Hunt
914. Yvonne D. Hunt
915. Zachary E. Hunt
916. Adam F. Hunt
917. Benjamin G. Hunt
918. Charles H. Hunt
919. Daniel I. Hunt
920. Edward J. Hunt
921. Frank K. Hunt
922. George L. Hunt
923. Harry M. Hunt
924. Isaac N. Hunt
925. Jacob O. Hunt
926. John P. Hunt
927. Joseph Q. Hunt
928. Lewis R. Hunt
929. Martin S. Hunt
930. Nathaniel T. Hunt
931. Oliver U. Hunt
932. Peter V. Hunt
933. Quincy W. Hunt
934. Robert X. Hunt
935. Samuel Y. Hunt
936. Thomas Z. Hunt
937. Uriah A. Hunt
938. Victor B. Hunt
939. Walter C. Hunt
940. Xavier D. Hunt
941. Yvonne E. Hunt
942. Zachary F. Hunt
943. Adam G. Hunt
944. Benjamin H. Hunt
945. Charles I. Hunt
946. Daniel J. Hunt
947. Edward K. Hunt
948. Frank L. Hunt
949. George M. Hunt
950. Harry N. Hunt
951. Isaac O. Hunt
952. Jacob P. Hunt
953. John Q. Hunt
954. Joseph R. Hunt
955. Lewis S. Hunt
956. Martin T. Hunt
957. Nathaniel U. Hunt
958. Oliver V. Hunt
959. Peter W. Hunt
960. Quincy X. Hunt
961. Robert Y. Hunt
962. Samuel Z. Hunt
963. Thomas A. Hunt
964. Uriah B. Hunt
965. Victor C. Hunt
966. Walter D. Hunt
967. Xavier E. Hunt
968. Yvonne F. Hunt
969. Zachary G. Hunt
970. Adam H. Hunt
971. Benjamin I. Hunt
972. Charles J. Hunt
973. Daniel K. Hunt
974. Edward L. Hunt
975. Frank M. Hunt
976. George N. Hunt
977. Harry O. Hunt
978. Isaac P. Hunt
979. Jacob Q. Hunt
980. John R. Hunt
981. Joseph S. Hunt
982. Lewis T. Hunt
983. Martin U. Hunt
984. Nathaniel V. Hunt
985. Oliver W. Hunt
986. Peter X. Hunt
987. Quincy Y. Hunt
988. Robert Z. Hunt
989. Samuel A. Hunt
990. Thomas B. Hunt
991. Uriah C. Hunt
992. Victor D. Hunt
993. Walter E. Hunt
994. Xavier F. Hunt
995. Yvonne G. Hunt
996. Zachary H. Hunt
997. Adam I. Hunt
998. Benjamin J. Hunt
999. Charles K. Hunt
1000. Daniel L. Hunt
1001. Edward M. Hunt
1002. Frank N. Hunt
1003. George O. Hunt
1004. Harry P. Hunt
1005. Isaac Q. Hunt
1006. Jacob R. Hunt
1007. John S. Hunt
1008. Joseph T. Hunt
1009. Lewis U. Hunt
1010. Martin V. Hunt
1011. Nathaniel W. Hunt
1012. Oliver X. Hunt
1013. Peter Y. Hunt
1014. Quincy Z. Hunt
1015. Robert A. Hunt
1016. Samuel B. Hunt
1017. Thomas C. Hunt
1018. Uriah D. Hunt
1019. Victor E. Hunt
1020. Walter F. Hunt
1021. Xavier G. Hunt
1022. Yvonne H. Hunt
1023. Zachary I. Hunt
1024. Adam J. Hunt
1025. Benjamin K. Hunt
1026. Charles L. Hunt
1027. Daniel M. Hunt
1028. Edward N. Hunt
1029. Frank O. Hunt
1030. George P. Hunt
1031. Harry Q. Hunt
1032. Isaac R. Hunt
1033. Jacob S. Hunt
1034. John T. Hunt
1035. Joseph U. Hunt
1036. Lewis V. Hunt
1037. Martin W. Hunt
1038. Nathaniel X. Hunt
1039. Oliver Y. Hunt
1040. Peter Z. Hunt
1041. Quincy A. Hunt
1042. Robert B. Hunt
1043. Samuel C. Hunt
1044. Thomas D. Hunt
1045. Uriah E. Hunt
1046. Victor F. Hunt
1047. Walter G. Hunt
1048. Xavier H. Hunt
1049. Yvonne I. Hunt
1050. Zachary J. Hunt
1051. Adam K. Hunt
1052. Benjamin L. Hunt
1053. Charles M. Hunt
1054. Daniel N. Hunt
1055. Edward O. Hunt
1056. Frank P. Hunt
1057. George Q. Hunt
1058. Harry R. Hunt
1059. Isaac S. Hunt
1060. Jacob T. Hunt
1061. John U. Hunt
1062. Joseph V. Hunt
1063. Lewis W. Hunt
1064. Martin X. Hunt
1065. Nathaniel Y. Hunt
1066. Oliver Z. Hunt
1067. Peter A. Hunt
1068. Quincy B. Hunt
1069. Robert C. Hunt
1070. Samuel D. Hunt
1071. Thomas E. Hunt
1072. Uriah F. Hunt
1073. Victor G. Hunt
1074. Walter H. Hunt
1075. Xavier I. Hunt
1076. Yvonne J. Hunt
1077. Zachary K. Hunt
1078. Adam L. Hunt
1079. Benjamin M. Hunt
1080. Charles N. Hunt
1081. Daniel O. Hunt
1082. Edward P. Hunt
1083. Frank Q. Hunt
1084. George R. Hunt
1085. Harry S. Hunt
1086. Isaac T. Hunt
1087. Jacob U. Hunt
1088. John V. Hunt
1089. Joseph W. Hunt
1090. Lewis X. Hunt
1091. Martin Y. Hunt
1092. Nathaniel Z. Hunt
1093. Oliver A. Hunt
1094. Peter B. Hunt
1095. Quincy C. Hunt
1096. Robert D. Hunt
1097. Samuel E. Hunt
1098. Thomas F. Hunt
1099. Uriah G. Hunt
1100. Victor H. Hunt
1101. Walter I. Hunt
1102. Xavier J. Hunt
1103. Yvonne K. Hunt
1104. Zachary L. Hunt
1105. Adam M. Hunt
1106. Benjamin N. Hunt
1107. Charles O. Hunt
1108. Daniel P. Hunt
1109. Edward Q. Hunt
1110. Frank R. Hunt
1111. George S. Hunt
1112. Harry T. Hunt
1113. Isaac U. Hunt
1114. Jacob V. Hunt
1115. John W. Hunt
1116. Joseph X. Hunt
1117. Lewis Y. Hunt
1118. Martin Z. Hunt
1119. Nathaniel A. Hunt
1120. Oliver B. Hunt
1121. Peter C. Hunt
1122. Quincy D. Hunt
1123. Robert E. Hunt
1124. Samuel F. Hunt
1125. Thomas G. Hunt
1126. Uriah H. Hunt
1127. Victor I. Hunt
1128. Walter J. Hunt
1129. Xavier K. Hunt
1130. Yvonne L. Hunt
1131. Zachary M. Hunt
1132. Adam N. Hunt
1133. Benjamin O. Hunt
1134. Charles P. Hunt
1135. Daniel Q. Hunt
1136. Edward R. Hunt
1137. Frank S. Hunt
1138. George T. Hunt
1139. Harry U. Hunt
1140. Isaac V. Hunt
1141. Jacob W. Hunt
1142. John X. Hunt
1143. Joseph Y. Hunt
1144. Lewis Z. Hunt
1145. Martin A. Hunt
1146. Nathaniel B. Hunt
1147. Oliver C. Hunt
1148. Peter D. Hunt
1149. Quincy E. Hunt
1150. Robert F. Hunt
1151. Samuel G. Hunt
1152. Thomas H. Hunt
1153. Uriah I. Hunt
1154. Victor J. Hunt
1155. Walter K. Hunt
1156. Xavier L. Hunt
1157. Yvonne M. Hunt
1158. Zachary N. Hunt
1159. Adam O. Hunt
1160. Benjamin P. Hunt
1161. Charles Q. Hunt
1162. Daniel R. Hunt
1163. Edward S. Hunt
1164. Frank T. Hunt
1165. George U. Hunt
1166. Harry V. Hunt
1167. Isaac W. Hunt
1168. Jacob X. Hunt
1169. John Y. Hunt
1170. Joseph Z. Hunt
1171. Lewis A. Hunt
1172. Martin B. Hunt
1173. Nathaniel C. Hunt
1174. Oliver D. Hunt
1175. Peter E. Hunt
1176. Quincy F. Hunt
1177. Robert G. Hunt
1178. Samuel H. Hunt
1179. Thomas I. Hunt
1180. Uriah J. Hunt
1181. Victor K. Hunt
1182. Walter L. Hunt
1183. Xavier M. Hunt
1184. Yvonne N. Hunt
1185. Zachary O. Hunt
1186. Adam P. Hunt
1187. Benjamin Q. Hunt
1188. Charles R. Hunt
1189. Daniel S. Hunt
1190. Edward T. Hunt
1191. Frank U. Hunt
1192. George V. Hunt
1193. Harry W. Hunt
1194. Isaac X. Hunt
1195. Jacob Y. Hunt
1196. John Z. Hunt
1197. Joseph A. Hunt
1198. Lewis B. Hunt

विसर्जनीयस्य सः । इह सर्वसानयोर्द्वयोरपि रेफस्य विसर्जनीय
उक्तस्तत्रेह निमित्तविशेषानुपादानात्सखीवावसानेपि सत्त्वं प्राप्नोति वृद्धाः
प्लवा हति,संहितायामिति वक्तै, न चावसाने संहितास्ति,परस्यामामावात्
मा मूत्परः पूर्वेण या संहिता तदाश्रयसत्त्वं प्राप्नोति इकोयणाचीत्यादी तु
कार्यनिमित्तयोर्द्वयोरप्युपात्तत्वात्त्योरेव परस्परं संहिताश्रीयतइति दधि अत्रेति
पूर्वपराभ्यामिचोःसंहितायां सत्यामपि कार्यं न भवति,परस्परमसंहितत्वात्

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

स्यादेतत् । सामान्यविहिता संहितासंज्ञा विशेषविहितावसानसंज्ञा, कार्य-
 योरेकवर्णविषयत्वात्कार्ययित्वाच्च संज्ञानां संज्ञेयोरप्येकविषयत्वाद्वाध्यवाथ
 कमावः यद्वा सन्निकर्षः संहितैतीयता सिद्धे परग्रहणमतिशयप्रतिपत्त्यर्थं, प्रकृष्ट
 १ यः सन्निकर्षः कश्च ब्रूयते प्रकृष्टो यः पूर्वपराम्याममुभयामपि, तदमावा-
 दवसानस्य संहितासंज्ञाया अभावः, यद्येवमणोत्प्रगृह्यस्यानुनासिके दोषः
 तत्र हि वावसानमिति वक्तै, संहिताधिकारश्चोत्तरार्थविषयमनुवर्त्यः तोलीति

[illegible]

ततश्च संहितावसानोभ्याश्रयो ऽनुनासिको दधिहत्यादौ न स्यादिति संहि-
तावसानसंज्ञयोः समावेश एषितव्यः ततश्चावसानेपि सत्वप्रसंगो ऽत आह ।
खरीत्यनुवर्त्तहति । तदनुवृत्तिश्च मष्टकपुलुतिन्यायेन संबन्धान्, वृत्त्या वा वैदि-
तव्या, अन्यथा हि पूर्वत्रापि खरि कार्यं विज्ञायेत, किं पुनरत्र प्रमाणं खरीत्य-
नुवर्त्तै हति, उत्तरत्रशर्परहति वचनं, स हि बहुव्रीहिः तस्यान्यपदायपिदाया
यो विसर्जनीयात्परः संभवति स स्वान्यपदार्थः स च खरेव, अवसानस्य

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not a simple
 one. It is a complex one, and it is
 not a simple one. It is a complex
 one, and it is not a simple one.

शर्पे रत्वासंभवात्, यद्वा यदि खर्वसानयोर्द्वयोरपि सत्त्वं स्यात् विसर्जनीयवि-
 घानमनर्थकं स्यात्, खर्वसानयोस्स इत्येव वाच्यं स्यात्, स्वं हि विसर्जनीयस्ये-
 ति न वक्तव्यं भवति अवश्यं शर्पे विसर्जनीय इत्यस्य स्थानिनिर्देशाय विस-
 र्जनीयस्येति वक्तव्यं, न वक्तव्यं, पुरस्तादपकर्षणायैतत्सिद्धम्, स्वं वक्ष्यामि
 री रिरि, खर्वसानयोः सः रीः सुपि शर्पे विसर्जनीय इति, शर्पे इत्यत्र न इति
 वक्तै न तु रीरिति तेन सुगीः त्सरुः कः पुरुषः त्सरुः कः इत्यादौ सर्वत्र भवति,

The first of these is the fact that the
 government has been unable to
 maintain a stable currency.
 The second is the fact that
 the government has been unable
 to maintain a stable
 economy.

अथ मोमघोषघोहत्यादिसूत्रं कुत्र करिष्यसि, शर्पे विसर्जनीय इत्यस्यानन्तरं,
यद्येवं स्वरत्र स्वनयतीत्यादावपि यत्त्वप्रसंग इति पुनारुग्रहणं कर्तव्यमेवं तर्हि
रोःसपीत्यस्यानन्तरं मोमघोहत्यादि रुस्थानिकादेशविधानार्थं पठित्वा
शर्पे विसर्जनीय इत्यादिकं पठिष्यते, स्वमपि पुनारुग्रहणं कर्तव्यं रुणा
विच्छिन्नत्वात् । स्वमपि यथान्यासे सति त्रीणि ग्रहणानि, द्वे विसर्जनीय-
ग्रहणौ तृतीयं स्रष्टव्यम्, अन्यथान्यासे तु द्वे स्रष्टव्यौ रुग्रहणं च, तदेवं

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

लघुस्थिता न्यासेन सिद्धे विसर्जनीयविधानसामर्थ्यान् सर्वत्र सत्त्वं भविष्यति,
 स्वमपि कुत एतत् सखि भवति न पुनरवसानमिति, ज्ञापकात् यदयं शरीरसखि
 विसर्जनीयं विधत्ते तज्ज्ञापयति सखि तावदस्ति सत्त्वमिति, विपर्यये हि
 पुरुषः त्सरक इत्यादौ सत्त्वामावादस्त्येव विसर्जनीय इति तद्विधानमनर्थकं
 स्यात्, नैतदस्ति, ज्ञापकम् । अस्त्येतस्य वचने प्रयोजनं, किं वासः दास्यमिदं
 प्सातमित्यादौ जिह्वामूलीयोपध्मानीयां मामूतामिति, नैतदस्ति, यद्व्येता-

The first of the three papers presented at the meeting
 of the American Association of Economic Geologists
 at the University of Chicago, December 29-30, 1911,
 was a paper by Mr. J. H. Johnson, of the U. S. Geological
 Survey, on the subject of "The Geology of the
 Colorado Plateau." The paper was read by Mr. Johnson
 and was followed by a discussion by Mr. Johnson and
 Mr. J. H. Johnson, Jr. The paper was well received
 and was followed by a discussion by Mr. Johnson and
 Mr. J. H. Johnson, Jr.

वत्प्रयोजनं स्यात् कुप्वोः कः पां चाशरीत्येव ब्रूयात्, तदेवं विधानसामर्थ्या-
त्तरयैवायं विधिः जनेन, चेवाभिप्रायेण शरीत्यनुवर्तते इत्युक्तम् ।

शर्पे विसर्जनीयः । शर्परो यस्मादिति बहुव्रीहिः परग्रहणो ऽक्रियमाणो
शर स्व केवलस्य निमित्तता विज्ञायेत, न शरीत्यनुवृत्तेश्चाशरीत्यभिधानाच्च,
विपर्ययस्तर्हि विज्ञायेत, शर्पे शरीति, नित्यः स्फोटः पुरुषः स्यातेति
तस्मात्परग्रहणम् । अथ किमर्थं विसर्जनीय इत्युच्यते न नैत्येवोच्येत, सत्त्वं हि

प्रतिषिद्धे विसर्जनीयः स्वेनैव रूपेणावस्थास्यतेऽत वाह । विसर्जनीयस्येति
 सत्यं, पुरुषः सरुक् हत्यादी सत्यनिषेधेनापि सिद्धं, यत्र तु कुपु शर्परी
 वासः फौममदिमः प्सातमिति तस्य विसर्जनीयस्य यो विकारो जिह्वामूली-
 यादिः स एव स्यात् विसर्जनीयग्रहणो तु सति विसर्जनीय स्व भवति । जिह्वामूल-
 योपध्वानीयावपि न भवत इति । न केवलं सकार स्वैत्यपि शब्दार्थः ।

वा शरि । वृक्षा स्यात्तार इति । लोपामावपदी विसर्जनीयः सत्त्वं
 वा ॥

The first of these is the fact that the
 the second is the fact that the
 the third is the fact that the
 the fourth is the fact that the
 the fifth is the fact that the
 the sixth is the fact that the
 the seventh is the fact that the
 the eighth is the fact that the
 the ninth is the fact that the
 the tenth is the fact that the

कुप्पो ःकः पां च । विसर्जनीयश्चेति । अनेन चकारो विसर्जनीयानुकर्षा-
 णार्थं हति दर्शयति, अथ वाग्रहणामेवानुवर्त्य जिह्वामूलीयोपध्वानीयो
 कस्मान्न विकल्प्येत, स्वं हि चकारो न कर्तव्यो भवति, नैवं शक्यम्, स्वं त्वाम्य
 । मुक्तं विसर्जनीयं स हतिसत्त्वमेव स्यात्, तस्माच्चकारेण वानुकृष्य विसर्ज-
 नीयो विधातव्यः वाग्रहणं च नानुवर्त्य तदनुवृत्तौ हि त्रिभिरपि मुख्ये षडो-
 सत्त्वं प्रसज्येत, सूत्रे ककारपकारसहितयोर्जिह्वामूलीयोपध्वानीययोरुच्चार-

...
...
...
...
...
...
...
...

णात्तयामूतावेव विसर्जनीयस्यादेशाविति शङ्कमानं प्रत्याह । कपावुच्चारणार्था
 विति । ताम्यां विना तयोरुच्चारयितुमशक्यत्वादिति भावः । कीदृशी
 तस्यदेशावित्याह । जिह्वामूलीयेति । इह विसर्जनीयस्य स्थाने वादेशत्रयं
 विधीयते, ततश्च शर्पयोरेव कुम्भोः प्राप्नोति वासः नाममदिमः प्सातमिति,
 अत्र हि शर्पे विसर्जनीय इति विसर्जनीयोऽस्ति, न च तस्य वैयर्थ्यं, यत्र
 कुम्भ्यामन्यः शर्पः खरस्ति पुरुषः त्सरु क इत्यादौ तत्र सावकाशत्वात्

वर्णरयोस्तु कुष्णोर्न स्यात् नहि तस्य क्विञ्च विसर्जनीयोस्ति, विसर्जनीय
 स इति सत्त्वेन निर्वर्तितत्वात्, किं पुनः कारणं सत्त्वमेव तावद्भवति, तत्र
 कर्तव्ये तस्य विधेरसिद्धत्वात् तस्मादत्र सकारः स्थानो निर्देष्टव्यः यो
 विसर्जनीयस्य स इति सप्तस्य स्थाने कुष्णोरादेशत्रयं भवतीति, एवं हि
 शर्परयोः कुष्णोः सकारापवादो विसर्जनीयो विधीयत इति सकारामावादादेशा-
 प्रसंगः केवलयोस्त्वादेशप्रसंगस्तस्मात्सत्येति वक्तव्यम् । यदा ह वात्तिकारः ।

सकारस्य कुप्पोर्विसर्जनीयजिह्वामूलीयोपघ्नानीयाः विसर्जनीयादेशे हि
 शर्परयोरेवादेशप्रसंगं इति । अत्र परिहारमाह । विसर्जनीयस्य स इत्येतस्मिन्नि
 ति अयमभिप्रायः विसर्जनीयस्य स इति सकारस्य स्थानी विसर्जनीय उपात्तः
 स च द्विविधः सम्भवति शर्परलक्षणाः खरवसानलक्षणाश्च, तत्र शर्परलक्षणास्या-
 सिद्धत्वादितरः सकारस्य स्थानी स स्व चेहानुवर्त्तते ततश्च नाप्राप्ते सत्त्वे
 ह्रदमारम्यते सर्वस्य विषयस्य तेन व्याप्तत्वात्, शर्परं विसर्जनीय इत्येतत्तु

...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...

शर्परयोः कुप्वोः प्राप्तं केवलयोस्त्वप्राप्तमिति न तं प्रत्यस्य बाधकलङ्का-
योग इति । स्यादेतत्, माभूदपवादत्वं परत्वात् शर्परयोरपि कुप्वोरयमेव विधि
प्राप्नोति तत्राह । पूर्वत्रासिद्धइति । परिहारान्तराह । केचित्त्विति ।
कुप्वोरित्येको योगः अत्र शर्पी विसर्जनीय इति वक्तुं शर्परयोः कुप्वोः विसर्जनीय
स्व भवति नः कः पाविति, किं पूर्वसूत्रे नैति वक्तव्ये विसर्जनीयविधानं तद्वि-
कारनिवृत्त्यर्थमित्युक्तं, तेन शर्परयोः कुप्वोरस्य विधेरप्रसंगस्व ॥

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଖାଇ ଏହି ମତାମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ : ଯଦି
କି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦେଖାଇ ଏହି ମତାମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଏହି ମତ
ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ
ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ
ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ
ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଏହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ

सो ऽपदादौ । अपदादाविति कुप्वोरेतद्विशेषाणां, व्यत्ययेन कृ त्वैकवचनं
 पूर्वस्यायमपवादः । पाशकल्पककाम्येष्विति । संभवप्रदर्शनमेतत् न परिगणनम्,
 अन्यस्यासंभवात् । प्रातः कल्पमिति । अधिकरणाशक्तिप्रधानस्यापि प्रातः
 शब्दस्य वृत्तिविषये शक्तिमद्भाचित्वादीषदसमाप्त्या योगः यथा दोषा-
 भूतमहर्दिवाभूतारात्रिरित्यत्राभूततद्भावयोगः । रोः काम्ये नियमार्यमिति ।
 एतदेव विवृणोति । रोरेवेति । गीः काम्यतीति । उत्तरसूत्रेण चात्वं न

not to show, but rather to show that
the world is a place of suffering and
that the only way to escape it is
to turn to God. The world is a
place of suffering and the only way
to escape it is to turn to God.
The world is a place of suffering and
the only way to escape it is to turn
to God. The world is a place of
suffering and the only way to escape
it is to turn to God.

भवति, यदि पुनस्तत्रैवमुच्येत, नैवं शक्यं, षात्वमात्रप्रतिषेधेऽप्यनेन सत्त्वं प्राप्नोति । उपध्यानीयस्य चेति । अस्यैव विवरणं क्वर्गं परतु इति । उच्चिरयमित्यादि । यथा पुनरयं दकारोपध एषितव्यस्तथा ह्यवरडित्यत्रोक्तम् ।

इणः षः । पूर्वेण सत्त्वे प्राप्तौ तदपवादः षात्वं विधीयते । अत्र केचिदाहुः । योयं सौपदादाविति सकार स स्वीत्तरत्र सर्वत्र कुप्पोः प्रकरणे विधीयते, अनेन तु तस्यैव सकारस्थेण उत्तरस्य षात्वं विधीयते न विसर्जनीयस्य

अपदादाविति चात्र न संबध्यतइति स तर्हि सकारः स्यान्नि निर्देष्टव्यः
 नेत्याह । प्रकृतोनुवक्ते सोपदादाविति । तस्यैषा इति पंचम्या णष्ठी
 प्रकल्पयते, स्वमपि वक्ष्यमाणायर्गिर्विहितस्य सकारस्य णत्वं न प्राप्नोति,
 अस्मिन् कर्तव्यं तेषामसिद्धत्वात् । नैषा दोषः । आचार्यप्रवृत्तिरपि यति न
 योगे योगोऽसिद्धः किं तर्हि प्रकरणे प्रकरणमसिद्धमिति, यदयमुपसर्गादि-
 समासेपीत्यत्र समासेपिग्रहणं करोति, कथं कृत्वा ज्ञापकम्, अन्तरेणाप्यसमासे-

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

पिग्रहणं विशेषानुपादानात्समासासमासयोर्णत्वं भविष्यति, न च समासे
 पूर्वपदात्संज्ञायाम्ना हति नियमाणात्वस्य च निवृत्तिः नियमे कर्तव्ये
 उपसर्गादित्यस्य णत्वस्यासिद्धत्वात्, पश्यति त्वाचार्यः प्रकरणे प्रकरणा-
 मसिद्धमिति ततोऽसमासेपिग्रहणं करोति, तदा हि सह नियमेन सर्वमेव
 णत्वप्रकरणमेकमिति नियमेकर्तव्ये उपसर्गादिति णत्वस्य सिद्धत्वान्नियमेन
 व्यावृत्तिः स्यादिति कर्तव्यं समासेपिग्रहणं, तदेवं सकारस्य णत्वं विधीयते न

विसर्जनीयस्य उत्तरत्र च सत्वमेवानुवर्तते न षत्वमिति, क्यमपि पदानी निर्दोष-
 स्व, किं तु षाष्ठीप्रकल्पनं ज्ञापकाश्रयणं चेति प्रतिपत्तिरिव प्रसंगादुक्तिकारेण
 नाश्रितः कस्तर्हि तस्य पदाः उत्तरत्र द्वयमप्यनुवर्तते, सकारः षकारश्चेति, यद्येवं
 सर्वत्र द्वयमपि प्राप्नोति, अथ सकारो वानुवर्तते ह्रदुपघस्य चेत्यादौ यत्रेणः
 परो विसर्जनीयस्तत्रापि सकार स्व प्राप्नोति अथ षकार स्वानुवर्तते नम-
 स्युरसौर्गत्योरित्यादौ यत्रानिणः परो विसर्जनीयस्तत्रापि षकार स्व

प्राप्नोति, नैष दोषः इणाः ञ हति समुदायस्य स्वरितत्वं प्रतिज्ञायते
यदाह । इणाः ञ हति वर्ततेति । ततः ञत्वं तावदनिस्विणये न
भविष्यति, स्वमपि ञत्वविणये सत्वमपि प्राप्नोति न ञकारेण तस्य
बाधनाच्चाकाराकरणाच्च, यदि परमनुवृत्तिसामर्थ्यात्तत्प्रसङ्गः तदपि न
उत्तरार्थमप्यनुवृत्तिसंभवात् तदिदमुक्तम् । य इणाः परो विसर्जनीयस्तस्य
ञकार बादेशो भवत्यन्यस्य तु सकार इति । किमर्थं पुनरिदमारम्यते यावता

The first part of the paper is devoted to a discussion of the
theoretical aspects of the problem. It is shown that the
problem is equivalent to a problem in the theory of
differential equations. The second part of the paper is devoted
to a discussion of the experimental results. It is shown that
the experimental results are in good agreement with the
theoretical predictions. The third part of the paper is devoted
to a discussion of the conclusions. It is shown that the
conclusions are in good agreement with the experimental results.

सत्त्वमेवात्र प्रकरणे विधीयतां, तस्य त्वादेशसकारत्वादिण्कोरिति च त्वं
मविष्यति न सिध्यति, अपदान्त्येति तत्र वक्तै, पदान्ताययिमारमः ।

नमस्पुरसार्गत्योः । अतः प्रभृत्यपदादाविति निवृत्तं नमः शब्दस्य
साक्षात्प्रभृतीनि चेति विभागा गतिसंज्ञा, पुरःशब्दस्य तु पुरोव्ययमिति ।
पुरः पश्येति । पू पाल्पूरणयोः प्राजमासेत्यादिना क्विप्, तदन्ता च्छस्,
अस्य तदन्ततां दर्शयितुं पूः पुरावित्यनयोरुपन्यासः ॥

1
The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the

हृदुदुपधस्य चाप्रत्ययस्य । हृदुतावुपधे यस्य स हृदुदुपधः समुदायस्त-
 स्य यो विसर्जनीय इति वैयाधिकरस्येन संबन्धः अप्रत्ययस्यैतत्तदपि व्यभिकरणा-
 मेव । निर्दुर्बहिराविश्चतुष्पादुरिति । अन्येषां संभवतां प्रतिषेधस्य वदय-
 माणात्वान्नेदं परिगणनं किं तर्हि संभवप्रदर्शनम् । चतुष्कपालमिति ।
 तद्वितार्थं द्विगुः संस्कृतं मत्ता इत्यणो द्विगोलुगनपत्यइति लुक् । चतुष्कष्ट-
 कमिति बहुव्रीहिः । मातुःकरोतीत्यादि । चोद्यम् । अत्र हि मातृवस्, इति

स्थिते क्त उदित्युकारो भवन् यो हुम्योः स्थानहति न्यायेन रपरो भवति,
ततश्च रात्सस्येति प्रत्ययसकारस्य लोपे कृते रेफस्य विसर्जनीयः सोयम-
प्रत्ययविसर्जनीयो भवति, परिहरति । कस्कादिष्विति । एकादेशनिमित्तादिति
कर्मधारयः एकादेशरूपनिमित्तादित्यर्थः । एकादेशशास्त्रं वा निमित्तं यस्योकारस्य
तस्मादित्यर्थः । पुष्पुहुसोरिति । अव्युत्पन्नावेताविति प्रतिषेध उच्यते,
तत्र पुंसः प्रतिषेधेन नार्थः णत्वं कस्मान्न भवति, विसर्जनीयाभावात्,

उक्तं हि संपुक्कानां सत्त्वमिति, तत्र सत्त्वस्यासिद्धत्वाभावादिसर्जनीयामावः
 तच्चावश्यं सत्त्वं वक्तव्यं, रुविधां विसर्जनीयस्य षत्वप्रतिषेधेऽपि कुप्वोः
 कःपो चैत्येण विधिः प्राप्नोति, मुहुः कामो यस्याः सा मुहुः कामा तत्र
 कुप्वोः कःपो चैत्येण एव विधिर्भवति, क्वचित् मुहुः कामेति सत्त्वं पश्यते
 सोऽपपाठः न तत्र सत्त्वसंभवः सूत्रवार्तिकयोरनिबद्धत्वात् । नैष्कुल्यमिति ।
 ब्राह्मणादित्वात्प्यत्र । निष्कलं दुष्कलमिति । गुरोरनृत इत्यादिना प्लुतः

The first of the most important things to be done is to
get the land cleared of the brush and trees. This can be
done by using the power of the steam engine to pull
the logs and brush to the edge of the field. The
logs can then be cut into sections and the brush
can be piled up and burned. The land can then be
plowed and sown with seed. The second thing to be
done is to build a fence around the field. This can be
done by using the power of the steam engine to pull
the posts and rails to the edge of the field. The
posts can then be set in the ground and the rails
can be laid across them. The field can then be
plowed and sown with seed.

बहिरंगलक्षणायोरिति । बहिर्भूततद्धितापेक्षात्वाद्बहिर्बहिरंगा प्लुतोपि दूरा-
द्वतादिकमर्थे वाक्यं चापेक्षातद्वति बहिरंगः ।

तिरसोन्यतरस्याम् । तिरोन्तद्धाविति तिरः शब्दस्य गतिसंज्ञा । तिरः
कृत्वेति । अत्रान्तर्द्वैवविधातत्वादगतिवत्त्वम् ।

द्विस्त्रिश्चतुरिति कृत्वोर्थे । उभयत्र विमर्शयं, चतुरित्यस्याप्रत्यय-
विसर्जनीयत्वादुदुपपन्नस्य चेति प्राप्ते इतयोरप्राप्ते, ह्रस्वोः सामर्थ्येह त्पनेन

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not possible to
 describe it in a few words. It is a
 system of many parts, and it is not
 possible to describe it in a few words.
 It is a system of many parts, and it is
 not possible to describe it in a few words.
 It is a system of many parts, and it is
 not possible to describe it in a few words.

त्वत्र सिद्धिर्न शङ्कीनीया, हसः प्रत्ययस्य तत्र ग्रहणात् । कृत्वोर्यहति किमिति ।
 सुजन्ताः कृत्वोर्यं न व्यभिचरन्तीति प्रश्नः । चतुःशब्दस्य सुजन्तत्वे प्रमाणं
 नास्तीत्युत्तरं, यदि तु साहचर्यं व्यवस्थापकं तदा तदर्थमपि कृत्वोर्यग्रहणं न
 कर्तव्यं क्रियते च तज्ज्ञापकायम्, स्तज्ज्ञापयति न सर्वत्र साहचर्यं व्यवस्थापकमिति
 किं सिद्धं भवति, दीधीवेवीटामित्यत्र यातुसाहचर्यणाप्यागमस्यैष्टो ग्रहणं
 भवति, द्विस्त्रिश्चतुरिति किं, पञ्चकृत्वः करोतीत्यत्र सत्त्वं मामूत, नैतदस्ति

प्रयोजनमित्याह । ह्युदुपयस्येत्यस्यानुवृत्तां सत्यामित्यादि । कृत्वोर्थी विषयो
 यस्य तत्तथोक्तं, कृत्वोर्थी यत्पदं वर्तते तस्य यो विसर्जनीय इत्येवं विशेष्यमाणा
 इत्यर्थः । यदि तु कृत्वोर्थग्रहणेन विसर्जनीयो विशेष्येत तदा चतुरो न स्यात्,
 एतच्च श्लोकेषु व्यक्तीकरिष्यति, एवं श्लोकवार्तिककारमतेन द्विस्त्रिचतुर्ग्रहणं
 प्रत्याख्यातं तानैव श्लोकानुदाहरति । कृत्वसुजयति । कस्मादेतोः कृत्वसुजय
 णत्वं ब्रवीति, कृत्वोर्थग्रहणस्य किं प्रयोजनमित्यर्थः । अत्र च वक्ष्यमाणाभि-

The following is a list of the names of the persons who have been elected to the office of Justice of the Peace for the year 1882. The names are given in alphabetical order of their surnames. The names of the persons who have been elected to the office of Justice of the Peace for the year 1882 are: [illegible names]

प्रायः । प्रयोजनमाह । चतुष्कपालहति । चोदयिता स्वामिप्रायं प्रकाशयति
 ननु सिद्धमिति । नन्वित्यभ्युपगमे, भवत्वेन चतुष्कपालेपि विभाषा तथापि
 नित्यं णत्वं सिद्धं, कथम्, जैन मुक्ते हृदुदुषस्य चेति णत्वं भविष्यति ।

परिहरति । सिद्धे ह्यमिति । सिद्धे प्राप्तव्यर्थः कथं प्राप्तिरित्याह ।
 लुप्ते हति । चतुरस्रं हति स्थिते रात्सस्येति सुचो लोपः रेफस्य विसर्जनीय-
 सस्योयमप्रत्ययविसर्जनियो भवति यदि सुचो रुत्वं पूर्वस्य रो रीति लोपः

रौ विसर्जनीयस्तदा प्रत्ययविसर्जनीयो भवति, किं तु ह्रस्वलोपहृतिदीर्घः प्राप्नोति
 रुत्वस्यासिद्धत्वात् पूर्वमेव च लोपेन भवितव्यम्, स्वं च कृत्वोर्यग्रहणं कर्तव्य-
 मित्युक्तम्, इदानीं तदाश्रयणेन द्विस्त्रश्चतुर्ग्रहणं प्रत्याचष्टे । स्वं सतीति ।
 किं कार्यमिति । न किञ्चिदित्यर्थः । कथमित्याह । अन्यो हीति । इतरो ऽ
 सति द्विरादिग्रहणो दोषं दर्शयति । अक्रियमाणहृति । विसर्जनीयो विशेष्यतेति
 तस्य कार्यित्वेन प्राधान्यादिति भावः । संभावने लिङ्, विशेष्यतां विसर्जनीयः

को दोष इत्येत वाह । चतुरति । तथेति । अनन्तरोक्तं विशेषणप्रकारं
 चतुरो न सिध्यतीति । कस्मादित्याह । रेफस्येति । क्रियमाणो तु क्षिरा-
 दिग्रहणं नायं दोष इत्याह । तस्मिंस्त्विति । हतयोर्विशेषणमावाञ्चतुरो
 विशेषणं युक्तमित्युक्तं, प्रत्याख्यानवाद्याह । प्रकृतं पदमिति । यदुक्तं
 कार्यित्वेन प्रधानमूतो विसर्जनीय इति तत्र सोऽपि प्रकृतस्य पदस्य विशेषणं
 तेन च तदन्तविधिः विसर्जनीयान्तस्य पदस्य च त्वमिति, स त्वयादिलोन्त्य-

The second of these is the fact that the
first of the two is a very small number
of the total number of the population
of the country. The second is the fact
that the first is a very small number
of the total number of the population
of the country. The second is the fact
that the first is a very small number
of the total number of the population
of the country.

स्येति विसर्जनीयस्य भवतीत्येतावत् पदमेव तु कार्यं, तदिदमुक्तम् । तदन्तमिति
 तस्यापीति । अपिशब्दोऽवधारणो, तस्यैवेत्यर्थः स्वं श्लोक्वार्तिककारेण
 प्रत्याख्याते द्विरादिग्रहणो वृत्तिकारः स्थापयितुमाह । स्वमिति । पूर्वेणेति
 ह्रदुपधस्य चेत्यनेन । नित्यं णत्वं स्यादिति । अस्य तु द्विस्त्रिःशब्दावव-
 काशौ, न च परत्वादयमेव विधिः सिद्धयतीत्याह । पूर्वत्रासिद्धमिति । श्लोक्वा-
 र्तिककारस्य त्वयमभिप्रायः प्रकरणे प्रकरणमसिद्धं न योगे योगः तेनास्यासिद्ध-
 त्वं न भवतीति, अथ वा ह्रदुपधस्य कृत्वोर्यं वृत्तेन प्राप्ते नित्ये ----

षत्त्वस्यारम्भादपवादत्वमित्यपवादत्वादेव वचनप्रामाण्यादिति वा सिद्ध-
 त्वमिति, अथ सुच इत्येव कस्मान्नोक्तं, किम्मेन पहता प्रबन्धेन स्वमुच्यमाने
 सुचि विसर्जनीयो विशेष्येत, सुचो यो विसर्जनीय इति, ततश्च चतुरो न स्यात्
 स्वं तर्हि सुजन्तस्येति वक्तव्यं सुजन्तस्य यो विसर्जनीय इति, स्वमपि पदस्ये-
 त्यनुवृत्तेयं सुजन्तं पदं तत्रैव स्यात् द्विष्करोतीति, इह तु न स्यात्परमद्विष्क-
 रोतीति, यत्पदं तत्र सुजन्तं तस्मात्सुचोऽविहितत्ववत्, यच्च सुजन्तं द्विरिति न

The first of these is the fact that the
 Government has been very successful in
 its efforts to suppress the slave trade.
 The second is the fact that the
 Government has been very successful in
 its efforts to suppress the slave trade.
 The third is the fact that the
 Government has been very successful in
 its efforts to suppress the slave trade.

तत्पदम् । उत्तरपदत्वे चापदाविविधाविति पदसंज्ञायाः प्रतिषेधात् ।

हसुसोः सामर्थ्यं । तिष्ठत्वित्यादि । अत्र सर्पिरित्यस्य तिष्ठत्वित्य-
नेन संबन्धः पिबत्वित्यस्य तुदकमित्यनेनेति परस्परसंबन्धामावादसामर्थ्यम् ।
सामर्थ्यमिह व्यपेक्षीति । अवधारणामत्र द्रष्टव्यं व्यपेक्षीवेति । प्रयोजनमुत्तरत्र
वक्ष्यते । न पुनरेकाधीभाव इति । अत्राप्यवधारणं द्रष्टव्यमेकाधीभाव स्व
वृक्षसम्बन्धवशात् गृह्यत इति यत्तत्र व्यपेक्षीवेत्यर्थः । ननु च सामर्थ्यशब्दः सामा-

शब्दः न च सामान्यशब्दः प्रकरणादिकमन्तरेण विशेषोऽवतिष्ठति, तत्कथं
 व्यपेक्षां सामर्थ्यं गृह्यते न पुनरेकाधीभाव इत्युच्यते, उभयं तु कस्मान्न गृह्यतेऽ
 त आह । उभयं वेति । नैतदेव उभयमपि गृह्यत इति यत्तदपि नैवेत्यर्थः । अयं
 भावः । पदविधित्वादेव समर्थपरिमाणाय स्थानात् सामर्थ्यं लब्धे पुनः
 सामर्थ्यग्रहणादिष्टस्य व्यपेक्षालक्षणास्यैव सामर्थ्यस्य परिग्रहः नेतरस्य,
 नाप्युभयोरिति ।

(c.)

[illegible]

नित्यं समासेऽनुत्तरपदस्थस्य । परमसर्पिर्बहुस्थिकेति । ननु च वर्चिर्बुचि-
 हुसृपिहृदिहृदिम्य हसिः जैरुसिःवर्तिपृयजितनिधनिवपिम्यो निदित्येवं
 सर्पिर्बुजुरित्यादय हसुसन्ता व्युत्पाद्यन्ते, ततश्च प्रत्ययग्रहणापरिमाणया
 सर्पिरादीनामेवेषुसन्तत्वं न परमसर्पिरादीनां, तत्कथमत्र प्रसङ्गः । अथ चोणा-
 दीनामपि व्युत्पत्तिपदा स्वात्र्यणीयः । अव्युत्पत्तिपदा ह्याश्रीयमाणो सर्पिणा
 यजुषोत्यादौ णत्वं न सिद्ध्यति, अप्रत्ययस्कारत्वात्, तस्मादनर्थक्यमुत्तरपदग्र-
 हणामत आह । स्तदेवेत्यादि । ज्ञापनस्य प्रयोजनमाह । तेनेति । अथ

पूर्वसूत्रेण समासे ऽपि विकल्पः कस्मान्न भवतीत्यत आह । व्यपेक्षा चेति ।
 के चितु नित्यं समासहत्येको योगः । अनुत्तरपदस्थस्येति द्वितीयं हति योग-
 विभागेन समासे सर्वा षत्वप्राप्तिरनुत्तरपदस्थस्य प्रतिषिध्यतइति वदन्तः
 पूर्वत्र द्विविधे ऽपि सामर्थ्ये समाश्रिते न दोष इत्याहुः ॥

अतः कृकभिक्षकुम्भपात्रकुशाकर्णीष्वनव्ययस्य । कृकमीति धातु-
 ग्रहणम्, इतरेषां स्वरूपग्रहणम् । अयस्कार इति । कर्मण्यण् । अयस्काम इति ।

कर्मस्यण् । अयस्काम इति । शीलिकामीत्यादिना णाप्रत्ययः अयस्कंसादयः
 षष्ठी-समासाः कंसग्रहणमनर्थकम्, कमिग्रहणेनैव सिद्धत्वात् कंसशब्दो हि वृत्त-
 वदिहनिकमिभ्यः स इति कमेरेव व्युत्पाद्यते, ज्ञापनार्थं तु एतत् ज्ञापयति
 उणादिष्ठा नावश्यं व्युत्पत्तिकार्यं भवतीति । अयस्कुम्मीति । कुम्पशब्दा-
 ज्जातिलक्षणां ङीष् । अस्यात्रीति । पात्र शब्दः ष्ट्प्रत्ययान्तः, षित्व-
 ङङीष् । अयस्कुशेति । नात्रायोविकारो विवक्षितस्तेन जानपदेति सूत्रेण

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one, but a
 complex one, involving many factors
 which are not yet fully understood.
 The second is the fact that the
 system is not a static one, but a
 dynamic one, which is constantly
 changing and evolving. The third
 is the fact that the system is not a
 uniform one, but a heterogeneous
 one, with many different parts and
 components. The fourth is the fact
 that the system is not a closed one, but
 an open one, which is constantly
 interacting with the environment.

ङीष् न भवति । अयस्कणीति । अय इव कर्णो यस्याः स अयस्कणी, नासि-
 कोदरेन्यादिना ङीष् । शुनस्कर्णं हृत्ययं त्विति । सूत्रे त्वीकारान्तस्य क-
 र्णीशब्दस्य निर्देशादत्राप्रसंगः । माः कर्णमिति । षष्ठीसमासः । मास्कर
 हृत्ययं त्विति । दिवाविधेत्यादिना टप्रत्ययः ज्यादित्यस्तु तस्मिन्सूत्रे ऽ
 वोचद्मास्कारान्तैति प्रत्ययसंनियोगेन सत्त्वं निपात्यतइति । श्वः कार ।
 पुनः कामहति । घञन्तेन मयूरव्यंसकादित्वात्समासः ॥

...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

अथःशिरसीपदे । इत्येतयोरिति । सूत्रे तु षष्ठीस्थाने प्रथमा-
पदइति, स्वरूपस्य ग्रहणं न सुप्तिहन्तस्य, तस्य समासाधिकारादेव सिद्धत्वात्
तदाह । पदशब्दे परतइति । मयूरव्यसंकादित्वात्समास इति । अथस्पदमित्यत्र
तु षष्ठीसमासः ।

कस्कादिषु च । कुप्नोःकः पो नेत्यस्याप्वादः । यथायोग-
मिति । इणः परस्य षत्वमन्यस्य सत्वमित्येष यथायोगार्थः । कस्क इति ।

1817. The first of the year was a very cold one, and the weather was very disagreeable. The snow was very deep, and the wind was very strong. The people were very much distressed, and the crops were very much damaged. The government was very much distressed, and the people were very much distressed.

1818. The second of the year was a very cold one, and the weather was very disagreeable. The snow was very deep, and the wind was very strong. The people were very much distressed, and the crops were very much damaged. The government was very much distressed, and the people were very much distressed.

स्वन्तस्य किमो वीप्सायां द्विर्वचनम् । कोतस्कुत इति । कुतःशब्दस्य पूर्ववद्
 द्विर्वचनं, तस्मात्त आगत इत्यण् । अव्ययानां ममात्रे टिलोपः । प्रातुष्पुत्र
 इति । ऋतो विद्यायोनिसंवन्धेभ्य इत्यलुक् । शुनस्कर्ण इति । षष्ठ्या वाक्यो-
 श्छल्यलुक्, पारायणेन दीव्यन्ति व्यवहरन्ताति पारायणिकाः । पारायणं
 द्विविधं धातुपारायणं नामपारायणमिति, माष्ये वृत्तावित्यादिना ऽ
 नन्तरोक्तमर्थं निराकरोति । अविहितलक्षणहत्यादिना ऽऽकृति राणोयमिति

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two main sections, with the first section containing names and addresses, and the second section containing names and addresses.

दर्शयति, विसर्जनीयस्थानिकयोः सकारणकारयोरुपचार इति संज्ञा ।

छन्दसि वा ऽप्राप्तेऽदितयोः । अयस्पात्रमिति । असमासोऽयं, समासे सतः कृकमीत्यादिना नित्यं सत्त्वं प्राप्नोति, अस्य विकल्पस्यासिद्धत्वात् असमासे चास्य विकल्पस्य चरितार्थत्वात् यदि वा प्रकरणौ प्रकरणमसिद्धमिति पदौ समासेऽप्युदाहरणं किन्त्वनेन मुक्ते तेन नित्यं प्राप्नोति, तस्मादसमास एवायं, समासे तु यदि विकल्पो दृश्यते स छान्दसत्वेनोपपाद्यः ।

...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...

विश्वतस्पात्रमिति । अत्राव्ययत्वादतः कृकमीत्यस्याप्रसंगः । उरुणास्कार इति ।
 अस्मदो नसादेशः नश्च घातुस्थोरु षुभ्य इति णत्वं कारशब्दो घञन्तः,
 अत्रासमासत्वादप्रसंगः । अग्निः प्रविद्वानिति । अत्र षत्वप्रसंगः उप्यक्रमे तु ष
 स्कार आदेश इत्युपलक्षणम् । परुषः परुष इति । वीप्सायां द्विवचनम् ।
 अंमं परुष्यरु, चतुष्पुष्पा विशस्ते इत्यादयस्ते कस्कादिषु द्रष्टव्याः
 हरिकेशः पुरस्तादित्यादेरत्रोपयोगं न पश्यामः कथमत्रैव सूत्रे वागृहणात्सत्व-

The following table shows the results of the
 analysis of the soil samples taken from the
 various parts of the field. The first column
 gives the position of the sample, the second
 the date when it was taken, the third the
 name of the person who took it, and the
 fourth the results of the analysis.

षत्वयोर्मावाभावो प्रतिपादितौ, किमत्र सर्वे विध्यश्चन्दसि विकल्प्यन्त-
व्यत्ययेन ।

कः करत्करतिकृष्णितेष्वनदितेः । करति । कृञो लुङ्, मन्त्रे
घसेत्यादिना क्लृप्तं, तिपि गुणः तिपो ह्रस्व्यादिलोपः बहुलं चन्दस्यमाङ्-
योगेपीत्यडभावः । करदिति । कृञ् एव लुङ् कृमुदृरुहिम्यश्चन्दसीति क्लृप्तं ।
करतीति । लट् व्यत्ययेन शप् । कृधीति । कृञो लोट्, सेहिः बहुलं

... ..
...

... ..
... ..
... ..
... ..

कन्दसीति शपो लुक्, शृणुपृक्, म्यश्कन्दसीति हेर्धिरादेशः । कृतमिति । कृञ्
 एव कः । सकार आदेश इति । षत्वस्याप्युपसर्गणमेतत् । विश्वतस्क-
 रिति अव्ययत्वादसमासत्वाच्चातः कृकमीत्यस्याप्रसंगः इतरेषु त्वसमासत्वाद-
 प्रसंगः शन्नं कर्तुं यथा नः श्रेयसः करदित्यादौ क्कान्दसत्वात्सत्त्वाभावः
 तथातथा कृधीत्यत्र सकारघकारकशब्देषु परतस्तैत्तिरीयके सत्त्वं न भवति, तन्प्र-
 आमनसः कृधि स्वाहा, उरुजायाय नः कृधि धृतमन्यासे, शं च नः कृधि कृत्वे ।

पंचम्याः परावध्यर्थे । अध्यर्थेति । परेरिदं विशेषणं, हिमवत-
स्परि, हिमवत उपरीत्यर्थः । व्यत्ययेन षष्ठ्याः स्थाने पंचम्याः प्रयोगः ।
पर्योज उद्भृतीमिति । अत्र परिःसर्वतोभावे वक्तै ।

पातौ च बहुलम् । क्वचित्पठ्यते पाताविति घातुनिर्देश इति ।
अन्ये तूदाहरणम्यालोकनया लोढन्तानुकरणं मन्यन्ते ।

षष्ठ्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपदप्यस्योषेषु । वाचस्पतिरिति ।

...
...
...
...
...
...
...

तत्पुरुषे कृति बहुलमित्यलुक् ।

अपदान्तस्य मूर्धन्यः । मूर्ध्नि भवो मूर्धन्यः शरीरावयवाद्यत् ये
चाभावकर्मणोरिति प्रकृतिभावान्नस्तद्धितइति टिलोपाभावः । सुष्वापेति ।
लिट्यध्यासस्योभ्येषामिति संप्रसारणं मूर्धन्यग्रहणमनर्थकम् अ इत्येव
सिद्धमत आह । अ इत्येव सिद्धे इति । अ इत्युच्यमाने इणः षीध्वमित्यत्रापि
अत्वं प्रसज्येत, ढत्वं चेष्यते, अथात्रैव मूर्धन्यग्रहणं क्रियते, उत्तरेषु योगेषु

पुनः षग्रहणं कर्तव्यं, मूर्धन्यग्रहणो तु क्रियमाणो न दोषो भवति ॥

सहेःसाढः सः । साङ्गपस्येति । साङ्गिति रूपं प्राप्तस्येत्यर्थः ।
जलाषाङ्गिति । मजो णिवः कृन्दसि सहः उपधावृद्धिः ढत्वं जश्त्वचत्वे अन्ये-
षामपि दृश्यतइत्युपदस्य दीर्घः सकारस्यान्तरतमो मूर्धन्यः षकारः ।
सहेरिति किमिति । अन्यत्र साङ्गशब्दस्यासंभवं मन्यमानस्य प्रश्नः । सह
डेनेति । अहो वृश्चिकलांगलं, तस्यापत्यं साङ्गिरिति, साङ्गइत्यत्र तु

The first thing I noticed when I
 stepped out of the car was the
 warm, sticky air. It was like a giant hand
 reaching out to grab me. I had heard
 that the humidity was bad, but I didn't
 realize it would be this bad. I was
 sweating already, and I could feel the
 sun beating down on my back. I
 took a deep breath and tried to
 ignore the heat. I was here for a
 reason, and I wasn't going to let
 the weather stop me.

साडशब्दस्यानर्थकत्वादप्रसंगं मत्वा तद्वितान्तः प्रत्युदाहृतः तत्र हि यस्येति
लोपे कृते साडशब्दोर्थवान्भवति, न च यस्येति लोपस्य स्थानिवत्त्वं, पूर्वत्रासिद्धे
न स्थानिवदितिवचनात् एवमपि षत्वतुकोरसिद्ध इत्येकादेशस्यासिद्धत्वा-
त्साडशब्दस्याभावः तस्मात्सह डेन वर्जतइति सड इति पाठः यस्य नाम्नि
डशब्दो वर्जते स सडः यथा मृड इति, तस्यापत्यं साडिः । नन्वत्रापि बहि-
र्भूततद्धितापेक्षात्वाद्वहिरंगा वृद्धिः क्व तर्हि स्याज्जलाषाडिति, नन्वत्रापि

बहिर्भूतण्व्यपेक्षाया बहिरगेव वृद्धिः अथ तत्र वचनादुपपत्तिः, इहापि प्राप्नोति
 तुरासाहमिति, तुरासाहं पुरोधयेत्यादौ तु स्थिरेव दुर्लभः प्रागेव षत्वम् ।
 आकारस्य मा भूदिति । अन्त्यस्य मा भूदिति तु नोक्तं, एकारस्य एकारवचने
 प्रयोजनाभावात्, अथाप्यनन्तरतममूर्धन्यार्थं वचनं स्यादेवमप्यपदान्तस्येत्यन्त्यस्य
 न भविष्यति । नन्वेवमप्यलोन्त्यस्येत्यस्मिन्वाधिते सवादेशो मूर्धन्यः प्राप्नोति
 तत्किमुच्यते आकारस्य मा भूदिति । उच्यते । अनन्त्यविकारेन्त्यसदेशस्येत्या-

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

करस्य पूर्वान्यः प्राप्नोति ।

इण्कोः । इणिति परेण णकारेण प्रत्याहारः । कुडिति क्वर्गस्य ग्रहणं, तयोः समाहारद्वन्द्वे एकवचनं, नुमागमस्तु सत्यपि न पुंसकत्वे न कृतः अनित्यमागमशास्त्रमिति कृत्वा । वाङ्मिति । चोः कुरिति कुत्वे कृते क्वर्गात्परः सकारः वर्गग्रहणं शासिवसिधसीनां चेत्यत्र धकारस्यापि ग्रहणार्थं, जडातुरिति, अन्यथा चत्वंस्यासिद्धत्वान्न स्यात्, अथ वचनसामर्थ्याच्चत्वंस्य

1870-1871

The first of the year was a very dry one, and the crops were much injured. The weather was very hot, and the ground was very dry. The crops were much injured, and the people were very poor. The first of the year was a very dry one, and the crops were much injured. The weather was very hot, and the ground was very dry. The crops were much injured, and the people were very poor.

सिद्धत्वमाश्रीयेत चिन्त्यं वर्गग्रहणास्य प्रयोजनम् । दास्यतीति । ननु च
 नाज्ज्कलावित्यत्रागृहीतसवर्णानामवां ग्रहणमित्यसकृदुक्तं, ततश्च यथा
 कुमारी शैलहत्यत्रैकारशकारयोः सावर्ण्यमप्रतिषिद्धं तथा वाकारहकारयोरपि
 ततः किं हकारेणैकारस्य ग्रहणात्षत्वप्रसंगः । नैष दोषः । हकारो
 विवृतः वाकारो विवृततरः एवं हि पठन्ति विवृतकरणाः स्वरास्तैभ्य
 एवो विवृततरां ताभ्यामैवो ताभ्यामप्याकारः संवृतोकार इति, एवं च कृत्वा

(2)

१. अथ भूतलस्य विस्तारः ।
 २. अथ जलस्य विस्तारः ।
 ३. अथ वायुस्य विस्तारः ।
 ४. अथ अग्निः ।
 ५. अथ अणुः ।
 ६. अथ अक्षरम् ।
 ७. अथ अक्षरानामर्थः ।
 ८. अथ अक्षरानामर्थः ।
 ९. अथ अक्षरानामर्थः ।
 १०. अथ अक्षरानामर्थः ।

दृष्टकासु वयस्यास्वित्यादयो निर्देशा उपपद्यन्ते । असाविति । अस औ
सुलोपश्च, तदोः सः सावित्यादेशसकारोयं न त्विण्कोः परः ।

नुम्बिसर्जनीयशर्व्ववाये ऽपि । इत्कोरिति पंचमीनिर्देशात् व्यवाये
षत्त्वं न प्राप्नोतीत्ययमारम्भः । नुम्ग्रहणामनुस्वारोपलक्षणं नुमा
व्यवायासम्भवात् नश्चापदान्तस्य कलीत्यनुस्वारस्य विधानात्, अनुस्वार-
ग्रहणमेव तु न कृतं, नुम्स्थानिकेनैवानुस्वारेण व्यवधाने यथा स्यादिह

In the morning I went to the office and found
 a letter from Mr. Smith. It was a letter
 of introduction to Mr. Jones. I then
 went to the office of Mr. Jones and
 met him. He was very friendly and
 showed me around the office. We then
 went to the bank and deposited the money.
 I then went to the post office and
 sent a letter to Mr. Smith. I then
 went to the office and found a letter
 from Mr. Smith. It was a letter
 of introduction to Mr. Jones. I then
 went to the office of Mr. Jones and
 met him. He was very friendly and
 showed me around the office. We then
 went to the bank and deposited the money.
 I then went to the post office and
 sent a letter to Mr. Smith.

मा भूत् पुंस्त्विति, पुंशब्दात्सुपि संयोगान्तस्य लोपः मकारस्यानुस्वारः।
 सर्पिषीति । नपुंसकस्य फलच इति नुम्, सान्तमहतःसंयोगस्येति दीर्घः ।
 सर्पिःष्विति । वा शरीति पदो विसर्जनीयः । सर्पिष्विति । पदो सत्त्वं
 तेनैव व्यावाये षत्त्वं, सकारस्य ष्टुत्वं, सकारग्रहणं कर्तव्ये शरिति प्रत्याहार-
 ग्रहणं चिन्त्यप्रयोजनम्, इह यथा वृषलेन प्रेष्टव्यमिति वृषलनिवृत्तिपरायां
 चोदनायां प्रत्येकं संस्तानां प्रवेशो न भवति, तथा नुमादीनां षत्त्वाप्रति-

बन्धहेतुत्वपरायांचोदनायां प्रत्येकं समुदायेन च व्यवाये षत्त्वं प्राप्नोतीति
तत्र सर्वव्यवायस्य क्वचिदसंभवात्क्वचित्प्रत्येकं क्वचिद् द्वाभ्यां व्यवाये
षत्त्वप्रसंग इत्यत आह । नुमादिभिः प्रत्येकं व्यवायइति । एवं मन्यते, व्यवाय-
शब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते, नुम्व्यवाये विसर्जनीयव्यवाये शर्व्ववायइति, यथा-
दर्शितमुक्तं, तत्रैकोरिति पंचमीनिर्देशिनानन्तर्यं षत्त्वप्रतिपादनादनेन च
वाक्यत्रयेणैकैकव्यवाये षत्त्वाभ्यनुज्ञानाद्येन नाव्यवधानमितित्यायेन

THE FIRST PART OF THE HISTORY

OF THE REFORMATION

IN THE KINGDOM OF ENGLAND

BY JOHN CALVIN

TRANSLATED BY

THE REV. JOHN CALVIN

अधिकव्यवाये षत्त्वा-भाव इति । निंससहति । णिसि चुम्बने, क्दादि-
रनुदात्ते । निस्स्वेति । लोट्, सवाभ्यां वामौ ॥

आदेशप्रत्यययोः । किम्वयवयोगेषा षष्ठी आदेशस्य यः सकारः
प्रत्ययस्य च यः सकार इति आहोस्वित्समानाधिकरणआदेशो या सकारः
प्रत्ययो यः सकार इति, तत्राद्ये पक्षे स इत्यस्यानुवृत्तस्यैह वचनविपरिणामो
न कर्तव्यो भवति, कार्येण त्वादेशप्रत्यययोः साक्षात् श्रुतयोरसंबन्धः

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

सकारविशेषणत्वात्, द्वितीये त्वादेशप्रत्यययोः सकारयोरिति द्विवचनं
 विपरिणाम्यं कार्येण तु साक्षाच्छ्रुतयोः संबन्ध इति वचनदोषसाम्यान्न
 युक्तः पदाविशेषनिर्णयः तत्रावयवषष्ठी चेद् द्विवचने दोषः विसंविसं
 मुसलमुसलम्, वाष्टमिके हि द्विवचने स्थाने द्विवचनपदानोपि स्थापितः ततश्च
 नित्यवीप्त्ययोरित्येकस्य विसमित्येतस्य स्थाने विसंविसमित्येतस्मिन्नादेशे
 कृते तस्यावयवः सकार इति षत्वप्रसंगः । अथ द्वितीयः पदाः करिष्यति

There is a great deal of talk about the
importance of the study of the history of
the world. It is true that the study of
the history of the world is important
because it helps us to understand the
present and to prepare for the future.
The study of the history of the world
is also important because it helps us
to understand the people of the world
and the things they have done.

हरिष्यत्यत्र न प्राप्नोति, समुदायो लत्र प्रत्ययो न सकारमात्रं ऋक्व, तर्हि
 स्यात् यत्र सकारमात्रं प्रत्ययः हन्द्रो मावदात् स देवान्यदात्, वक्ष्यजिम्यां
 लैट्, तिप्, इतश्च लोप इत्यादिनेकारलोपः लैटोडाटावित्यट्, सिव्वहुलं
 लैटीति सिप्, वचेः कुत्वं, यजेः षत्वकत्वे, अथापरो द्वौ पदौ आदेशस्य यः
 सकारः प्रत्ययो यः सकार इति विपर्ययो वा आदेशो यः सकारः प्रत्ययस्य यः
 सकार इति, तत्राद्ये पदा तावेव दोषो यो पूर्वयोः पदायोः विसर्गसमित्या

177. The first of these is the fact that the
theology of the Bible is not a system of
dogmas, but a living faith. It is a faith
in God, who is the Creator and Sustainer
of the universe, and in Jesus Christ, who
is the Son of God and the Redeemer of
mankind. This faith is the foundation of
the Christian life, and it is the basis of
all Christian doctrine and practice.

दो प्रसंगः करिष्यतीत्यादौ चाप्रसंग इति, तस्मादन्त्यः पदा आश्रीयते,
यदाह । आदेशप्रत्यययोरिति षष्ठी मेदेन । संबध्यतइत्यादि । अत्र च ज्ञापकं
यदयमुत्तरसूत्रे घसिग्रहणं करोति तज्ज्ञापयत्यादेशे समानाधिक्रिया षष्ठी
न व्यधिकरणेति, अन्यथा घसेरादेशत्वादेव तस्य सकारस्यानैव षत्वसिद्धे-
नर्थकं तत्स्यात्, यच्च सात्पदादयोरिति सातिप्रतिषेधं शास्ति तज्ज्ञापयति
प्रत्यये ऽवयवषष्ठी न सामानाधिकरणेति अन्यथा सातिसकारस्याप्रत्ययत्वात्

षत्वस्य प्राप्त्यभावादनर्थकं तत्स्यात्, ननु चादेशस्येति षत्वापेक्षाया
स्थानषष्ठी, प्रत्ययस्येति सकारापेक्षायावयवषष्ठीति सहविवक्षाभावाद्
द्वन्द्वानुपपत्तिः । नैष दोषः । पूर्वोक्तात् ज्ञापकद्वयात्सहविवक्षाया अभावेऽ
पि द्वन्द्वो भविष्यति, यदि प्रत्ययावयवस्य षत्वमुच्यते इन्द्रो मावक्षत् स
देवान्यजदित्यत्र षत्वं न प्राप्नोति, प्रत्यय एवात्र सकारो न तु प्रत्यय-
स्यावयवोऽत आह । इन्द्रोमावक्षदित्यादि । इहाशेःसरन् अक्षरमित्यत्र

षत्त्वं भवति, तस्यैव तु कृष्णमादिम्यः किदिति विहितस्य षत्त्वं न भवति,
 कृसरं घृसरं तथा वृद्वदीत्यादिना विहितस्य कदा भित्यत्र भवति वसंभित्यत्र
 न भवति, बहुलवचनात्प्रत्ययसंज्ञाया अपावात् ॥

शासिवसिषसीनां च । अन्वशिष दिति । सतिशास्तीत्यादिना क्लेरइ,
 शास इदइह्लोरितीत्वम् । उषित इति । यजादित्वात्सम्प्रसारणं, वसति-
 द्गुघोरिद् । जडातुः जडुरिति । लिट्यन्यतरस्या भित्यदेर्घस्तादेशः, गमहनेत्युपधा-

लोपः । अज्ञान्मिति । अदेर्लुङ्, लुङ् सनोर्घस्तु, मन्त्रे घसेत्यादिना क्लेर्लुक्, तत्र युक्तं शासिवस्योरनादेशार्थं वचनमिति, घसेस्त्वयुक्तमादेशत्वादित्यत आह । घसिर्यद्व्यप्यादेश इति । आदेशइति । आदेशो यः सकारस्तत्र स्थितमिति भावः यस्त्वनादेशो घसिस्तस्येह ग्रहणं न भवति विरलप्रयोगत्वात् ॥

स्तौतिष्योरेव षण्यम्यासात् । षत्वभूतइति । षत्वं प्राप्ते कृतषत्वइत्यर्थः । आदेशसकारस्येति । प्रत्ययसकारस्त्वसंभवान्निसंबध्यते ।

[illegible]

सुष्वापयिषतीति । द्युतिस्वाप्योरित्यम्यासस्य संप्रसारणम् । सिसिद्धा-
 तीति । सिचि क्षरणे । सुसुषत इति । षूह प्राणिप्रसवे । परस्मैपद-
 पाठे तु षू प्रेरणइत्यस्य रूपं, यदि सिद्धे सत्यारम्भो नियमार्थः एवकारस्तर्हि
 किमर्थस्तत्राह । एवकारकरणाभिहितम् । अथ विपरीतेऽवधारणे को दोष
 इत्यत आह । स्तौतियोः षएवेति । इह च स्यादेवेति । षएवेत्यनेन
 अवधारणेन प्रत्ययान्तरे स्तौतियोः षत्वं व्यवच्छिन्नं न तु धात्वन्तरस्य

षणि, ततश्चामिहितदोषद्वयप्रसंगः । सिषेवेति । षणीत्यनुच्यमाने
 प्रत्ययमात्रे नियमः स्यादभ्यासात्परस्य यदि षत्वं भवति स्तोतिष्योरेवेति
 ततश्च सिषेवेत्यादौ न स्यात् । को विनतेनुरोध इति । विनतमिति षत्व-
 णत्वयोः प्रातिशाख्येषु प्रसिद्धिः एकवर्णमनोकारं विनते सुस्मेति नःपर
 इति यथा अनुरुद्ध्यते आनुकूल्येन प्राप्यतद्वत्यनुरोधः प्रयोजनं, कृतषत्वस्य
 निर्देशं किं प्रयोजनमित्यर्थः । सुषुप्सतीति । रुदविदेत्यादिना सनः कित्त्वं

[illegible]

वचिस्वपीत्यादिना संप्रसारणं, सनीत्युच्यमाने सन्मात्रे नियमः स्यात् ततश्च
 यथा षत्वभूते सनि घात्वन्तरस्य षत्वं न भवति इवमिहा षत्वभूतेषु न
 स्यात् । कः सानुबन्धेनुरोध इति । नकारोत्रानुबन्धः नकारानुबन्धतो ग्रहणो
 किं प्रयोजनमित्यर्थः । णत्वस्य तु प्रयोजनं न पृच्छति, तस्य लक्षणप्राप्त-
 त्वात् । सुषुपिषइन्द्रमिति । स्वपेलिदं क्त्वान्वसत्वाद्भ्यत्ययो बहुलमिति
 थासु, थासः से संज्ञाञ्च ज्ञसंयोगाल्लिट् किदिति लिटः कित्वात्पूर्ववत्सम्प्रसारणं

... : ... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

द्विर्वचनं, क्रादिनियमादिद्, इन्द्रशब्दे परतो यादेशः लोपः शाकल्पस्येति यलोप
 अत्र नियमाभावादभ्यासात्परस्य षत्वं भवत्येव, ष इत्युच्यमाने तु यावा-
 न्कश्चित् षशब्दस्तत्र सर्वत्र वियमः स्यात् तस्मात्सानुबन्धकग्रहणम् । अभ्यासा-
 दिति किमिति । अभ्यासा द्या प्राप्तिस्तस्या नियमो यथा स्यादुपसर्गाद्या
 प्राप्तिस्तस्या नियमो मा भूत्, अपिषिषिज्ञातीत्येतत्तावदप्रयोजनं, कथम्,
 असिद्धमुपसर्गात् षत्वं, तस्यासिद्धत्वान्नियमो न भविष्यति । स्यादेतत् । यथा S

त एकहल्मध्यहृत्यत्र लिटा आदेशो विशेष्यते तथैह सनाभ्यासः सनि यो ऽ
 भ्यासस्तस्मात् स्तोत्रिण्योरेवेति, तेन यदि योभ्यासस्तस्मात्षीणं चात्व-
 न्तरस्यापि षत्वं भवति, स्वपेयं ह, स्वपितृपितृव्येभ्यो यहीति संप्रसारणं
 सोष्प्यतेः सन् हट् क्तो लोपः यस्य ह्लः सोष्पिषते । तदेतदुच्यते
 प्रयोजनमिति । तत्र । अक्षरं मत्र षत्वं बहिरंगो नियमस्तस्मादनर्थक्यमभ्यासग्रहण-
 मिति प्रश्नः । परिहरति । प्रतीषिषतीति । इणो बोधनार्थत्वाद्गम्यादे-

इति चेत् : अत्रान्नं न च विद्यते न च तत्र विद्यमानं न
-तत्र विद्यमानं न च तत्र विद्यमानं न च तत्र विद्यमानं
तत्रान्नं विद्यते तत्रान्नं विद्यते तत्रान्नं विद्यते तत्रान्नं
विद्यते तत्रान्नं विद्यते तत्रान्नं विद्यते तत्रान्नं विद्यते
तत्रान्नं विद्यते तत्रान्नं विद्यते तत्रान्नं विद्यते तत्रान्नं
विद्यते तत्रान्नं विद्यते तत्रान्नं विद्यते तत्रान्नं विद्यते

शाभावो ऽ जादेरिति सशब्दस्य द्विवचनं सन्त्यत इतीत्वं, तत्राभ्यासाश्रये
 प्रत्यस्य षत्वे कृते ऽस्य नियमस्याभावाद्वात्वाश्रयं षत्वमभ्यासस्य प्रवर्त्तते ।
 ननु षणीति परसप्तमी, ततश्च षणि परे स्तोतियोरेवेति षत्वनियमः
 क्रियमाणस्तुल्यजातीयस्य षपरस्य सिसिद्धतीत्यादेः षत्वं निवर्तयति,
 प्रतीषि षतीत्यत्र तु सनि श्व द्विवचनमिति षण्परत्वाभावादयं नियमो
 न प्रवर्त्तिष्यते, सन्त्यत इतीत्वमपि तर्हि न प्राप्नोति, समुदायस्य सन्नूपत्वात्-

The first of these is the fact that the
 first of the two is the most important
 and the second is the least important.
 The first of the two is the most important
 and the second is the least important.
 The first of the two is the most important
 and the second is the least important.
 The first of the two is the most important
 and the second is the least important.

स्य च संपरत्वाभावात्स्मात्संप्रदेशेषु सत्सप्तमी विज्ञेया, ततश्च यथेत्वं
प्रवृत्तौ तथा षत्वनियमोपि स्यादित्यप्यासंग्रहणम् ।

सः स्विदिस्वदिसहीनां च । स इत्यविमर्शिको निर्देशः । एयन्ताना-
मिति । षत्वप्राप्तौ सत्वमुच्यते, षत्वप्राप्तिश्च एयन्तानामिति साम-
र्थ्यलभ्यमेतत्, किमर्थं पुनः सकारस्य सकार उच्यते ऽत आह । सकारस्येति ।
नेति प्रतिषेधश्च वक्तव्ये सकारवचनं लाघवे विशेषणमावात् ॥

The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the

प्राक् सितादङ्ख्यायै ऽपि । इहकोरिति पंचमीनिर्देशादङ्ख्यायै न प्राप्नोतीति । वक्तुम् । अडित्यागमस्य ग्रहणं न प्रत्याहारस्य, एतच्च ह्यवरडित्यत्रोपपादितम् । प्राक् सितसंशब्दनादिति । परिनिविध्यः सेव-
सितेत्यतः । अपि ग्रहणं किम् । अव्यवधानेपि यथा स्यात् अन्यथा विशेषवक्तादङ्ख्यायैव स्यात् । अन्यषुणोदिति । षु अमिषवे, लङ्, स्वादिभ्यः श्नुः, अडागमः प्रागेव यणादेशात्षत्वं कृते वा यणि यकार-

( )

[illegible]

ध्वेणमाश्रित्य षत्वम् ।

स्थादिष्वभ्यासेन चाभ्यासस्य । द्वे एते वाक्ये, स्थादिष्वभ्यासेन
व्यवाये षत्वं भवति, अभ्यासस्य च षत्वं भवति तेष्वेव स्थादिष्विति,
तत्राद्यं विध्यर्थं, द्वितीयं नियमार्थम् । अषोपदेशार्थमिति । अषोपदेशे तु
परितिष्ठासतीत्यादौ सामान्यलक्षणोऽनेव सिद्धम् । अभिषिष्येणायि-
षतीति । सेनया ऽभियातुमिच्छतीति विगृह्य सत्यापपाशेत्यादिना णिञ्

1. 1880-1881

1. 1880-1881
2. 1881-1882
3. 1882-1883
4. 1883-1884
5. 1884-1885
6. 1885-1886
7. 1886-1887
8. 1887-1888
9. 1888-1889
10. 1889-1890
11. 1890-1891
12. 1891-1892
13. 1892-1893
14. 1893-1894
15. 1894-1895
16. 1895-1896
17. 1896-1897
18. 1897-1898
19. 1898-1899
20. 1899-1900
21. 1900-1901
22. 1901-1902
23. 1902-1903
24. 1903-1904
25. 1904-1905
26. 1905-1906
27. 1906-1907
28. 1907-1908
29. 1908-1909
30. 1909-1910
31. 1910-1911
32. 1911-1912
33. 1912-1913
34. 1913-1914
35. 1914-1915
36. 1915-1916
37. 1916-1917
38. 1917-1918
39. 1918-1919
40. 1919-1920
41. 1920-1921
42. 1921-1922
43. 1922-1923
44. 1923-1924
45. 1924-1925
46. 1925-1926
47. 1926-1927
48. 1927-1928
49. 1928-1929
50. 1929-1930
51. 1930-1931
52. 1931-1932
53. 1932-1933
54. 1933-1934
55. 1934-1935
56. 1935-1936
57. 1936-1937
58. 1937-1938
59. 1938-1939
60. 1939-1940
61. 1940-1941
62. 1941-1942
63. 1942-1943
64. 1943-1944
65. 1944-1945
66. 1945-1946
67. 1946-1947
68. 1947-1948
69. 1948-1949
70. 1949-1950
71. 1950-1951
72. 1951-1952
73. 1952-1953
74. 1953-1954
75. 1954-1955
76. 1955-1956
77. 1956-1957
78. 1957-1958
79. 1958-1959
80. 1959-1960
81. 1960-1961
82. 1961-1962
83. 1962-1963
84. 1963-1964
85. 1964-1965
86. 1965-1966
87. 1966-1967
88. 1967-1968
89. 1968-1969
90. 1969-1970
91. 1970-1971
92. 1971-1972
93. 1972-1973
94. 1973-1974
95. 1974-1975
96. 1975-1976
97. 1976-1977
98. 1977-1978
99. 1978-1979
100. 1979-1980
101. 1980-1981
102. 1981-1982
103. 1982-1983
104. 1983-1984
105. 1984-1985
106. 1985-1986
107. 1986-1987
108. 1987-1988
109. 1988-1989
110. 1989-1990
111. 1990-1991
112. 1991-1992
113. 1992-1993
114. 1993-1994
115. 1994-1995
116. 1995-1996
117. 1996-1997
118. 1997-1998
119. 1998-1999
120. 1999-2000
121. 2000-2001
122. 2001-2002
123. 2002-2003
124. 2003-2004
125. 2004-2005
126. 2005-2006
127. 2006-2007
128. 2007-2008
129. 2008-2009
130. 2009-2010
131. 2010-2011
132. 2011-2012
133. 2012-2013
134. 2013-2014
135. 2014-2015
136. 2015-2016
137. 2016-2017
138. 2017-2018
139. 2018-2019
140. 2019-2020
141. 2020-2021
142. 2021-2022
143. 2022-2023
144. 2023-2024
145. 2024-2025
146. 2025-2026
147. 2026-2027
148. 2027-2028
149. 2028-2029
150. 2029-2030
151. 2030-2031
152. 2031-2032
153. 2032-2033
154. 2033-2034
155. 2034-2035
156. 2035-2036
157. 2036-2037
158. 2037-2038
159. 2038-2039
160. 2039-2040
161. 2040-2041
162. 2041-2042
163. 2042-2043
164. 2043-2044
165. 2044-2045
166. 2045-2046
167. 2046-2047
168. 2047-2048
169. 2048-2049
170. 2049-2050
171. 2050-2051
172. 2051-2052
173. 2052-2053
174. 2053-2054
175. 2054-2055
176. 2055-2056
177. 2056-2057
178. 2057-2058
179. 2058-2059
180. 2059-2060
181. 2060-2061
182. 2061-2062
183. 2062-2063
184. 2063-2064
185. 2064-2065
186. 2065-2066
187. 2066-2067
188. 2067-2068
189. 2068-2069
190. 2069-2070
191. 2070-2071
192. 2071-2072
193. 2072-2073
194. 2073-2074
195. 2074-2075
196. 2075-2076
197. 2076-2077
198. 2077-2078
199. 2078-2079
200. 2079-2080
201. 2080-2081
202. 2081-2082
203. 2082-2083
204. 2083-2084
205. 2084-2085
206. 2085-2086
207. 2086-2087
208. 2087-2088
209. 2088-2089
210. 2089-2090
211. 2090-2091
212. 2091-2092
213. 2092-2093
214. 2093-2094
215. 2094-2095
216. 2095-2096
217. 2096-2097
218. 2097-2098
219. 2098-2099
220. 2099-2100
221. 2100-2101
222. 2101-2102
223. 2102-2103
224. 2103-2104
225. 2104-2105
226. 2105-2106
227. 2106-2107
228. 2107-2108
229. 2108-2109
230. 2109-2110
231. 2110-2111
232. 2111-2112
233. 2112-2113
234. 2113-2114
235. 2114-2115
236. 2115-2116
237. 2116-2117
238. 2117-2118
239. 2118-2119
240. 2119-2120
241. 2120-2121
242. 2121-2122
243. 2122-2123
244. 2123-2124
245. 2124-2125
246. 2125-2126
247. 2126-2127
248. 2127-2128
249. 2128-2129
250. 2129-2130
251. 2130-2131
252. 2131-2132
253. 2132-2133
254. 2133-2134
255. 2134-2135
256. 2135-2136
257. 2136-2137
258. 2137-2138
259. 2138-2139
260. 2139-2140
261. 2140-2141
262. 2141-2142
263. 2142-2143
264. 2143-2144
265. 2144-2145
266. 2145-2146
267. 2146-2147
268. 2147-2148
269. 2148-2149
270. 2149-2150
271. 2150-2151
272. 2151-2152
273. 2152-2153
274. 2153-2154
275. 2154-2155
276. 2155-2156
277. 2156-2157
278. 2157-2158
279. 2158-2159
280. 2159-2160
281. 2160-2161
282. 2161-2162
283. 2162-2163
284. 2163-2164
285. 2164-2165
286. 2165-2166
287. 2166-2167
288. 2167-2168
289. 2168-2169
290. 2169-2170
291. 2170-2171
292. 2171-2172
293. 2172-2173
294. 2173-2174
295. 2174-2175
296. 2175-2176
297. 2176-2177
298. 2177-2178
299. 2178-2179
300. 2179-2180
301. 2180-2181
302. 2181-2182
303. 2182-2183
304. 2183-2184
305. 2184-2185
306. 2185-2186
307. 2186-2187
308. 2187-2188
309. 2188-2189
310. 2189-2190
311. 2190-2191
312. 2191-2192
313. 2192-2193
314. 2193-2194
315. 2194-2195
316. 2195-2196
317. 2196-2197
318. 2197-2198
319. 2198-2199
320. 2199-2200
321. 2200-2201
322. 2201-2202
323. 2202-2203
324. 2203-2204
325. 2204-2205
326. 2205-2206
327. 2206-2207
328. 2207-2208
329. 2208-2209
330. 2209-2210
331. 2210-2211
332. 2211-2212
333. 2212-2213
334. 2213-2214
335. 2214-2215
336. 2215-2216
337. 2216-2217
338. 2217-2218
339. 2218-2219
340. 2219-2220
341. 2220-2221
342. 2221-2222
343. 2222-2223
344. 2223-2224
345. 2224-2225
346. 2225-2226
347. 2226-2227
348. 2227-2228
349. 2228-2229
350. 2229-2230
351. 2230-2231
352. 2231-2232
353. 2232-2233
354. 2233-2234
355. 2234-2235
356. 2235-2236
357. 2236-2237
358. 2237-2238
359. 2238-2239
360. 2239-2240
361. 2240-2241
362. 2241-2242
363. 2242-2243
364. 2243-2244
365. 2244-2245
366. 2245-2246
367. 2246-2247
368. 2247-2248
369. 2248-2249
370. 2249-2250
371. 2250-2251
372. 2251-2252
373. 2252-2253
374. 2253-2254
375. 2254-2255
376. 2255-2256
377. 2256-2257
378. 2257-2258
379. 2258-2259
380. 2259-2260
381. 2260-2261
382. 2261-2262
383. 2262-2263
384. 2263-2264
385. 2264-2265
386. 2265-2266
387. 2266-2267
388. 2267-2268
389. 2268-2269
390. 2269-2270
391. 2270-2271
392. 2271-2272
393. 2272-2273
394. 2273-2274
395. 2274-2275
396. 2275-2276
397. 2276-2277
398. 2277-2278
399. 2278-2279
400. 2279-2280
401. 2280-2281
402. 2281-2282
403. 2282-2283
404. 2283-2284
405. 2284-2285
406. 2285-2286
407. 2286-2287
408. 2287-2288
409. 2288-2289
410. 2289-2290
411. 2290-2291
412. 2291-2292
413. 2292-2293
414. 2293-2294
415. 2294-2295
416. 2295-2296
417. 2296-2297
418. 2297-2298
419. 2298-2299
420. 2299-2300
421. 2300-2301
422. 2301-2302
423. 2302-2303
424. 2303-2304
425. 2304-2305
426. 2305-2306
427. 2306-2307
428. 2307-2308
429. 2308-2309
430. 2309-2310
431. 2310-2311
432. 2311-2312
433. 2312-2313
434. 2313-2314
435. 2314-2315
436. 2315-2316
437. 2316-2317
438. 2317-2318
439. 2318-2319
440. 2319-2320
441. 2320-2321
442. 2321-2322
443. 2322-2323
444. 2323-2324
445. 2324-2325
446. 2325-2326
447. 2326-2327
448. 2327-2328
449. 2328-2329
450. 2329-2330
451. 2330-2331
452. 2331-2332
453. 2332-2333
454. 2333-2334
455. 2334-2335
456. 2335-2336
457. 2336-2337
458. 2337-2338
459. 2338-2339
460. 2339-2340
461. 2340-2341
462. 2341-2342
463. 2342-2343
464. 2343-2344
465. 2344-2345
466. 2345-2346
467. 2346-2347
468. 2347-2348
469. 2348-2349
470. 2349-2350
471. 2350-2351
472. 2351-2352
473. 2352-2353
474. 2353-2354
475. 2354-2355
476. 2355-2356
477. 2356-2357
478. 2357-2358
479. 2358-2359
480. 2359-2360
481. 2360-2361
482. 2361-2362
483. 2362-2363
484. 2363-2364
485. 2364-2365
486. 2365-2366
487. 2366-2367
488. 2367-2368
489. 2368-2369
490. 2369-2370
491. 2370-2371
492. 2371-2372
493. 2372-2373
494. 2373-2374
495. 2374-2375
496. 2375-2376
497. 2376-2377
498. 2377-2378
499. 2378-2379
500. 2379-2380
501. 2380-2381
502. 2381-2382
503. 2382-2383
504. 2383-2384
505. 2384-2385
506. 2385-2386
507. 2386-2387
508. 2387-2388
509. 2388-2389
510. 2389-2390
511. 2390-2391
512. 2391-2392
513. 2392-2393
514. 2393-2394
515. 2394-2395
516. 2395-2396
517. 2396-2397
518. 2397-2398
519. 2398-2399
520. 2399-2400
521. 2400-2401
522. 2401-2402
523. 2402-2403
524. 2403-2404
525. 2404-2405
526. 2405-2406
527. 2406-2407
528. 2407-2408
529. 2408-2409
530. 2409-2410
531. 2410-2411
532. 2411-2412
533. 2412-2413
534. 2413-2414
535. 2414-2415
536. 2415-2416
537. 2416-2417
538. 2417-2418
539. 2418-2419
540. 2419-2420
541. 2420-2421
542. 2421-2422
543. 2422-2423
544. 2423-2424
545. 2424-2425
546. 2425-2426
547. 2426-2427
548. 2427-2428
549. 2428-2429
550. 2429-2430
551. 2430-2431
552. 2431-2432
553. 2432-2433
554. 2433-2434
555. 2434-2435
556. 2435-2436
557. 2436-2437
558. 2437-2438
559. 2438-2439
560. 2439-2440
561. 2440-2441
562. 2441-2442
563. 2442-2443
564. 2443-2444
565. 2444-2445
566. 2445-2446
567. 2446-2447
568. 2447-2448
569. 2448-2449
570. 2449-2450
571. 2450-2451
572. 2451-2452
573. 2452-2453
574. 2453-2454
575. 2454-2455
576. 2455-2456
577. 2456-2457
578. 2457-2458
579. 2458-2459
580. 2459-2460
581. 2460-2461
582. 2461-2462
583. 2462-2463
584. 2463-2464
585. 2464-2465
586. 2465-2466
587. 2466-2467
588. 2467-2468
589. 2468-2469
590. 2469-2470
591. 2470-2471
592. 2471-2472
593. 2472-2473
594. 2473-2474
595. 2474-2475
596. 2475-2476
597. 2476-2477
598. 2477-2478
599. 2478-2479
600. 2479-2480
601. 2480-2481
602. 2481-2482
603. 2482-2483
604. 2483-2484
605. 2484-2485
606. 2485-2486
607. 2486-2487
608. 2487-2488
609. 2488-2489
610. 2489-2490
611. 2490-2491
612. 2491-2492
613. 2492-2493
614. 2493-2494
615. 2494-2495
616. 2495-2496
617. 2496-2497
618. 2497-2498
619. 2498-2499
620. 2499-2500
621. 2500-2501
622. 2501-2502
623. 2502-2503
624. 2503-2504
625. 2504-2505
626. 2505-2506
627. 2506-2507
628. 2507-2508
629. 2508-2509
630. 2509-2510
631. 2510-2511
632. 2511-2512
633. 2512-2513
634. 2513-2514
635. 2514-2515
636. 2515-2516
637. 2516-2517
638. 2517-2518
639. 2518-2519
640. 2519-2520
641. 2520-2521
642. 2521-2522
643. 2522-2523
644. 2523-2524
645. 2524-2525
646. 2525-2526
647. 2526-2527
648. 2527-2528
649. 2528-2529
650. 2529-2530
651. 2530-2531
652. 2531-2532
653. 2532-2533
654. 2533-2534
655. 2534-2535
656. 2535-2536
657. 2536-2537
658. 2537-2538
659. 2538-2539
660. 2539-2540
661. 2540-2541
662. 2541-2542
663. 2542-2543
664. 2543-2544
665. 2544-2545
666. 2545-2546
667. 2546-2547
668. 2547-2548
669. 2548-2549
670. 2549-2550
671. 2550-2551
672. 2551-2552
673. 2552-2553
674. 2553-2554
675. 2554-2555
676. 2555-2556
677. 2556-2557
678. 2557-2558
679. 2558-2559
680. 2559-2560
681. 2560-2561
682. 2561-2562
683. 2562-2563
684. 2563-2564
685. 2564-2565
686. 2565-2566
687. 2566-2567
688. 2567-2568
689. 2568-2569
690. 2569-2570
691. 2570-2571
692. 2571-2572
693. 2572-2573
694. 2573-2574
695. 2574-2575
696. 2575-2576
697. 2576-2577
698. 2577-2578
699. 2578-2579
700. 2579-2580
701. 2580-2581
702. 2581-2582
703. 2582-2583
704. 2583-2584
705. 2584-2585
706. 2585-2586
707. 2586-2587
708. 2587-2588
709. 2588-2589
710. 2589-2590
711. 2590-2591
712. 2591-2592
713. 2592-2593
714. 2593-2594
715. 2594-2595
716. 2595-2596
717. 2596-2597
718. 2597-2598
719. 2598-2599
720. 2599-2600
721. 2600-2601
722. 2601-2602
723. 2602-2603
724. 2603-2604
725. 2604-2605
726. 2605-2606
727. 2606-2607
728. 2607-2608
729. 2608-2609
730. 2609-2610
731. 2610-2611
732. 2611-2612
733. 2612-2613
734. 2613-2614
735. 2614-2615
736. 2615-2616
737. 2616-2617
738. 2617-2618
739. 2618-2619
740. 2619-2620
741. 2620-2621
742. 2621-2622
743. 2622-2623
744. 2623-2624
745. 2624-2625
746. 2625-2626
747. 2626-2627
748. 2627-2628
749. 2628-2629
750. 2629-2630
751. 2630-2631
752. 2631-2632
753. 2632-2633
754. 2633-2634
755. 2634-2635
756. 2635-2636
757. 2636-2637
758. 2637-2638
759. 2638-2639
760. 2639-2640
761. 2640-2641
762. 2641-2642
763. 2642-2643
764. 2643-2644
765. 2644-2645
766. 2645-2646
767. 2646-2647
768. 2647-2648
769. 2648-2649
770. 2649-2650
771. 2650-2651
772. 2651-2652
773. 2652-2653
774. 2653-2654
775

टिलोपस्ततः सन्, द्विर्वचनं ह्रस्वः एच ह्रस्वस्वादेशे अव्युत्पन्नः सेनाशब्दः
यद्वा सहेनेन वर्ततेति सेना, सहस्य साः संज्ञायामिति सादेशः यदा तु
सिनोतेर्नप्रत्यये सेनेति व्युत्पाद्यते तदास्त्येवमिषोपदेशत्वमेति । अमितष्ठा-
विति । आदेशसकारस्याप्यस्य षत्त्वं न सिद्ध्यति हण्कोरभावात् । अमिषि-
षि क्तातीति । यद्यप्ययमादेशसकार हणाश्च परस्तथाप्यध्यासमपेक्ष्य षत्त्वं
न सिद्ध्यति । स्तोतिस्योरेव षणीति नियमात्, क्तः षणि यत्प्रतिषिद्धं

षत्त्वं नियमेन व्यावर्तितं सदप्युपसर्गमात्रित्युक्तं भवति । अथाभ्यासस्येति किमर्थं
यावताभ्यासेनेत्यत्र क्रियापेक्षायां प्रकरणाद्व्यवायहति संबन्ध्यते, तच्चा-
पिशब्दसंनिहितमेव प्रकृतमिति अव्यवायेऽपि षत्त्वं मविष्यति पूर्वपुत्रवत्
नार्थोभ्यासस्येत्यनेनात आह । अभ्यासस्येति वचनं नियमार्थमिति । नियमस्य
स्वरूपं दर्शयति । स्थादिष्वेवेति । विषयीतस्तु नियमो न भवति स्थादिष्वभ्या-
सस्येवेति, यदि स्यादभ्यासेन व्यवाये षत्त्वविधानमनुपपन्नं स्यात् ।

अभिसुषुषतीति । षू प्रेरणे, सन्, सनि ग्रहणोश्चेतीदृनिषेधः अत्र यातु-
सकारस्य स्तोतिष्योरेवेति नियमादषत्वम्, अय्याससकारस्य त्वस्मान्नि-
यमात्षत्वाभावः ॥

उपसर्गात्सुनोतिसुवतिस्यतिस्तोतिस्तोमतिस्थासेनयसेधसिक्सज्जस्वञाम्
षु मिषवे स्वादिः षू प्रेरणे तुदादिः षोन्तकर्मणि दिवादिः औतः
श्यनीति लोपः षु स्तुतां वदादिः । उतो वृद्धिर्लुकि हलि, षुम स्तमे,

ऋदात्ते एतेषां श्लिषा निर्देशो यद्भुङ्क्ष्वत्यर्थः । अभिसोषवातीत्यादि ।
 ष्ठा गतिनिवृत्तौ, सेनयतिर्यन्तः शपा निर्देशेन नार्थः यदोसम्भवात्, षिघ्र
 गत्यां षिघ्र शास्त्रे मांगल्ये च भोवादिकौ, तत्र सेधतेर्गताविति प्रतिषेधादन्यत्र
 षत्वं, शपा निर्देशो यद्भुङ्क्ष्वित्यर्थः देवादिकनिवृत्त्यर्थश्च षिघ्र सराद्धाविति
 षिच क्षरणे तुदादिर्मुचादिः षज्ज सगे, ष्वज परिष्वगे, ऋदात्ते दशसंजस्वजा
 शपीति नलोपः सिवादीनां यद्भुङ्क्ष्वपि भवति, अभिषे षिचीतीत्यादि, एतेषां

...
...
...
...
...
...
...

मह्यवाये म्यासव्यवाये च यथा संभवं चत्त्वम्, हण्कोरिति वक्तुं, तत्र
 क्वर्गस्यासंभवादिण इति संबध्यते, तत्र यदीणा उपसर्गो विशेष्ट इणान्ता-
 दुपसर्गादिति, इह न स्यात् निष्पुणोति दुष्पुणोतीति, तस्मादुपसर्गेणो-
 त्त्विशेषणीयः उपसर्गस्येण इति, ननुपसर्गादिति पंचमी तत्कथमिदं विशेष्ट्यते,
 न ब्रूमो वैयधिकरस्येन विशेष्ट्यत इति, किं तर्हि तात्स्थ्या ताच्छब्दयम्, उपसर्गा-
 दिणः उपसर्गस्थादिण इति, तत्र शर्ववायस्याश्रितत्वान्निसोपि परस्य

षत्त्वं भवति, तदिदमुक्तम् । उपसर्गस्थान्निमित्तादिति । दधि सिञ्चतीति
 सात्पदाद्योरितिप्रतिषेध एवात्र भवति तदपवादो ल्यम् । निःसैचक इति
 निरयमुपसर्ग एव तत्कथमिदं प्रत्युदाहरणमत आह । नायं सिञ्चेरुपसर्ग
 इति । यत्क्रियायुक्ताः प्रादयस्तं प्रति गत्युपसर्गसंज्ञे भवतः । अभि-
 सावकीयतीति । सावकशब्दात् एवुलन्तात्क्यञ्, तस्यामिना योगः, सुतोतिना
 योगे तु भवत्येव अभिषावकमिच्छति अभिषावकीयतीति, एयन्तेपि तर्हि

णिजर्थेन प्रेषादिनोपसर्गस्य योगो न प्रकृत्यर्थेनेति षत्वाप्रसंगोत वाह ।
 अमिषावयतीत्यत्रेति । अमिषवविषया प्रयुक्तिर्न तु प्रयुक्तरभिना
 योग इत्यर्थः । यदा तु प्रयुक्तरभिना योगस्तदा नैव षत्वं भवति, किं
 तु प्रकृत्यर्थेनासंस्पृष्टस्य प्रयुक्तिमात्रस्याभिना योगः कीदृश इति चिन्त्यम् ।

सदिरप्रतेः । सदिरिति षष्ठ्यर्थे प्रथमा । निषसादेति । सदि-
 स्वञ्ज्योः परस्य लिटीति प्रतिषेधादध्यासात्परस्य न भवति ॥

The following is a list of the names of the persons who have been elected to the office of the President of the United States, and the names of the persons who have been elected to the office of the Vice President of the United States, in the year 1800.

President: Thomas Jefferson

Vice President: Aaron Burr

स्तम्भेः । स्तम्भः सौत्रो धातुः । अभिष्टप्रातीति । स्तम्भस्तु-
 म्भुस्कम्भुस्कुम्भुस्कुम्भ्यः श्नुश्चेति श्नाप्रत्ययः । अनिदितामिति न
 लोपः । अप्रतेरित्येतदिह नानुवर्ततेति । यद्यनुवर्तते पूर्वसूत्रेण स्तम्भ-
 ग्रहणं कुर्यात्किं योगविभागेन, अस्ति प्रयोजनं, किम् आच्छालम्बना-
 विदूर्ययोरिति वक्ष्यति तत्स्तम्भेयं स्यात् सदेमाभूत् । नैतदस्ति । एक-
 स्मिन्नपि योगे यस्यालम्बनाविदूर्यं स्तः स खानुवर्तिष्यते, स्तम्भेरेव

सुखम् । विविधवर्णम् । सुखं विना न भवति ।
न विविधवर्णम् । सुखम् विना न भवति ।
- सुखम् विना न भवति । सुखम् विना न भवति ।
- सुखम् विना न भवति । सुखम् विना न भवति ।
- सुखम् विना न भवति । सुखम् विना न भवति ।
- सुखम् विना न भवति । सुखम् विना न भवति ।

च ते संभवतः ॥

आञ्चालम्बनादिदूर्ययोः । आलम्बनमाश्रयणं विदूरं विप्रकृष्टं
तदन्यदविदूरं, तस्य भाव आविदूर्यम्, अत एव निपातनान्नश्रुत्वादिपि
तत्पुरुषाद्भावप्रत्ययः । अष्टम्येति । यष्ट्यादिकमवलम्ब्येत्यर्थः ।
अष्टम्येति । आसन्नेत्यर्थः । अस्तब्धहति । अम्यर्दितहत्यर्थः ।

वैश्च स्वनी भोजने । उदाहरणेषु स्वार्थपरित्यागेन भोजनमात्रे

1. The first part of the paper is devoted to a discussion of the
theoretical aspects of the problem. It is shown that the
problem is of a general nature and that it is not possible to
solve it in a closed form. The results of the calculations are
presented in the form of a table. The table shows that the
results are in good agreement with the experimental data.

स्वनिर्वर्तते इति शंका मपनयति । अप्यवहारक्रियाविशेष इति । तमेव विशेषं दर्शयति । यत्रेति । विष्वणतीति । सशब्दं मुक्त इत्यर्थः ।

परिनिविध्यः सेवसितसयासिवुसहसुटस्तुस्वञाम् । सेवति भूवादिष्वनुदा-
 क्ते । सित इति । षिञ् बन्धो कान्तः । सय इति । स स्वरजन्तः
 षिवु तन्तुसन्ताने दिवादिः षह मर्षणोऽनुदाक्ते । सुडिति । सुट्
 कात्पूर्वं इत्यस्य ग्रहणं स्तुस्वञी उक्तार्थो, तयोरुपसर्गात्सुनोतीत्यादिनैव

...
...
...
...
...
...
...

सिद्धे पर्यादिपूर्वयोरुत्तरसूत्रेणाहव्यवाये विकल्पार्थं वचनम् ।

सिवादीनां वाऽहव्यवाये ऽपि । सिवादयः प्रत्यासत्तेः पूर्वसूत्रे संनि-
विष्टा गृह्यन्ते, उभयत्र विमर्शेयम्, स्तुस्वज्ञ्योः प्राक् सितादिति प्राप्ते
इतरेषामप्राप्ते ।

अनुविपर्यभिनिम्यः स्पन्दतेरप्राणिषु । स्यन्दू प्रप्रावणे अुदात्ते ।
अनुस्पन्दते मत्स्योदकेति । मत्स्यश्चोदकं च, मत्स्योदके, जातिरप्राणिना-

I have been thinking of writing you for some time but have been so busy that I could not find time. I am now at home and have some time to spare. I hope to hear from you soon.

मित्यनेन यत्र सर्वाण्यवयवपदान्यप्राणिवाचीनि तत्रैकवद्भावः इह तु
 मत्स्यशब्दस्य प्राणिवाचित्वादेकवद्भावामात्रः अत्राप्राणिष्विति
 प्रसज्यप्रतिषेधः तेन प्राण्यप्राणिसमुदाये ऽपि प्राण्यस्तीति प्रतिषेधो
 भवति, अन्ये तु उ पर्युदासं मन्यमाना भवितव्यमेवात्र च त्वेनेत्याहुः ।
 इह पर्यादिग्रहणं शक्यमकर्तुम्, एवं वक्ष्यामि, अन्वमिम्यां चेति, ककारात्परि-
 निविध्यश्चेति ॥

100

१. १९ : एम्प्लॉयी प्रोटेक्शन अधिनियम, १९४७ (EP Act)
 निम्नलिखित : एम्प्लॉयी प्रोटेक्शन अधिनियम, १९४७
 अधिनियम, १९४७ (EP Act) के अन्तर्गत
 १. एम्प्लॉयी प्रोटेक्शन अधिनियम, १९४७ (EP Act)
 अधिनियम, १९४७ (EP Act) के अन्तर्गत

परेश्च । पृथग्योगकरणासामर्थ्यादिति । अन्यथा विपरिध्यां स्कन्दे-
निष्ठायामित्येव ब्रूयात् ॥

वेः सकप्रातेर्नित्यम् । स्कम्भिः सौत्रो धातुः ।

हणः षीध्वलुङ्लिटां धौ ऽगात् । हणन्तादंगादुत्तरेषामित्यादि-
ना हणन्तमगं षीध्वमादीनां विशेषणं तेऽपि धकारस्येति दर्शयति,
धकारस्य त्विणान्तमगं विशेषणं न भवति, हणन्तादंगादुत्तरस्य घस्य स

For the first time, the Government has
been able to secure the
co-operation of the people in
the fight against the enemy.
The Government has been able to
secure the co-operation of the people
in the fight against the enemy.

चैत् षीध्वमादीनामिति, तथा हि सति योषिद्वमित्यादौ वचनसामर्थ्या-
 त् षीशब्देन व्याय आश्रयणीयः स्यात् । वच्योद्वमिति । धि चैति
 सलोपः इणाग्रहणं क्वर्गनिवृत्त्यर्थमिति । प्रकृतं हीणाग्रहणं क्वर्गेण संबद्ध-
 मिति तदनुवृत्तौ तस्याप्यनुवृत्तिः स्यात् । पक्षीध्वमिति । चोः कुरिति
 कुत्वे कृते ढत्वप्रसंगः । यक्षीध्वमिति । वृश्चादिना षत्वे कृते षढोः
 कः सीति कत्वम् । स्तुध्वैहिति । टैरेत्वम् । अघुध्वमिति । लङ् ।

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

परिवेविषीध्वमिति । विष्लु व्याप्तौ जुहोत्यादिः स्वरितेत्, निजां
 त्रयाणां गुणः श्लावित्यप्यासस्य गुणः लिङः सलोपोनन्त्यस्येति सीयुटः
 सकारलोपः अत्र घातुषकारस्य ईध्वंशब्दस्य स चः यः समुदायस्तदात्मकः
 षीध्वंशब्दो ऽस्ति न त्वसावंगाबुत्तरः षकारान्तं लत्राङं न तु वेवीत्येतावत्
 चोदयति । अर्थद्ग्रहणादपीति । परिहरति । एतत्त्विति । एतदर्थवतां
 ग्रहणमत्र नास्ति । किं कारणम्, न किञ्चिन्नाश्रितमित्येव ॥

विभाषेतः । अत्रेण्गृहणामिदो विशेषणं सोऽपि षीध्वमादीनां
 तेऽपि धकारस्येति दर्शयन्नाह । इणः परस्मादिट इत्यादि । तत्र
 षीध्वमो लिटश्च श्रुतिकृतमानन्तर्यं शास्त्रकृतं तु न संभवति, इटस्तद्धमक-
 त्वात्तद्गृहणेन गृहणात्, अतः स्वानयोः प्राप्तविभाषेयम् ।

तथैव लुङ्यप्यलविध्वमादौ धि चैति लुप्ते सति सिक्स्कारे ।

इणान्तमां ध्वमि जातमातःपूर्वस्य नित्यस्य विधेः प्रसंगः ॥

1. The first part of the paper is devoted to a general
 discussion of the problem. It is shown that the
 problem is of great importance in the theory of
 functions. The second part is devoted to a
 detailed study of the problem. It is shown that
 the problem is of great importance in the theory of
 functions. The third part is devoted to a
 detailed study of the problem. It is shown that
 the problem is of great importance in the theory of
 functions.

स्वचं घातावनिणान्तहृष्टमेधिद्वमित्यादिषु नित्यं ढत्वम् ।
 यदि त्विणान्ताद्विहितस्य ढत्वं तथा न ते ढत्वमधिद्वमि स्यात् ।
 तथा

लिहिदोग्निहन्तां ढत्वघत्वघत्वेषु सत्स्वपि ।
 हणान्ताद्विहितः षीध्वमिति ढत्वं प्रसज्यते ॥
 तथेणां लुङि लुङि गादेशे विहिते ध्वमि कर्मणि ।
 आध्वं यूयमेतेनेत्यत्र ढत्वं प्रसज्यते ॥

The first of these is the fact that the
the world is not a uniform whole.

It is a fact that the world is not a uniform whole.
It is a fact that the world is not a uniform whole.
It is a fact that the world is not a uniform whole.
It is a fact that the world is not a uniform whole.

एवं ब्रुवो वचिर्वदोर्ध्वमिति ।

इष्यते सर्वमैतदिति चेत्त्राप्तवागिह ।

तस्मात्प्राप्तविभाकेव सर्वत्रयमिति स्थितम् ॥

तथा च तैत्तिरीयके तान् रुद्रा अब्रुवन्प्रयूयमजनिद्वमिति ढत्वं प्रयुक्तम्,
लवि षीद्वं लविषीध्वमिति । अन्ये त्विटो विमाषावा वदयमाणत्वा-
द्भोवलीवर्दन्यायेन तद्व्यतिरिक्तमिणान्तमामिह गृह्यतइति वदन्त एधिध्वमि-
त्यादौ ढत्वं नेच्छन्ति, तेषामप्यधिद्वमित्यत्र भवत्येव नत्सीध्वमित्यादौ

1. *Chrysomela* *viridis* *Lin.*

2. *Chrysomela* *viridis* *Lin.*

3. *Chrysomela* *viridis* *Lin.*

4. *Chrysomela* *viridis* *Lin.*

5. *Chrysomela* *viridis* *Lin.*

6. *Chrysomela* *viridis* *Lin.*

7. *Chrysomela* *viridis* *Lin.*

च न भवति । आसिषीध्वमिति । आस उपवेशने । कथं भवितव्यमुत नेति
 प्रश्नार्थः । उपदिदीयिध्वमिति । दीद् दाये, लिट् क्तिञ् ध्वमि क्तादिनियमादि-
 ट्, दीढो युडचि क्डीतीति युट् । युटा व्यवहितमिति । समुदायमरुणो हि
 यद् तमेव न व्यवदध्यात् इटन्तु व्यवदधात्येव । न भवितव्यं ढत्वेनेति ।
 अनेन विकल्पेनेति भावः पूर्वेण तु नित्यं प्राप्नोत्येव । अपरेषामिति ।
 अस्मिन्पक्षे विकल्प एव भवति ॥

1881
The following is a list of the names of the
persons who have been elected to the
office of the Board of Directors of the
City of New York for the year 1881.
The names are given in alphabetical order.
The names of the persons who have been
elected to the office of the Board of Directors
of the City of New York for the year 1881
are given in alphabetical order.

समासेगुलेः संगः । संग इति षष्ठ्याः स्थाने प्रथमा, एवमुतरेष्वपि
 योगेषु, संजनं संगः भावे घञ्, अंगुलीषु संगीयस्याः साऽङ्गुलिषंगा ।
 अंगुलेः संग इति । अत्र शर्व्याय इत्यधिकारात्प्रसंगः अन्ये त्वंगुले संग इति
 संबुध्यन्तमुदाहरन्ति ।

मीरोः स्थानम् । मीरो स्थानमिति । पूर्वत्संबुध्यन्तं षष्ठ्यन्तं
 वा, समासेऽङ्गुलिमीरुभ्यां संगस्थान इत्युच्यमाने म्यामित्यधिकं प्राप्नोति,

तस्माद्योगविभागः ।

अग्नेः स्तुतस्तोमसोमाः । अग्निष्टुदिति । संपदादित्वादधिकरणो
 क्विप्, यत्राग्निः स्तूयते सोऽग्निष्टुत्, क्रतुविशेषः तत्रेदं भवति, अपि वा
 सर्वेषु देवताशब्देष्वग्निमेवाभिसंभेदिति । अग्निष्टोम इति । सोम्यागत्य
 सप्तसंस्थाः तत्राद्या संस्थोच्यते । अग्नेदीर्घादिति । देवताद्वन्द्वे षत्वभित्थर्यः
 तत्रैव दीर्घस्य विधानात् । अग्निसोमो माणावकाविति । अत्र माणावकै
 संज्ञात्वेन विनियुक्तावग्निसोमशब्दाविति दीर्घाभावात्षत्वामावः ।

1. The first part of the paper

is devoted to a general discussion of the problem. It is shown that the problem is of great importance in the theory of the structure of the universe. The second part of the paper is devoted to a detailed study of the problem. It is shown that the problem is of great importance in the theory of the structure of the universe. The third part of the paper is devoted to a detailed study of the problem. It is shown that the problem is of great importance in the theory of the structure of the universe. The fourth part of the paper is devoted to a detailed study of the problem. It is shown that the problem is of great importance in the theory of the structure of the universe. The fifth part of the paper is devoted to a detailed study of the problem. It is shown that the problem is of great importance in the theory of the structure of the universe. The sixth part of the paper is devoted to a detailed study of the problem. It is shown that the problem is of great importance in the theory of the structure of the universe. The seventh part of the paper is devoted to a detailed study of the problem. It is shown that the problem is of great importance in the theory of the structure of the universe. The eighth part of the paper is devoted to a detailed study of the problem. It is shown that the problem is of great importance in the theory of the structure of the universe. The ninth part of the paper is devoted to a detailed study of the problem. It is shown that the problem is of great importance in the theory of the structure of the universe. The tenth part of the paper is devoted to a detailed study of the problem. It is shown that the problem is of great importance in the theory of the structure of the universe.

अग्निसौमो तिष्ठत इति । आश्वलायनस्तु तत्रापि दीर्घषत्वै प्रायुक्तं ।
अग्नीषौमो प्रणोष्यामीति ।

ज्योतिरायुषःस्तोमः । ज्योतिष्टोम इति । अत्र शर्व्यावायइत्यधिका-
रात् षत्वम् । स्वमायुष्टोमेऽपि ॥

मातुः षितुर्म्यामन्यतरस्याम् । रुक्देशविकृतस्यानन्यत्वादिसर्ज-
नीयशर्व्यावायइत्वधिकाराच्च पूर्वेण नित्ये प्राप्ते विकल्पः । मातुः ष्वसेति

1000

1. 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000
1. 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000

10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000
10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000

10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000
10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000 10000

विभाषा स्वसृपत्योरिति षष्ठ्या अलुक् । रेफान्तयोरिव ग्रहणमिति ।
तच्चोत्तरपदे स्पष्टं पूर्वपदमपि तत्साहचर्याद्रेफान्तमेव, यद्येवं रेफस्य
विसर्जनीये कृते तस्य वा शरीति पदो सत्वे कृते ऽरेफान्तत्वान्न प्राप्नोति,
अत आह । एकदेशविकृतस्यानन्यत्वादिति । यदि तु सकारान्तयोर्ग्रहणं
क्रियेत विसर्जनीयान्तयोर्न स्यात्, विसर्जनीयान्तयोस्तु ग्रहणे म्यामि परतो
निर्देशो दुर्घटः स्यात् ॥

अभिनिस्तनःशब्दसंज्ञायाम् । अभिनिसहत्येतस्मादिति । एतेन समु-
 दायो अभितं न प्रत्येकमिति दर्शयति । अभिनिष्ठानो विसर्जनीय इति ।
 तथा चापस्तम्बःद्वयक्षरं चतुरक्षरं वा नाम पूर्वमाख्यातोत्तरं दीर्घाभिनिष्ठा-
 न्तं घोषवदाद्यन्तरन्तस्थमिति, द्वयक्षरं चतुरक्षरं वा नाम कर्तव्य, कीदृशं
 नामपूर्व, नाम प्रातिपदिकमक्रियावाचि तत्पूर्वपदमाख्यातोत्तरं क्रियावाच्युत्तरपदं
 दीर्घात्परो योऽभिनिष्ठानो विसर्जनीयस्तदन्तं दीर्घान्तं विसर्जनीयान्तं

चेत्यन्ये, घोषवान्वर्णा आदिर्यस्य तद्वोषवदादि, क्त्वरतस्य यत्नवाना-
मन्यतमं मध्ये यस्य तत्तथोक्तमेवमृतं नाम कर्तव्यं द्रविणोदा वरिवोदा इत्या-
द्युदाहरणम् ।

उपसर्गप्रादुर्ग्यामिस्त्यूर्यच्चरः । य च अच्च यचो, तो परो यस्मात्स
यच्परः यचोरेति सप्तमीनिर्देशेनैव सिद्धे परग्रहणं चिन्त्यप्रयोजनम्
अभिषन्तीति । अदादित्वाच्छपो लुक्, शनसोरल्लोपः । असुतमिति । कथं

पुनरत्र प्रसंगो यावता सकारस्य प्रकृतत्वात्तमेव प्रत्युपसर्गत्वमाश्रयिष्यते, न चात्र सकारं प्रत्युपसर्गत्वमस्ति, तावन्मात्रस्याक्रियावचनत्वात्, तत्किमस्तिग्रहणो न, न च प्रादुः शब्दार्थमस्तिग्रहणं कृतं, तस्य कृष्वस्तिविषयत्वेन नियतत्वात्, तदेतदाशङ्कते तावत् । तथापीति । क्लृप्ताशब्दः शुभ्रादिः चतुष्पाद्वचन इत्यन्ते, ततो ठक्ठञोरन्यतरः ढे लोपोकद्वा इत्युकारलोपो सकारमात्रस्य क्रियावाचित्वात् षत्वप्रसंगः ॥

सुविनिर्दुर्म्यः सुप्सुतिसमाः । सुपीत्यागन्तुक इकारो न पुनरिका
निर्देशः तत्र वचिस्वपीति लक्षणप्राप्तेन संप्रसारणेन धातोरेवायं निर्देशः
स्यात्तश्च यत्रास्येतद्रूपं तत्र षत्वमित्ययमर्थो न लभ्येत तस्मादागन्तुकैकेकारेण
प्रयोगस्थस्य कृतसंप्रसारणास्य रूपस्येदमनुकरणं तदाह । सुपीति स्वपिः
कृतसंप्रसारणो गृह्यतइति । एतच्च सुपीति निर्देशादेव लभ्यते, अन्यथा वचि-
स्वपीतिवन्निर्दिशेत्, सूतीति स्वरूपग्रहणमिति । सूतेः किन्नन्तस्य

तस्मिन् न विदुः कृत्वाकस्मिन् । : तस्मिन् विदुः
: तस्मिन् विदुः कृत्वाकस्मिन् । : तस्मिन् विदुः
: तस्मिन् विदुः कृत्वाकस्मिन् । : तस्मिन् विदुः
: तस्मिन् विदुः कृत्वाकस्मिन् । : तस्मिन् विदुः
: तस्मिन् विदुः कृत्वाकस्मिन् । : तस्मिन् विदुः
: तस्मिन् विदुः कृत्वाकस्मिन् । : तस्मिन् विदुः

ग्रहणमित्यर्थः समेत्यपि स्वरूपग्रहणमेव न षम ष्टम वैकल्यव्यवृत्ति धातो-
 ग्रहणम् । इक्षितपौरन्यतरस्याभावात्, अथ किमर्थं स्वपेसुपि धृतस्य षत्व-
 मुच्यते, सुपेः षत्वं स्वपेमाधूत् । सुपेः षत्वमुच्यते स्वपेमाधूदिति, विस्वप्नो
 विस्वप्नमिति । विसुष्यापेति । अथ क्रियमाणो ऽपि विकृतग्रहणो विसुष्या-
 पेति केन न हेतुना केन विसुष्यापेत्यत्राम्यासस्य षत्वं न भवति, लिट्यम्या-
 सस्योभयेषामिति संप्रसारणे कृते सुपिरूपस्य भावात् प्रागेव ह्लादिशेषात्कृते

वा तस्मिन्नेकदेशविकृतस्यानन्यत्वादस्ति प्रसंगः, ह्लादिशेषान्न सुपिः
 द्विर्वचने कृते परत्वाद्वलादिः शेषेण यकारे निवृत्ते वकारस्य सम्प्रसारणम्,
 ततश्च सुपिरूपस्य कदाचिदप्यभावात्षत्त्वाभावः इष्टं पूर्वं प्रसारणम्, उक्तं
 तत्रोभयेषां ग्रहणस्य प्रयोजनं परमपि ह्लादिशेषं बाधित्वा उभयेषां
 सम्प्रसारणमेव यथा स्यादिति, तेन सम्प्रसारणमेव पूर्वमिष्टं, विशेषतश्चात्रे-
 ष्टम्, अन्यथा प्रकारवद्भकारोऽपि निवर्त्तते, नतत्र हेतुरस्ति प्रकारो निवर्त्तते

11
[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

नलत्र हेतुरस्ति, पकारो निवर्त्तते वकारो ऽ वतिष्ठतइति, एवं तर्हि स्थादिष्वेवा-
 म्यासस्येत्येतस्मादेव नियमादत्र षत्वं न भविष्यति, स्थादीनां नियमो नात्र,
 किं कारणं, प्राक्सितादुत्तरः सुपिः प्राक्सितादिति तत्र वक्तै, तेन प्राक्सिता
 ये धातवस्तेषां मध्ये स्थादिष्वेवाम्यासस्य षत्वमिति नियमेन सुनोतिसुवतिस्य
 तिस्तोभतय एव निवर्त्यन्ते सुपिस्त्वयं ततोवधेरुत्तरः एवं तर्ह्येवद्विगुहणो नानर्थ-
 कस्येत्येव मेतस्य न भविष्यति, स्थाने हि द्विर्वचनेन समुदायार्थवान् अयवो

त्वनर्थको द्विप्रयोगेऽर्थप्रत्यायनास्यानावर्त्ताद् द्वाभ्यामर्थः प्रत्याययतइत्ये-
 कस्यानर्थक्यमेव तदेतदाह । अनर्थको विष्णुषुयुः यद्यनर्थकस्य ग्रहणं न भवति,
 विष्णुषुपुरिति न सिद्ध्यति नैषः दोषः । षुपिभूतो द्विरुच्यते । अय-
 मभिप्रायः । पूर्वं धातुसंज्ञासंज्ञेन युज्यते तत्र द्विर्वचनात्परत्वात्सम्प्रसारणं
 परत्वादेव षत्त्वं कृतषत्त्वस्यैव तस्य द्विर्वचनमिति । ननु षत्त्वस्यासिद्धत्वा-
 त्पूर्वं द्विर्वचनमेव प्राप्तोत्यत आह । पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचनमिति ॥

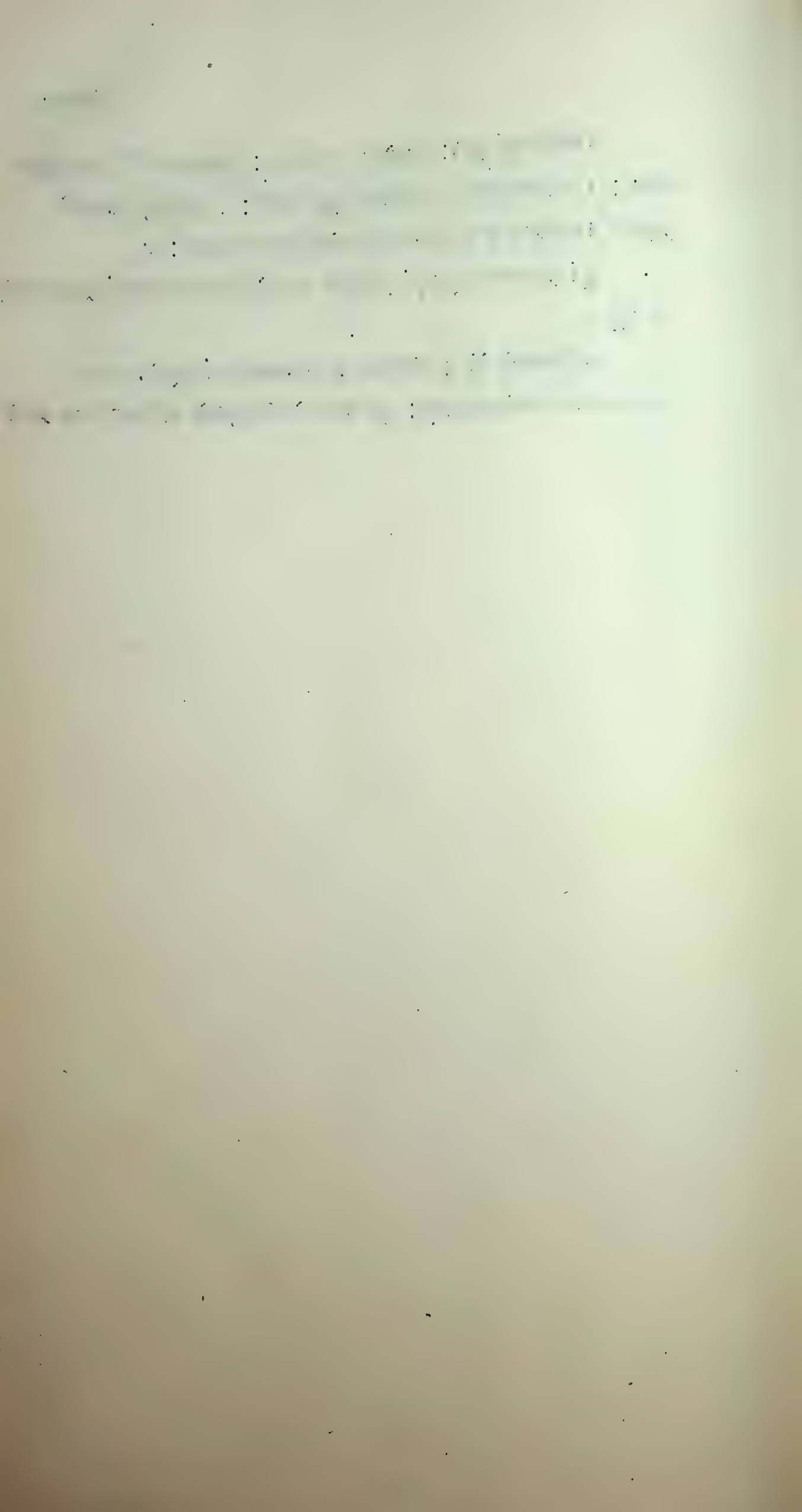

निनदीभ्यां स्रातेः कौशले । निष्णातः कटककरणादिति । तत्र कुशल
 इत्यर्थः । नदीष्णादिति । नदीस्राते कुशल इत्यर्थः । क्वयस्तु कुशलमात्रे
 प्रयुज्यते । नदीस्रात इति । सप्तमीति योगविभागात्समासः ॥

सूत्रं प्रतिष्णातम् । सूत्रं प्रतेरिति वक्तव्ये निपातनाश्रयणं प्रत्यक्षान्तरे
 मा भूत् ।

कापिष्टलो गेत्रे । गोत्रमिह प्रवराध्यायपठितं गृह्यते, तत्र च
 स्वसन्तानस्य व्यपदेशहेतुराद्यः पुरुषो गोत्रमित्युच्यते पारिभाषिक ग्रहणो

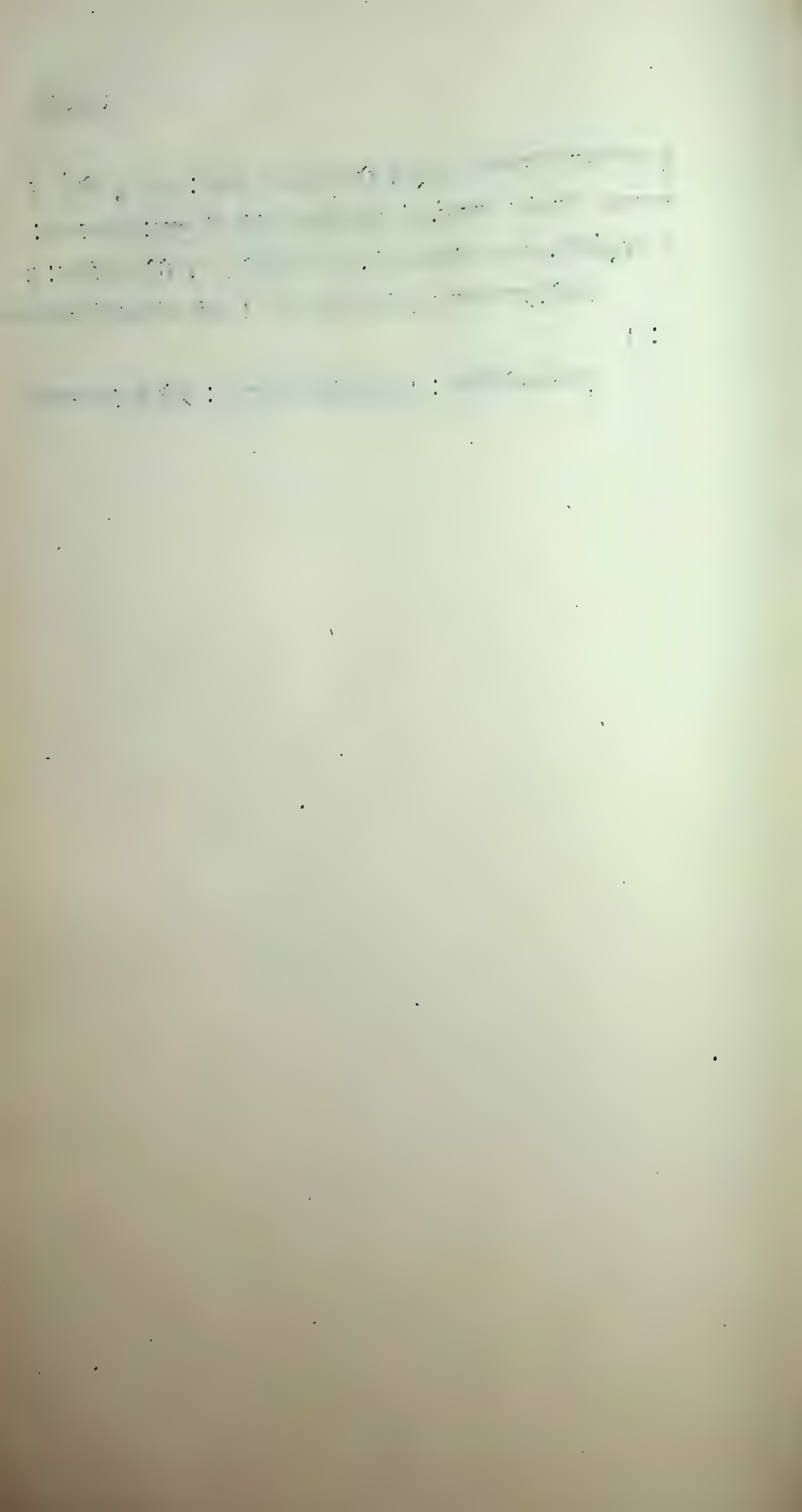

तु कापिष्टलिरित्यत्र स्यादयत्र गोत्रामिधायी प्रत्ययः यदि तु गोत्रं न
षत्वस्य विषयेन निर्दिष्टं, किं तर्हि दर्शनस्य गोत्रे यो दृष्टः कपिष्टशब्दः
स साधुमन्ति, क्व यत्र तत्रेत्याश्रीयते, पारिभाषिके ऽपि गोत्रे न दोषः ॥

प्रष्ठो ऽग्राणि । प्रस्थे हिम्वत इति । घञर्थे कविधानमित्यधिकरणो
कः ।

वृक्षासनयोर्विष्टरः । विस्तीर्यत इति विष्टरः प्रश्ने वा ऽवशब्द इति

घञि प्राप्ते अस्मादेव निपातनादप्, रुद्धिशब्दत्वाद्वा पचाद्यचि व्युत्पादयः
उलपेन कृता टीका औलपी सा वाक्यस्य विस्तरः, अशब्दइति प्रतिषेधादप् ।

कन्दोनाम्नि च । विष्टारइति निपात्यतइति । ननु च विष्टर
इति प्रकृतं तत्कथं विष्टार इति निपात्यते ऽत आह । विपूर्वादिति । यदि
त्विह कन्दोनाम्नि विष्टारइत्यात्वं क्रियेत घञुविधौ कन्दोनाम्नि चेति
शक्यमकर्तुम्, इह वा विष्टारइत्युच्येत तत्र वा कन्दोनामीति, कोन्वत्र विशेषः

अपर आह । घञ्विधौ वाविति नानुवर्त्तते, तेन प्रस्तारपक्षि संस्तारपक्षि रित्यपि भवतीति ।

गवियुधिष्यां स्थिरः । गविष्ठिरः युधिष्ठिर इति । संज्ञायामिति सप्तमीसमासः । गोशब्दादहलन्तादपाति । यद्यप्यवादेशे कृते सम्प्रति हलन्ती भवति तथापि उत्पत्तिर्लायामहलन्तत्वान्निपातनमाश्रितम् ॥

विकुशमिपरिम्यः स्यलम् । विकुपरिहत्येतेषां कुगतिप्रादय इति समासः ।

शमीशब्दस्य तु षष्ठीसमासः इयापोःसंज्ञाकृन्दसोर्बहुलमिति द्वस्वत्वं, सूत्रे
द्वस्वोच्चारणे द्वस्वपदाएव षत्वं यथा स्यात्ते प्रयोगे बहुलवचनाद्यदा
द्वस्वत्वं न भवति तदा षत्वमपि न भवति ।

अम्बा म्बगोभूषिसव्यापदि त्रिकुशेकुशद्वयवंगुमज्जिपुजिपरमेबहिर्दिर्व्यग्निम्यः
स्थः । स्थशब्दसकारस्येति । एतेन स्थ इति सूत्रे स्वरूपग्रहणं प्रथमान्तमिति
दर्शयति । यदि त्वातो घातोरिति तिष्ठतेराकारलोपं कृत्वा षष्ठ्या निर्देशः

स्यात्तदा गोस्थानं भूमिस्थानमित्यादावपि षत्वं स्यादिति भावः । वम्बे
तिष्ठत्यम्बष्टः सुपि स्थ इति कप्रत्ययः इयापोरिति ह्रस्वत्वम् । वाम्बष्ट
इति । सज्ञेय जनपदविशेषस्य । गोष्ठ इति । घञर्थे कविधानमित्याङ्कारणे
कप्रत्ययः भूमिष्ठादौ सुपि स्यः । सव्येष्ट इति । ह्रस्वदन्तात्सप्तम्या इत्यलुक्
यदि स्थ इति स्वरूपग्रहणं स्थास्थिन्स्थृणां न प्राप्नोतीतीदमाह । स्था-
स्थिन्निति । स्थाशब्दः किवबन्तः । सव्येष्टा इति । ईत्वे वकारप्रतिषेध

इति वचनात्प्रत्ययलक्षणमेत्वं न भवति, गमेरित्तिरिति वर्तमाने परमेस्थः
 किंचेति किदिनिप्रत्ययः । परमेष्ठीशब्द ईप्रत्ययान्तः बाहुलकादाकारलोपः
 सव्ये तिष्ठति सव्येष्टा सारथिः ।

सुषामादिषु च ।क्वचित्सात्पदाद्योरिति प्रतिषेधे प्राप्तौ क्व-
 चिच्चादित् एवाप्राप्ते षत्वे सुषामादिषु मूर्द्धन्यो विधीयते । दुष्षा-
 भेति । विसर्जनीयशर्व्यायेपीत्यधिकारादत्र षत्वम् । सुशब्दस्येत्यादि ।

THESE ARE THE RESULTS OF THE INVESTIGATION

CONDUCTED BY THE COMMISSIONER OF THE GENERAL LAND OFFICE

IN THE YEAR 1861

AND THE RESULTS OF THE INVESTIGATION

CONDUCTED BY THE COMMISSIONER OF THE GENERAL LAND OFFICE

IN THE YEAR 1861

अत्रैवमभिसंबन्धः सुदुसुशब्दयोस्तु क्रियाविशेषविषयत्वादनुपसर्गत्वे सति
 निषेधः । दुःषेध इति । पाठोयमिति । तत्र सुशब्दस्य सुः पूजायामिति कर्म-
 प्रवचनीयसंज्ञा, सा चोपसर्गसंज्ञाया बाधिका आकठाराधिकारात्, निर्दुरोरप्यु-
 पसर्गत्वाभावः क्रियान्तरविषयत्वात् गमिक्रियाविषयो हि तौ, निर्गतः सेधो
 निःषेधः दुर्गतः सेधो दुष्येध इति । तेनोपसर्गात्सुनोतीत्यादिना नैतेषु
 बत्वप्राप्तिः एवं तावत् षिघ्रु ह्रिंसासंरादयोरित्यस्य घञि सेध इति

The following is a list of the names of the persons who have been elected to the office of the President of the Association for the year 1881. The names are given in alphabetical order, and the names of the persons who have been elected to the office of the President of the Association for the year 1881 are given in alphabetical order.

रूपमित्याश्रित्योक्तम्, यदा तु षिघ गत्यामित्यस्य घञन्तस्य रूपं तदाप्याह।
 सेधतेर्गताविति प्रतिषेधबाधनार्थं चेति । सुषन्धिरित्यादावुपसर्गे घोःकिः
 समः षत्वम् । उणादिष्वेताविति । पृथिव्यधिसृष्टिर्म्यः कुरिति वर्तमाने
 अणदुःसुष्ठु स्थ इति कुप्रत्ययः । गोरिषक्य इति । बुद्धीहो सक्थ्यदणो-
 रिति षच् । प्रतिष्ठाकेति । प्रतिपूर्वात्प्रातेरातश्चोपसर्गइत्यं तदन्तादृष्टाप्
 ततोज्ञातादिष्णु कः । केण इति इस्वत्वं, प्रत्ययस्थादितीत्वम् । नोषेच-

मिति । सिचैर्ल्युट् । दुन्दुभिषेवणमिति । सेवतेः सीव्यतेर्वात्युट् एतिसंज्ञा-
 याम्णादितिगणसूत्रम् तद्ध्याचष्टे । एकारपरस्येति । हरयः सेना अस्य
 हरिषेणः परितःसेना अस्य परिषेणः । पृथ्वी सेना यस्येति । स्त्रियाः
 पुंवदिति पूर्वपदस्य पुंवद्भावः । नञात्राद्धेति । पूर्वेण नित्ये प्राप्ते विकल्पः
 ककारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः आकृतिगणतामस्य सूचयति, तदाह । अविहितलङाणा-
 इति ॥

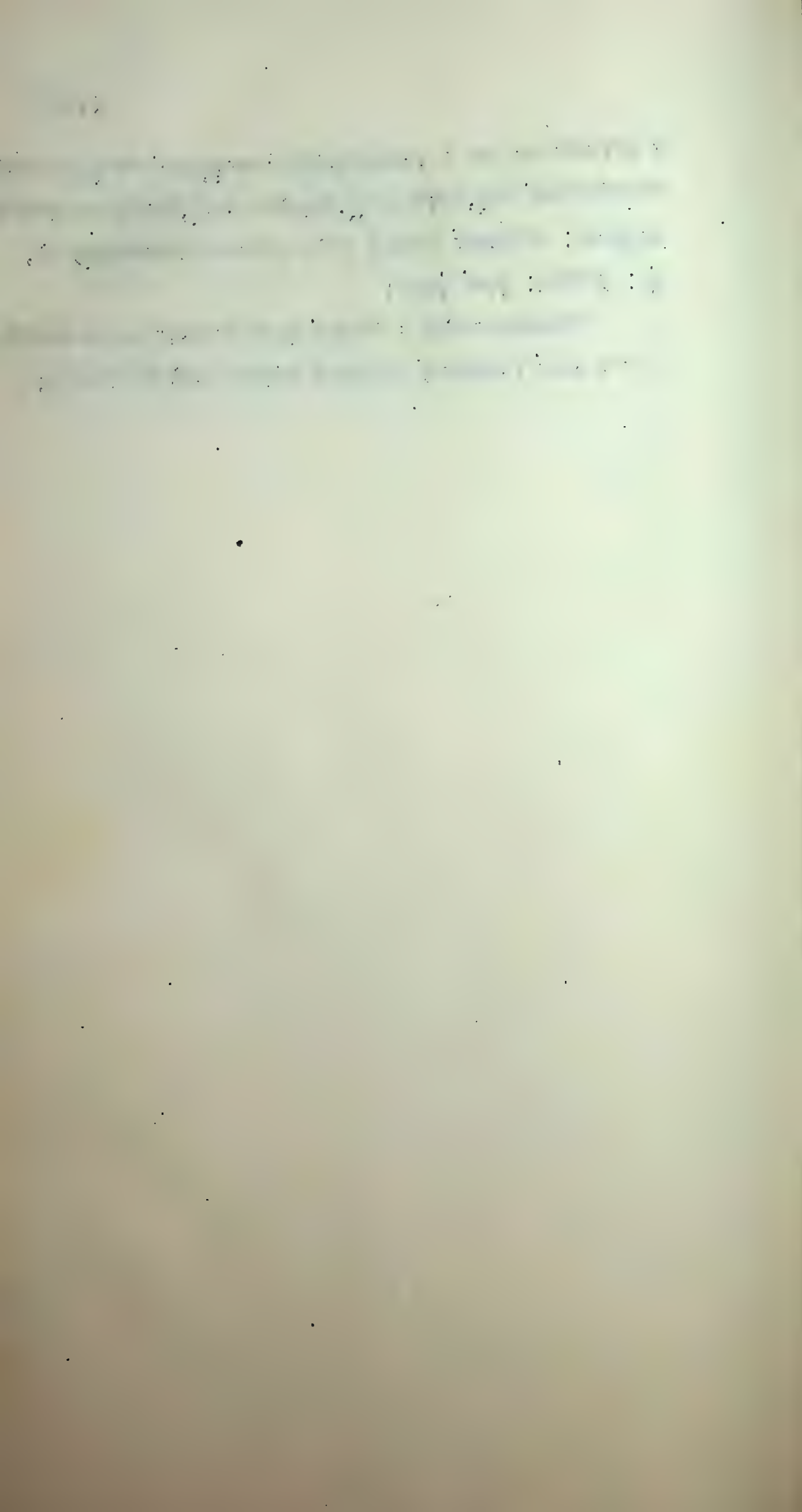
इति ।

इस्वात्तादौ तद्धिते । अपदान्तस्येत्यधिकारादप्राप्तं षत्वं विधीयते
 तरबादय एव तावत्तद्धिताःसंभवन्तीत्याह । तरप्तमविति । सर्पिष्ठरमिति
 सर्पिजतिः प्रकषाभावे ऽपि सहचारिणो गुणस्य गन्धादेः प्रकर्षे प्रत्ययः ।
 चतुष्टयइति । जसःशी । सर्पिष्ठइति । प्रतियोगे पंचम्यास्तमिः । आविष्टय
 इति । अव्ययात्यबित्यत्राविःशब्दाच्छन्दसीतिवचनात्यम् । सर्पिःसादिति ।
 विभाषा सातिःकात्स्त्र्ये, ननु च सात्पदाद्योरिति प्रतिषेधादेवात्र षत्वं

न मविष्यतीत्यत आह । प्रत्ययसकारस्येति । मिन्द्युस्तरां किन्द्युस्तरामिति
 मिदिक्किदिभ्यां लिङ्, केर्लुसि यासुद्, तिडश्चेति परष्, किमेत्तिडव्ययघादिति
 आमुप्रत्ययः आदिग्रहणं शक्यमकर्तुं तीत्यैव यस्मिन्विधिस्तदादावल्लुग्नो,
 पुंसः प्रतिषेधः पुस्त्वं पुंस्ता ।

निसस्तपतावनासेवने । निस्तप्तं रक्षो निस्तप्ता अरातय इत्यत्रेति
 एवमपि कस्यां चिच्छाखायां पाठमुपलभ्य परिहार उच्यते तैत्तिरीयकास्तु

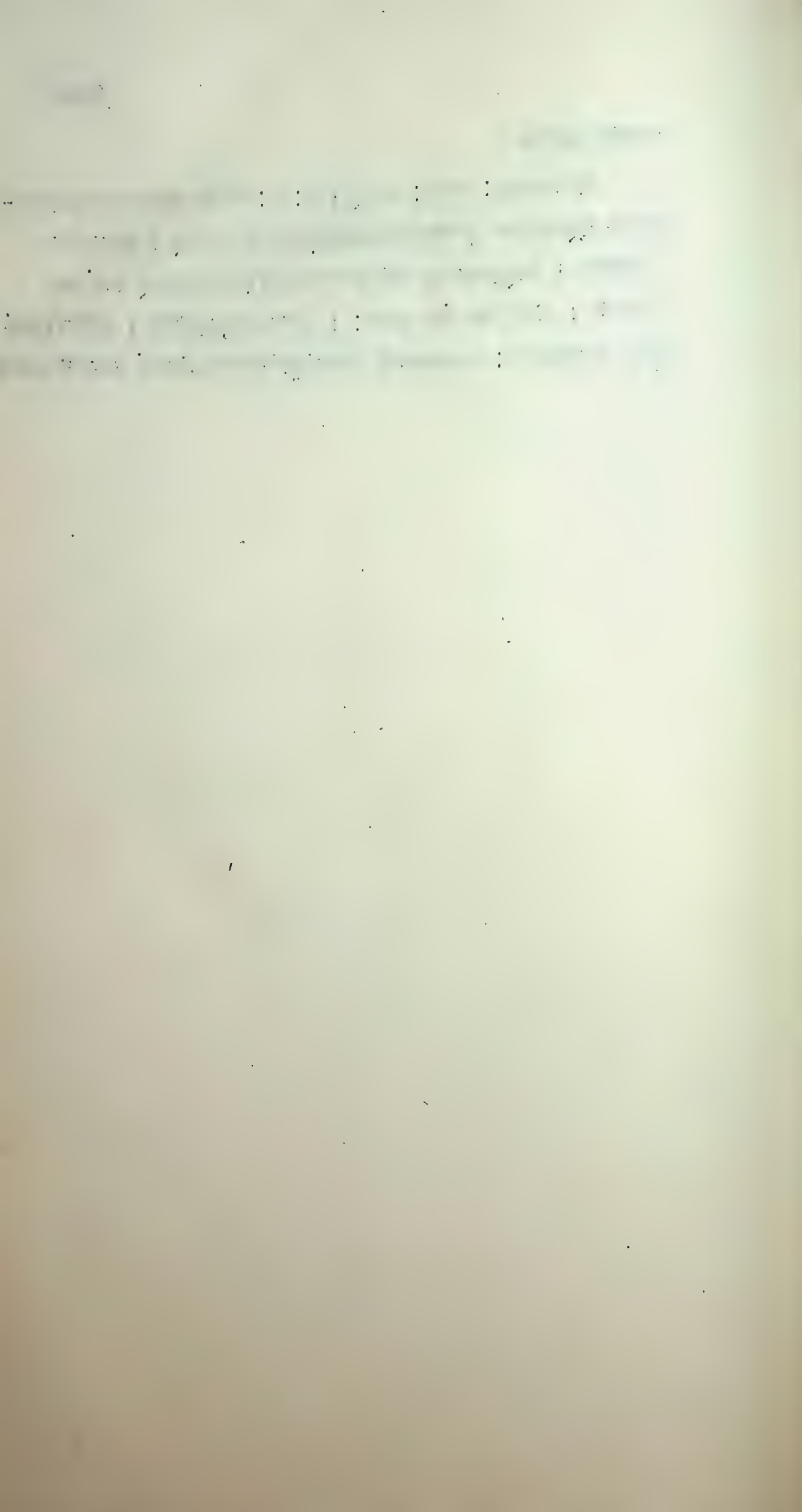

षत्वमेव पठन्ति ।

युष्मत्तत्तद्गुः ष्वन्तः पादम् । ततःङुः ष्विति सकारान्तानुकरणा-
न्परस्य सुप्सकारस्य नुष्मिसर्जनीयशब्दवायेऽपीति षत्वम् । तकारादि-

ष्विति । एतद्युष्मद एव विशेषणमितरयोरव्यभिचारात् । त्वं त्वा
इत्यादि । एतेषामेव संभव इत्यर्थः । अग्निस्तत्पुनराहेति । अग्निरित्ययं
पूर्वस्य पादस्यान्तः यन्मवात्मनो मिन्दाभूदग्निरिति, तेनायं पादान्ते सकारो

न पादमध्ये ॥

स्तुतस्तोम्योश्कन्दसि । पूर्वपदादित्येव सिद्धति । पूर्वपदमिति सामान्येन तत्राश्रीते न तु समासावयव स्वेति वाक्ये ऽपि तेनैव सिद्धं षत्वमिति भावः ततश्च स्तुतस्तोमग्रहणं प्रपञ्चार्थम्, कन्दोग्रहणं तूतरार्थं कर्तव्यमेव ॥

पूर्वपदात् । असमासेऽपीति । एतच्च सवनादिषु सवनेसवनइत्यादीनां पाठादेवावसीयते ॥

सुजः अमोषुणो इति । इकः सुजीति दीर्घत्वं नश्च धातुस्थोरुषुभ्य
इति णत्वं, क्वचित्तु वृत्तावेवंतत्पठ्यते ॥

सनोत्तेरनः गोषा इति जनसनखनक्रमामो विट्, विह्वनोरनुनासिकस्यात्
क्वचित्त्विदमपि वृत्तावेवास्ति । गोसनिमिति । कृन्दसि वनसनरि मथामि-
तोन्प्रत्ययः । सिसानयिषतीति । यद्यप्ययन्तः सूत्रउपात्तस्तथाप्ययान्तस्य
प्रतिषेधकने प्रयोजनं नास्तीति कृत्वा एयर्थो विज्ञास्यते, इह तु सिसनियतीति

स्तौतिष्योरेव षणीत्येतस्मान्नियमादप्रसंगः षत्वस्य । सिसनीरिति । क्वि-
 प्यतो लोपः ततः सुः ह्रस्व्यादिलोपः सनः सकारस्य षत्वं प्राप्नोति
 रुत्वं च, तत्र षत्वस्यासिद्धत्वादृत्वं वोरुपधाया दीर्घं इति दीर्घत्वम्, अत्र
 सन् षत्वभूतो न भवतीति स्तौतिष्योरेवेत्यस्य नियमस्यायमविषय इति
 षत्वं प्रसक्तमस्मान्नियमान्न भवति, एतस्मिंश्च प्रयोजने सति सामर्थ्याभावाद्-
 एयन्तस्य नियमाभावात्सिषाणायिषतीति षत्वं भवत्येव ।

The following is a list of the names of the persons who have been appointed to the various offices of the County of ... for the year 1900. The names are given in alphabetical order of the surnames. The names of the persons who have been appointed to the offices of the County of ... for the year 1900 are as follows: ...

सहेः पृतनसार्ध्यां च । योगविभागमिति । तत्र द्वितीयो योगः
 पूर्वयोगस्यासर्वविषयत्वाज्ञापनार्थः । संहितायामेवेति । उभयत्रापि संहिता-
 धिकारादयं विशेषो लभ्यते, नह्वृत्तिवृषेत्यादिना दीर्घत्वम् ॥

नरपरसृप्सृजिस्पृहिसवनादीनाम् । विसृंसिकायां इति । संज्ञायामिति
 एवुल् । विसृव्धमिति । सृम्सु विश्वासे उक्तः यस्य विभाषेतीदृप्रतिषेधः,
 अनिदितामिति नलोपः । विसृप इति । सृप्सृवृदोः कसुन्, सवनेसवनइत्यादौ

वीप्सायां द्विर्वचनं किंसइत्यत्रायोगवाहानाम्दसु णत्वं शर्षुं जशभावषत्त्वे इति
वचनाच्छर्व्यावाये इति षत्त्वप्रसंगः यथा तु शर्षूपदेशो न कर्तव्यस्तथा ह्यवर-
दित्यत्रोक्तम्, अश्वासनिग्रहणमनर्थकमनिणान्तत्वादत आह । अश्वसनिग्रहणमिति
ज्ञापनस्य प्रयोजनमाह । जलाषाहमिति ।

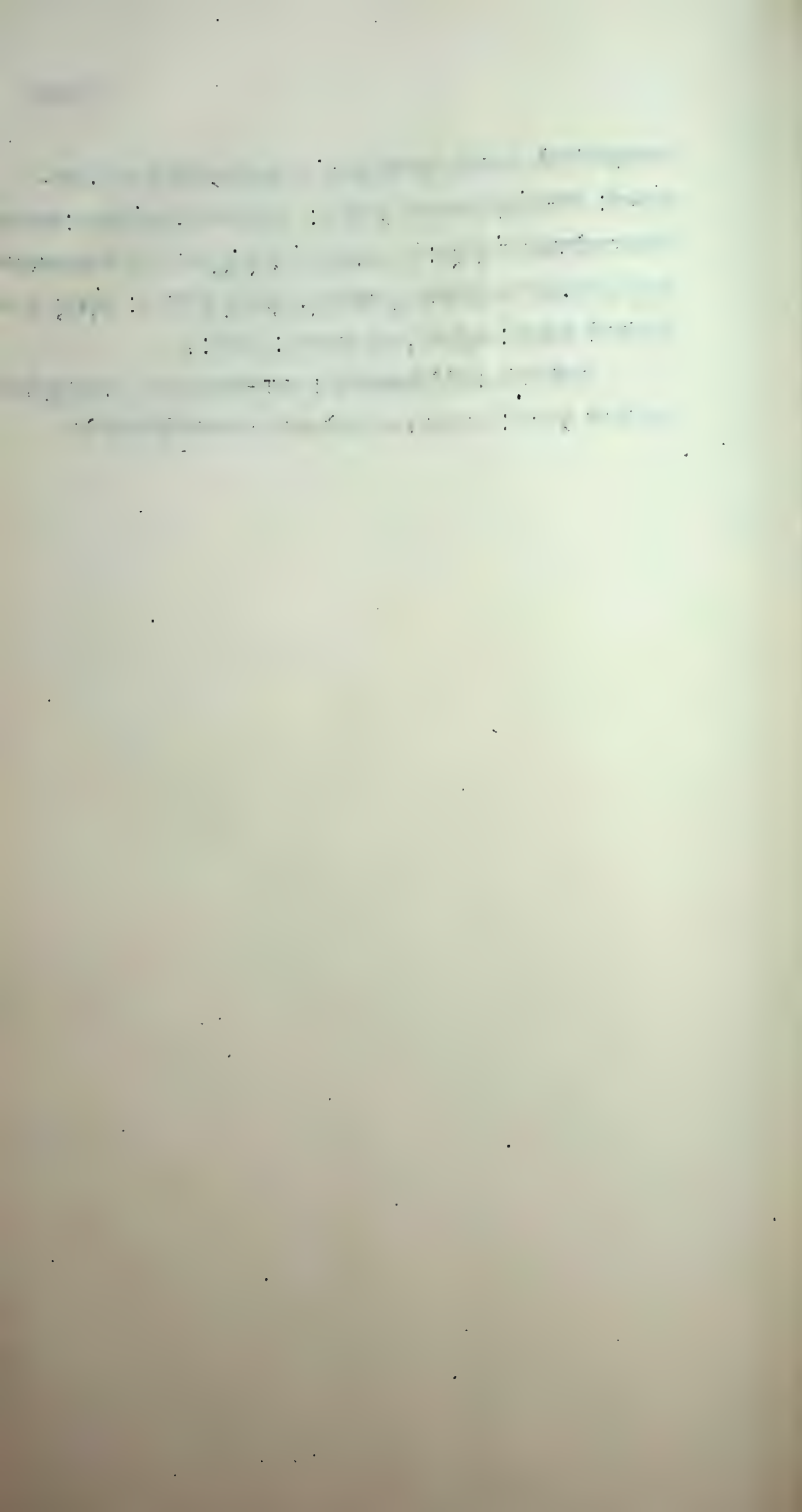
सात्पदादयोः । आदिग्रहणं श्रयमकर्तुं पदादिति पंचमीनिर्देशः कर्तव्यः
पदात्परस्य सकारस्य नेति, इहापि तर्हि न प्राप्नोति, अग्निषु वायुषु त्वद्गु,

The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the

सातिप्रतिषेधो ज्ञापयति स्वादो यत्पदं न तस्मात्प्रतिषेध इति, तत्रा-
यमप्यर्थः दधिसिंघुसिगत्यादौ प्रतिषेधः सिद्धो भवति, नक्ष्यं सकारः पदादिः
गतिकारकोपपदानां कृद्भिः सह समासवचनं प्राक् संबुत्पत्तेरिति वचनात्पदात्प-
रस्तु भवति, तत्रापि पूर्वपदस्य सुबन्तत्वात्, बहुवचस्तु प्रतिषेधः बहुवस्तु परस्य
प्रतिषेधो वक्तव्यः बहुसंज्ञा, नक्षत्र पदात्परः सकारः ॥

सिचो यडि । परिसेसिच्यतइति । जत्राम्याससकारस्य उपसर्गात्सुनोती-
त्यादिना प्राप्तिः धातुसकारस्य त्वादेशसकारत्वात्स्थादिष्वभ्यासेन

चेत्येतस्माच्च, ननु चोपसर्गात्प्रतिषेधविषये षत्वमारभ्यते तदुपैव पदा-
 दिप्रतिषेधं बाधते एवं सिचो यहीत्येतमपि बाधेतात् आह । उपसर्गादिया
 प्राप्तिरिति । येन नाप्राप्ते तस्य बाधनं भवति, नाप्राप्ते च पदादिलक्षणे
 प्रतिषेधे उपसर्गात्षत्वमारभ्यते सिचो यहीत्येतस्मिस्तु प्राप्ते चाप्राप्ते च,
 अथ वा पुरस्तादपवादो अन्तरान्विधान्वाधन्ते न परानिति, केनेतदपि
 निरस्तं स्यादिष्वध्यासेन चेत्यनेन यथाभिषिषिषिज्ञातीत्यत्र स्तोतिष्णोरेवेति-

नियमं बाधित्वा षत्त्वं भवति तथैनमपि प्रतिषेधं बाधित्वा धातुसकारस्य
प्रसंग इति ।

सेधतेर्गती ।उपसर्गादिति प्राप्तिः प्रतिषिध्यते ॥

प्रतिस्तब्धनिस्तब्धौ च ।स्तम्भेरिति प्राप्तिः प्रतिषिध्यते ॥

सोढः ।सोड्भूतो गृह्यतइति ।निष्ठान्तस्य प्रथम्या निर्देशशंकापपाकरो-
ति ।परिसोढेति ।परिनिविम्य इति प्राप्ते प्रतिषेधः ॥

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

स्तम्भुसिवुसहां चडि । अत्राद्यस्य स्तम्भेरिति प्राप्तिः इतरयोस्तु
 परिनिविम्यः सेवसितेति । अम्यतस्तम्भदिति । प्राक्सितादह्व्यवायेपीति
 स्थादिष्वभ्यासेन चेति प्राप्तिः पर्यसीषिवदित्यत्रापि सिवादीनां वाह्व्य-
 वायेपीति प्राप्तिः । उपसर्गादिति वक्तव्यमिति । किमर्थमित्याह । उपसर्गादिया
 प्राप्तिरिति ।

सुनोतेः स्यसनीः । अत्रेत्यादि । इतिकरणो हेतोः, यस्मात् स्तोतिष्यो-

रेवेति नियमादभ्यासादप्राप्तिः स्थादिष्वेवाभ्यासस्येति नियमादुपसर्गादिप्य-
 प्राप्तिः तस्मादभिसुसुरित्युदाहरन्ति अथ वा कथं षत्वप्रसंगोत आह । अत्र
 हीति । यथा चात्र सन् षत्वमूर्तो न भवति तथा सनोतेरन इत्यत्रोक्तम् ।
 अभ्यासात्प्रातिरिति । अभ्यासग्रहणमुपसर्गात्प्राप्तेरसंभवादभ्यासेन व्यवहितात्र
 घातुराकारस्य प्रसंगः नाप्यभ्याससकारस्य, स्थादिनियमेन व्यावर्तितत्वात् एव
 चात्राभिग्रहणमतन्त्रं सुसुरित्येवोदाहर्तव्यम् ॥

सदिस्वञ्ज्योः परस्य लिटि । लिटि द्विर्वक्तु कृते द्वौ सकारौ भवतः
 तत्र सदेः स्थादिष्वभ्यासेन चेति वचनात्सदिरप्रतेरिति षत्वप्रसंगः स्वजेर-
 प्युपसर्गात्सुनोतीत्यादिना । परिषस्वजहति । कथं पुनरत्र नलोपः यावता
 संयोगान्तत्वान्नात्र लिटः कित्वमस्ति, अत आह । स्वजेरिति । एतच्चेन्धि-
 भवतिभ्यां चेत्यत्र व्याख्यातं, स्वर्जिगृहाच वातिके दर्शनात्सूत्रे प्रक्षिप्तं, यथाह
 सदेर्लिटि प्रतिषेधे स्वजेरुपसंख्यानमिति ॥

निव्यभिष्योड्व्यवाये वा कन्दसि । प्रकरणेन प्राप्तस्य सत्त्वमात्रस्य
 प्रतिषेधः । न्यष्टोदिति । उतो वृद्धिर्लुकि हलीति वृद्धिः अम्यस्थाद्विषीः
 पृतना अरातीरित्यप्युदाहरणम् ॥

इति श्रीहरदत्तमिश्रविरचितायां पदसंज्ञ्यामष्टमस्याध्यायस्य
 तृतीयः पादः ॥

रषाभ्यां षो णः समानपदे । निमित्तयोरदेशे चाकार उच्चार-
णार्थः समानं च तत्पदं, समानपदं, निमित्तनिमित्तोच्चायमाधारनिर्देशः
तदाह । समानपदस्थौ चेदिति । एकपयायः समानशब्दः निमित्ते रषौ,
निमिती नकारः यद्यप्यसौ प्रागेव सिद्धस्वरूपस्तथापि तत्स्थाने भवतो
णकारस्य यन्निमित्तं तस्यापि तेन संबन्धोस्तथैव णकार एव वा निमिती
तस्य तु विधानोत्तरकालं समानपदस्थत्वम् । षग्रहणमुत्तरार्थमिति ।

[illegible]

अडादिव्यवाये णत्वं वक्ष्यति तदस्मादपि यथा स्यात् अथैहार्थमपि
 कस्मान्न भवति अत आह । ष्टुत्वेनैव सिद्धमेतदिति । ऋवणीच्चेति वक्तव्य-
 मिति । रषाम्यां णत्वमुच्यमानमृकारान्न प्राप्नोतीति वचनं, न च शक्यं
 वक्तुं मृवणीस्थाद्रेफादमविष्यतीति । वणीं अत्र रेफः सूत्रपातः षकारेण
 साहचर्यात् । न च वणीकदेशा वणीग्रहणेन गृह्यन्ते । तिसृणांमिति ।
 न तिसृचतसृ इति प्रतिषेधान्नामीति दीर्घत्वाभावः । तदर्थं वक्तव्यं नैत्याह

The text is extremely faint and illegible due to low contrast and blurring.

रश्रुतिसामान्यनिर्देशात्सिद्धमिति र इति श्रुतिः श्रोत्रेणोपलब्धिर्ययोस्ते
 रश्रुती वर्णात्मिका चावर्णात्मिका च व्यक्तिस्तयोर्ग्रहणामान्यं तन्नि-
 र्दिश्यते न तु वर्णात्मिकैव व्यक्तिरित्यर्थः । नन्वेवमपि ककारे त्रयो भागा
 अभितोज्ज्वलितमिधये रेफभक्तिमात्रा चतुर्भागात्मिका ततश्च परयाज्ज्वलितया
 व्यवधानान्न प्राप्नोति । अङ्गव्यवायहत्येव भविष्यति । न पराज्ज्वलित-
 रट्संनिविष्टा, सा तद्वत्मात्रा चतुर्भागात्मिका ककारभक्तिः न च तस्याः

सवर्णग्रहणेन नाप्यङ्ग्रहणेन ग्रहणमसवर्णत्वात्, नहि तस्याः स्थानं प्रयत्नो
वा प्रथगस्ति । तस्मात्सामान्यनिर्देशोपि भवणत्वं सिध्यति, अत आह ।
वर्णभक्त्या चेति । वर्णस्य समुदायस्यावयवमूला या पराज्भक्तिस्तथेत्यर्थः
ननु च नृनमनग्रहणं वृद्धयर्थं स्यात् नृनमनस्यापत्यं नानमनिरिति, नेतदस्ति ।
बहिरंगा वृद्धिरन्तरंगं णत्वम् असिद्ध बहिरंगमन्तरंगे । अथ वेति । व्यक्ति-
निर्देशोपि न दोष इत्यर्थः । अपरः प्रकारो ऽ भित्तो ऽ ज्यक्ती चतुर्भागा-

THE STATE OF TEXAS, COUNTY OF DALLAS, ss.
I, the undersigned, Clerk of the County of Dallas,
do hereby certify that the within and foregoing
is a true and correct copy of the original
as the same appears from the records of the
County of Dallas, Texas.

त्मिके मध्ये शुद्धो रेफो ऽर्द्धमात्रात्मकस्तेन व्यक्तिनिर्देश्यदोष इत्यर्थः ।
 ननु च परयाज्भूत्या व्यवधानम् । एवं तर्हि उत्तरसूत्रे योगविभागः करिष्यते ।
 व्यवाये पीति । व्यवाये ऽपि णत्वं भवति, ततो ऽट्कुम्भाङ्गुष्मिरिति ।
 इदमिदानीं किमर्थं नियमार्थं वर्णात्मके व्यवाये यदि भवति अडादिभिरेवेति
 उपदान्तस्य मूर्धन्य इत्यधिकारादत्र णग्रहणं शक्यमकर्तुम् । उत्तरत्र च पदान्त-
 स्येति प्रतिषेधः ॥

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not possible to
 understand it without a knowledge of the
 principles of the system. The second is
 that the system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not possible to
 understand it without a knowledge of the
 principles of the system. The third is
 that the system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not possible to
 understand it without a knowledge of the
 principles of the system.

अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवाये ऽपि । रषाम्यामिति पंचमीनिर्देशाद्व्यवाये
 न प्राप्नोतीत्ययमारम्भः । पर्याणद्धमिति । न ह बन्धने, पर्याङ्पूर्वः निष्ठा
 नहो घः । ननु चाङ्व्यवायइत्येवात्र णत्वं सिद्धं तत्किमर्थमाङ्ग्रहणमित्यत
 आह । अङ्व्यवायइत्येव सिद्धमिति । क्वचित्तु आङ्यणं पदव्यवायेपीत्यस्य
 बाधनार्थमित्येतावत्पठ्यते । वृहणामिति । वृहि वृद्धौ, इदितो नुम्, नश्चा-
 पदान्तरस्य क्लीत्यनुस्वारः । यद्येवमनुस्वारेणात्र व्यवायो न नुमात आह ।

नुमग्रहणामनुस्वारोपलक्षणार्थमिति । फल्परस्य नुमोऽनुस्वारविधानात्स्थानिना
 नुमानुस्वार उपलक्ष्यते, एवमपि योऽनुस्वारो नुमस्थानिको न भवति तद्व्य-
 वाये न प्राप्नोति तृहं स्तृहं हिंसार्थी, तंहणमिति, अत आह । तेनेति ।
 नात्र नुमस्थानिकोऽनुस्वार उपलक्ष्यते किं तर्हि नुस्वारमात्रं तेनात्रापि भवती-
 त्यर्थः । यत्र तर्हि नुम एव श्रवणं नानुस्वारस्य तत्र णत्वं भवति वा न
 वात आह । सत्यपि चेति । यथा नवात्रं दृष्ट्वा वाचं विसृजेदिति काल-

विशेषोपलक्षणपरायां चोदनायां सत्यपि दिवा नक्षत्रदर्शने वाग् न
 विसृज्यते उपलक्षितस्य कालस्याभावात् । असत्यपि नक्षत्रदर्शने रात्रौ विसृज्यते
 तस्य कालस्य भावात्तथैहापि दृष्टव्यम् । प्रेन्नमिति । इविः प्रीणनार्थः ।
 इदितो नुम्, अत्रेजादेः सनुम इति णत्वप्रसङ्गः । इह समुदाये वाक्यपरिसमा-
 प्तिर्दृष्टा, यथागर्गाः शतं दण्डयन्तामिति अर्थिनश्च राजानो हिरण्येन
 भवन्ति न च प्रत्येकं दण्डयन्ति । प्रत्येकपि दृष्टा, यथा वृद्धिगुणसंज्ञे प्रत्येकं

भवतः तत्रैह यदि पूर्वं कल्प आश्रीयते न क्वचित्स्यान्य हि समस्तेरडादि-
 भिर्यवायः क्वचिदपि संभवति, द्वितीये तु बर्हेणेत्यादौ न स्यात्, अटा कवर्ग-
 च व्यवायात् अत आह । व्यवायोपलक्षणार्थत्वादिति । सह ये यदु-
 पलक्षणाया उपदीयन्ते तेषामेकेन द्वाभ्यां बहुरभिरप्युपलक्षितः स गृह्यते
 तद्यथा गणैः सह न भोक्तव्यमित्युक्ते प्रत्येकं च सह न भुज्यते, समुदितैरपि
 तथैहापि शृण्वन्त्यडादयः समस्ता व्यस्ताश्च व्यवायमुपलक्षयितुमिति सर्वत्र

भवति, अहादिव्यवाये णत्वे ऽन्यवाये प्रतिषेधः वादर्शनं स्पर्शनं, यद्यप्यत्रा-
 न्येनापि व्यवायो यस्त्वटा व्यवायस्तदाश्रयं णत्वं प्राप्नोति, यत्र त्वनि-
 र्दिष्टेरेव व्यवायस्तत्रैव न स्यात् कृत्त्रं मृच्छोतीति, नैष दोषः रषा-
 म्यामित्यत्र तस्मादिति परिभाषोपस्थानाद्व्यवाये णत्वासंगात्सूत्रमि-
 दमारभ्यमाणमहादिव्यवायएव णत्वमनुजानाति नान्यव्यवाये तस्य
 निर्दिष्टग्रहणेन निवर्तितत्वात् यदि च निर्दिष्टव्यतिरिक्तंरपि व्यवाये

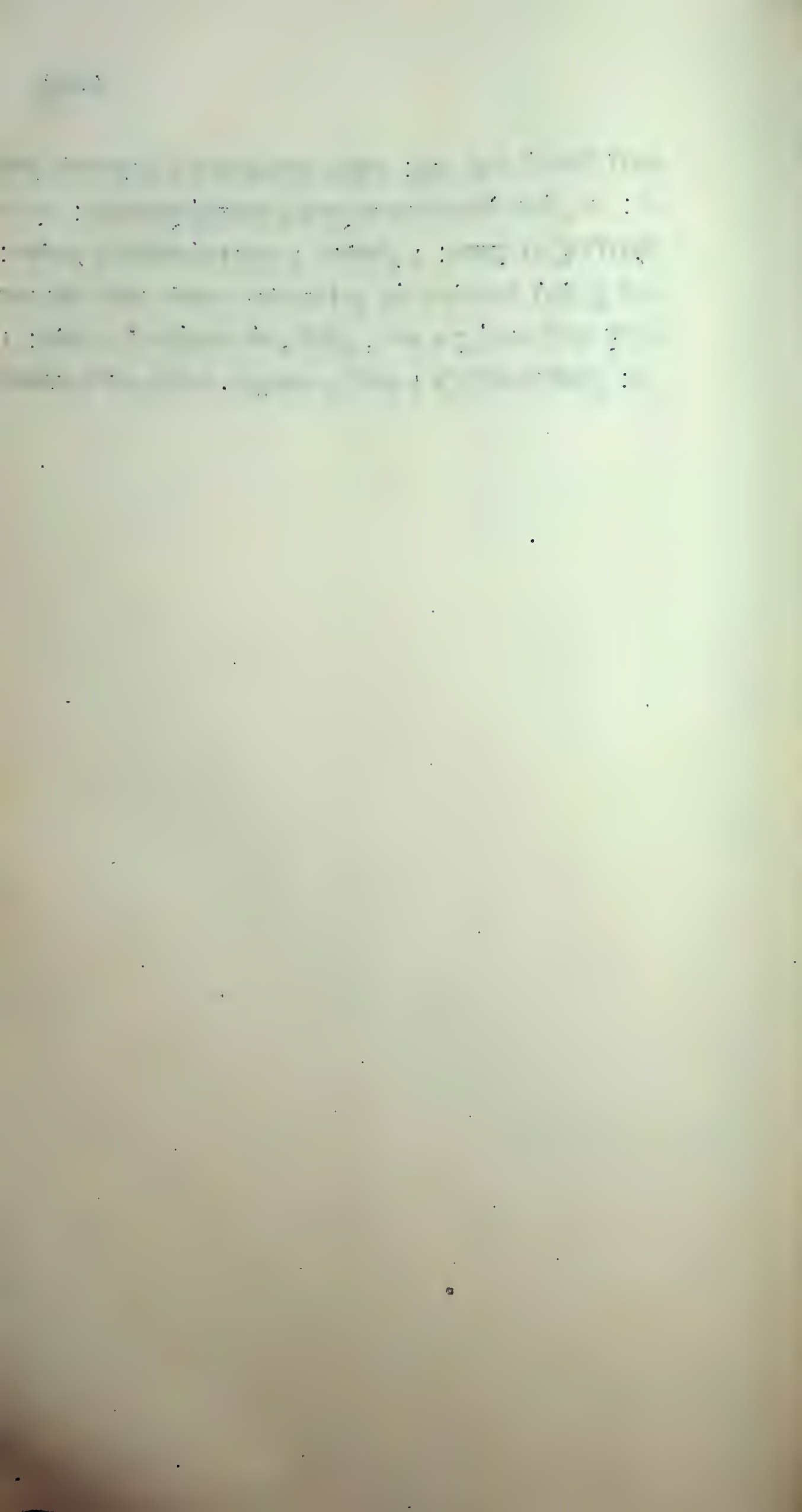
णत्वं स्यात्, नुग्रहणमनर्थकं स्यात् केवलेन नुमा व्यवायासम्भवात् ॥

पूर्वपदात्संज्ञायाम्गः । रषाम्यामिति वक्षते, न च तयोः
पूर्वपदत्वं सम्भवतीति सामर्थ्यात्पूर्वपदस्थान्निमित्तादुत्तरस्थेत्येषो ऽर्थो
विज्ञायतइत्याह । पूर्वपदस्थादिति । रेफ षकारान्तात्पूर्वपदादित्ययं
त्वर्थो न भवति व्याख्यानान्तात् । दृणसहति । दूरिव नासिका यस्येति
बहुव्रीहिः अज्जासिकाया इत्यवप्रत्ययो नसादेशश्च । वाघ्रीणाम् इति ।

वध्या विकारो वाघ्री रज्जुः वाघ्रीव नासिका यस्य स वाघ्रीणसो मृगविश-
 षः तत्र पूर्वपदस्योपमाननिष्ठत्वाद्ध्यधिकरणत्वात्पुंवद्भावामावः नस्शब्दः
 प्रियादिषु वा दृष्टव्यः । शूर्पणखेति । नत्सुखात्संज्ञायामिति प्रतिषेधः
 यदा तु योगो विवक्ष्यते न संज्ञा शूर्पाकाराणि नखानि यस्या इति तदा
 ङीष् भवति णत्वं तु न भवति, शूर्पनखी, एवं णत्वं ङीष् न समवेतः ।
 ततः शूर्पनखीवाक्यादिति । अगइति शक्यमवलुप्तम्, कस्मान्न भवति क्वामयन-

मृगयनमिति । निपातनादेतत्सिद्धम् । अणुप्रयानदिभ्य इति । यथान्यत्रोक्तं
 सर्वनामसंज्ञायां निपातनाएणात्वामत्र इति । पूर्वपदात्संज्ञायामेवेति । विप-
 रीतस्तु नियमो न भवति पूर्वपदादेव संज्ञायामिति, शिवादिषु सुषेणशब्दस्य
 पाठात्, सिद्धे सत्यारम्भो नियमाय भवति, कथमत्र सिद्धिरित्याह । समान-
 पदेपि हीति । यद्यपि पूर्वपदस्थं निमित्तमुत्तरपदस्थो निमित्तीति भिन्नपद-
 स्थत्वमप्यस्ति तथापि समासे कृते ततो या विभक्तिरुत्पद्यते तस्य समुदायर-

[illegible]

पदसंज्ञायां सत्यां तस्मिन्समानैपि पदे भावादस्त्येव पूर्वेण प्राप्तिः समान-
 पदत्वं हि तत्राश्रितं न भिन्नपदत्वं प्रतिषिद्धं तस्मादुपपन्नं नियमाधीत्वं
 यद्येवं यथोत्तरपदस्थस्य नकारस्य णत्वं नियमेन व्यावर्त्यते चर्मनासिक
 इति तथा तद्धितपूर्वपदस्थस्यापि व्यावर्त्येत्तरपस्यापत्यं नडादिभ्यः फक्,
 खारपायणः, मातृभोगाय हितः भोगोत्तरपदात्तः । मातृभोगीणः कर्णं
 प्रियमस्य कर्णाप्रियं सत्याह । स चेति । संबन्धिश्चो नियतमेव प्रतियौ-

गिनमुपस्थापयति, तद्यथा मातरि वर्तितव्यं ऋग्निश्च पितरि शुश्रूषितव्यमिति
 न चोच्यते स्वस्यां मातरि स्वस्मिन्पितरीति, अथ च संबन्धादेतदगम्यते यस्य
 या माता तस्यामिति । यो यस्य पिता तस्मिन्निति पूर्वपदमुत्तरपदमिति
 च संबन्धिषड्वावैतो पूर्वपदमपेक्ष्योत्तरपदं भवति उत्तरपदं चापेक्ष्य पूर्वपदं तत्र
 संबन्धादेतदगम्यन्तव्यं यत्प्रति पूर्वपदमित्येतद्भवति तत्स्थस्य नियम इति ।
 किंच प्रत्येतद्भवति उत्तरपदम्, अयं तर्हि दोषः अग इति नियमस्यैव प्रतिषेधः

[illegible]

प्राप्नोति तैकवाक्यत्वात् न णत्वस्य, ततश्च संज्ञायांच गान्तरे णत्वं
 प्राप्नोति अत आह । अत इति । अग इति योर्य प्रतिषेधः स णत्वस्य
 न नियमस्य, अत्र हेतुः । योगविभागेनेति । पूर्वपदात्संज्ञायामित्येकोयोगः
 अग इति द्वितीयः अनेन च या च यावती च णत्वप्राप्तिः सा सर्वा
 प्रतिषिध्यते, योगविभागसामर्थ्यात् । अपरे त्वित्यादि । कथं पुनः समानमे-
 वेत्यवधारणं लभ्यते ऽत आह । समानग्रहणादिति । पदइत्येव वक्तव्यं

[illegible]

तत्रापदस्थयोर्निमित्तिनिमित्तनोरसंभवात्पदग्रहणमेकत्वविवक्षार्थं विज्ञायते, एवं
 सिद्धे यत्समानग्रहणं क्रियते तस्यैतत्प्रयोजनं यथैवं विज्ञायते समानमेव यत्पद-
 मिति, तेषामेवं ब्रुवतां विध्यर्थमेतद्विज्ञायतइत्याह । तेषामिति । विध्यर्थ-
 त्वमेवोपपादयति । समासे हीति । अथास्मिन्पदोत्तरपायण इत्यत्र कथं
 णत्वं यावता उत्तरपक्षे उत्तरशब्दस्यापि पदत्वामस्ति तत्स्थत्वाद्देफस्य
 समानपदस्थत्वमेव न भवति, नैष दोषः यत्र द्वावपि निमित्तनिमित्तनोरस-

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

मानपदस्थत्वं व्यभिचरतस्तत्र णत्वाभावः इह रैफस्य व्यभिचारैः पि
नकारस्य समानपदस्थत्वाव्यभिचारारण्यत्वं प्रवर्तते,

वनं पुरगामिश्रकासिध्रकासारिकाकोटराग्रेभ्यः । वनमिति षष्ठीयाः
स्थाने प्रथमा, उदाहरणं वनगिर्योः संज्ञायामिति पूर्वपदस्य दीर्घत्वम् ।
अग्रवणमिति । षष्ठीसमासे राजदन्तादित्वाद्धनशब्दस्य परनिपातः हलदन्ता-
दिति सप्तम्या अलुक्, अथ न संज्ञा ततो राजदन्तादिषु निपादनादलुक् ।

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

[illegible][illegible]

सिद्धे सतीत्यादि । पुरगादिष्वेतदुच्यते, अशब्दे त्वसंज्ञायां विद्वयर्थमित्याहुः
 एतेभ्य एव वननकारस्येति । एतेभ्यो वननकारस्येवेत्यर्थं तु नियमो न भवति
 दीर्घाच्चवारणात्तद्धि दीर्घान्तेष्वयं नियमो भवेदिति, न च वनादन्यत्रोत्तर-
 पदे दीर्घान्तत्वमेषां संभवति यत्राभ्य णत्वं दीर्घान्तेषु व्यावर्त्येत ।

प्रनिरन्तः श्रेष्ठप्लुताप्रकार्यखदिर्पीयूताभ्योऽसंज्ञायामपि ।
 अत्रादितस्त्रिषु संज्ञायामसंज्ञायामप्राप्तं णत्वं विधीयते, कथं, संज्ञायां

The first of these is the fact that the
 system is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not a simple
 one. It is a complex one, and it is not
 a simple one. It is a complex one, and
 it is not a simple one. It is a complex
 one, and it is not a simple one. It is a
 complex one, and it is not a simple one.

तावत्पूर्वपदात्संज्ञायामित्येतद्यद्यपि नियमार्थमथापि विध्यर्थमुपयथापि
 अवश्यं वनं पुरगेत्यादिसूत्रं नियमार्थं पुरगादिष्वेव वननकारस्येति, ततश्च प्रा-
 दिष्वप्राप्तिः असंज्ञायामपि नियमे तावदप्राप्तिः संज्ञायामेवेति नियमात्
 विधावपि संज्ञायां विधानादन्यत्राप्राप्तिरेव, शरादिषु त्वोषधि वनस्पति-
 वाचिषु संज्ञायामसंज्ञायां चोत्तरसूत्रेण प्राप्तस्य विकल्पस्यापवादः
 असंज्ञायामपीत्यनुच्यमाने संज्ञायामित्यधिकारात्तत्रैव स्यात् । निवर्तिष्यतेसंज्ञा-

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ וְיִשְׁמַע
 ה' אֶת-קוֹלְךָ וְיִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ
 וְיִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ וְיִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ
 וְיִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ וְיִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ
 וְיִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ וְיִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ
 וְיִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ וְיִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ

यामिति । यदि निवर्तते संज्ञायां न प्राप्नोति पुरगादिभ्य एव वननकार-
 स्येति नियमात् अयं तु विधिरसंज्ञायां सावकाशः संज्ञायामपि परत्वादयमेव
 विधिभविष्यति, पूर्वत्रासिद्धे नास्ति विप्रतिषेधः तस्मादसंज्ञायामपीति
 वक्तव्यम् । प्रवर्णं निवर्णीमिति । प्रादिसमासौ । अन्तर्वर्णमिति । विभक्त्यर्थे S
 व्ययीभावः शरवणादयः षष्ठीसमासाः ॥

विभाषौ धिवनस्पतिभ्यः । असंज्ञायामपीत्यनुवर्तते, तेन संज्ञा S

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

संज्ञयोर्द्वयोरयं विकल्पः अन्ये तु वृत्तावनुक्तत्वात्तस्याधिकारं नैच्छन्ति, तेषां
 संज्ञाविषये पुरगादिभ्य इति नियमत्वेन मवितव्यं, यदि त्विष्यते, यत्ना-
 न्तरमास्थेयम्, इह ये पुष्पन्ति फलन्ति च ते वानस्पत्याः ये फलन्त्येव न
 पुष्पन्ति ते वनस्पतयः उभयेपि ते वृक्षा इत्यभिधानविदः ततश्च वनस्पति-
 शब्दोपादनेन णत्वं विकल्प्यमानं शिरीषवणमित्यत्रेव स्यात्, शिरीषादयो
 हि पुष्पन्ति, फलन्ति, च तस्माद्द्वन्द्वगुहणं कर्तव्यं तदिदमाशङ्कते तावत् ।

फलीवनस्पतिरित्यादि । फलमेव यस्य न पुष्पं स वनस्पतिरुदुम्बरादिः
 पुष्पोपगा वेतसादयः फलोपगा उदुम्बरादयः उमयोपगा वाप्रादयश्च वृक्षाः
 अन्तात्यन्तादिसूत्रे ङोऽ
 न्यत्रापि दृश्यतइतिवचनाद्दः फलपाकेन विनाशे
 यासान्ता औषध्यः शाल्यादयः लताप्रतानवत्यो मालत्यादयः गुल्म इव-
 स्कन्धास्तरवः बहुकाष्ठपत्राः वीरुघ इति, यद्यपि वृक्षवनस्यत्योर्मदः
 स्मर्यतइति शंकां परिहरति । इहामेदेन ग्रहणं द्रष्टव्यमिति । अत्र च लुपि

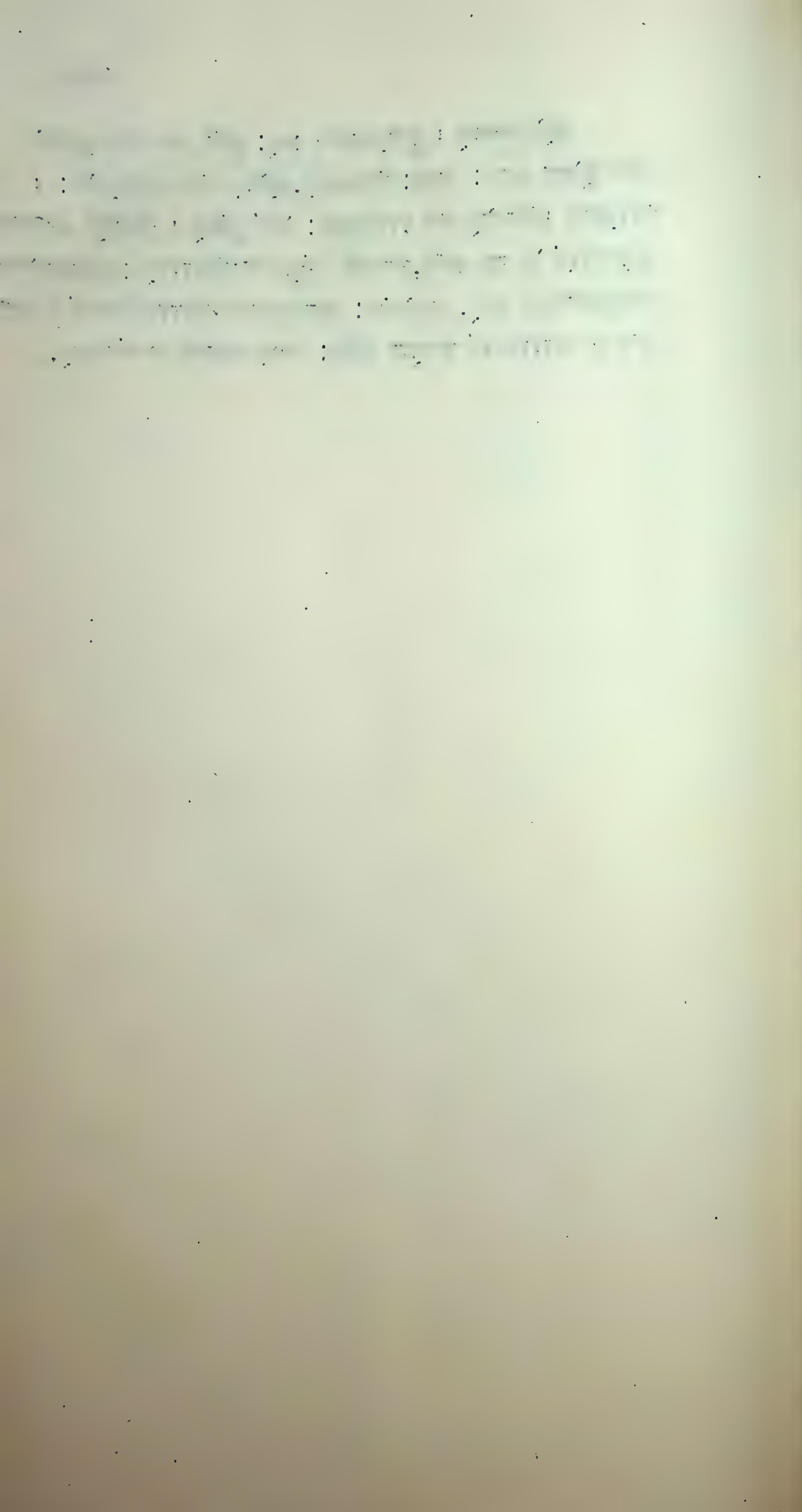
הנהגותיו ודרכיו : ומה שיש בו מן המעולה :
 והנהגותיו : והנהגותיו : והנהגותיו :
 והנהגותיו : והנהגותיו : והנהגותיו :
 והנהגותיו : והנהגותיו : והנהגותיו :
 והנהגותיו : והנהגותיו : והנהגותיו :

युक्तवद्भ्यक्तिवचनइत्यत्र भाष्यकारवचनं लिङ्म्, उक्तं हि तत्र व्यक्तिवचनइति
 किं, शिरीषाणामदूरमवो ग्रामः शिरीषाः तस्य वनं शिरीषवनमिति,
 वनस्पतित्वं नातिदिश्यते यद्यतिदिश्येत विभाषोषधिवनस्पतिम्य इति
 णत्वं प्रसज्येतैति, यदि चोक्तो भेद इहाश्रितः स्यात् शिरीषाणामवनस्प-
 तित्वाद्धनस्पतित्वणत्वयोः प्रसज्जनं नोपपद्येत ॥

...
...
...
...
...
...

अहोऽदन्तात् । पूर्वाह्णादिति । अहः पूर्वी भाग इति पूर्वापरे
 त्यादिसूत्रेण समासः राजहःसखिभ्यष्टच्, अहोऽह एतेभ्य इत्यहोदेशः ।
 निरह्णिति । निर्गतोह् इति प्रादिसमासः शेषं पूर्ववत् । दीर्घाही शरदिति
 बहुव्रीहिरयं तेन टज्ज भवति, टज्विधो तत्पुरुषाधिकारात् । अनउपधालोपिनो-
 न्यतरस्यामिति ङीप्, अलोपोनः अकारान्तरस्य महणादत्र णत्वं न भवति
 यदि तु नकाराभ्यायं षष्ठ्या निर्देशः स्यात् अत्रापि णत्वं स्यात्,

अकारान्तस्य तु ग्रहणं प्रकरणाद्विज्ञापते, सर्वत्र प्रकरणे स्थानी प्रथमया
निर्दिश्यते, वनं, वाहनं, यानमिति, यद्वा युवादिषु पाठादस्य णत्वाभावः
अवश्यकर्तव्यश्च युवादिषु णठः प्रातिपदिकान्तैतिविकल्पेन णत्वं माभूदिति
अन्तग्रहणं ज्ञापकमत्र प्रकरणे न यत्नमन्तरेण वर्णनापि तदन्तविधिर्मवतीति
तेन रषाम्यामित्यत्र तदन्तविधेर्न भवति ॥

The first of these is the fact that the
 second of these is the fact that the
 third of these is the fact that the
 fourth of these is the fact that the
 fifth of these is the fact that the
 sixth of these is the fact that the
 seventh of these is the fact that the
 eighth of these is the fact that the
 ninth of these is the fact that the
 tenth of these is the fact that the

वाहनमाहितात् । अस्मिन्नेति । वाहनं शकटादि, करणं ल्युट्,
 अस्मादेव निपातनादुपधावृद्धिः बाहितमारोपितमुच्यते, यदा बाह्यं नारो-
 पितं केवलं संनिहितं तदा न प्राप्नोति तदापीष्यति यदाह । बाहितोप-
 स्थितयोरिति वक्तव्यमिति । न वा भूतकालस्याविवक्षितत्वात्, स्वामिमाव-
 निवृत्तिपरायां चोदनायामाहितमिति भूतकालो न विवक्ष्यते तेनाहितादा-
 धायिष्यमाणाच्च भविष्यति, केवलं स्वस्वामिमावविवक्षायामैव न भवति,

यथा प्रत्युदाहरणे उक्तं दादास्वामिकमित्यर्थे इति, दादादयोपि यदा बाह्यत्वेन विद्यन्ते न स्वामित्वेन तदा णत्वं भवत्येव ।

पानं देशे । क्षीरं पानं येषामिति । कर्त्तरि षष्ठी, उशीनरादयः शब्दा देशद्वारेण पुरुषेषु वर्तन्ते इति । देशामिधायिनो भवन्ति ।

दादाणिणां पानमिति । अत्रापि कर्मसाधन एव पानशब्दः ॥

वा भावकर्णयोः । गिरिन्द्यादीनामिति । संज्ञायां प्राप्ते ऽ

הוא הנהיג את ישראל ואת כל
העם הזה ואת כל הארץ הזאת
והוא הנהיג את ישראל ואת כל
העם הזה ואת כל הארץ הזאת
והוא הנהיג את ישראל ואת כל
העם הזה ואת כל הארץ הזאת
והוא הנהיג את ישראל ואת כל
העם הזה ואת כל הארץ הזאת

संज्ञायामप्राप्त्येत्युभयत्रविमाषेयमित्याहुः ।

प्रातिपदिकान्तनुस्विमक्षिषु च । माषवापिणाविति ।
 बहुलमभीक्ष्यति क्षिप्रः णिनिः । माषवापाणीति । माषा वयन्-
 न्तीति कर्मण्यण्, जश्शसोः शि नपुंसकस्य कल् इति नुम्, इह कस्मान्न
 भवति गर्गाणां भगिनी गगभगिनीति । भगिन्नित्यस्य प्रातिपदिकस्यान्तो
 नकार इत्यस्ति प्राप्त्यित्यत आह । पूर्वपदाधिकारादिति । एतच्च पूर्वप-

दात्संज्ञायामित्यत्र व्याख्यातं, क्रिमिदानीं नैव भवति, गर्भगिणीति,
भवति विवक्षान्तरे शस्त्रान्तरेण नित्यं न त्वनेनेत्याह । यदा त्विति ।
मातृभोगीणावदिति । एतदपि तत्र व्याख्यातं यद्युत्तरपदं प्रातिपदिकं
गृह्यते माषवापिणीत्यत्र णत्वं न प्राप्नोति यदुत्तरपदं वापिनीति
न तस्यान्तौ नकारः यस्य चान्तौनकारो वापिन्निति न तदुत्तरपदमतवाह
माषवापिणीत्यादि । उपपदमति हित्यत्रेतद्व्याख्यातम् । उत्तरपदमूर्तं

the first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the

प्रातिपदिकं गृह्यत इत्यत्र ज्ञापकमाह । तथा चेति । कथमेतज्ज्ञापकप्रित्याह ।
 स हीति । अङ्गस्य नुम्बिधीयते, ततश्च तद्भक्तौ नुम् तद्ग्रहणेनैव गृह्यते
 नोत्तरपदग्रहणेन यदि च यत्किं च न प्रातिपदिकं गृह्येत नोत्तरपदमेव, ततो
 नुम्ग्रहणमकर्तव्यमेव स्यात्, समासप्रातिपदिकान्त इत्येव सिद्धत्वात् । आर्ययूनेति
 विशेषणमासः । श्वयुवमघोनामतद्वितइति संप्रसारणम् । प्रपञ्चानीति ।
 गतिसमासः । अत्र कुमति चेति नित्यं णत्वं प्राप्नोति दीर्घाह्नी शरदित्ययमिति

यवादिषु द्रष्टव्य इत्युक्तम् ॥

एकाजुत्तरपदे णः । विकल्पाधिकारनिवृत्तेर्विस्पष्टीकरणार्थमिति
अन्यथा यद्यप्यत्रारम्भसामर्थ्यान्नित्यो विधिः शक्यो विज्ञातुम् उत्तरत्र
त्वनुवृत्तिः संभाव्येत ।

कुमति च । अनेकाजुत्तरपदार्थोऽयमारम्भः । वस्त्रयुगिणाविति ।
युगशब्दादिनि कृते पश्चादिन्नन्तेन समासः कर्तव्यः सर्वं तर्हीतरपदस्य

प्रातिपदिकस्यान्तो नकारो भवति, अन्यथा मातृभोगीणवल्लक्षणान्तरणीव
णत्वं सिद्धं स्यात्, कावित्युच्यमानेपि कवर्गमात्रस्योत्तरपदस्यासंभवान्मतुवर्थो
लभ्यते नार्थो मतुपा, सत्यं, कावित्युच्यमाने तदादिविविधिविज्ञायेत कवर्ग-
दावुत्तरपदवृत्तिः ॥

उपसर्गादसमासेपि णोपदेशस्य । ण उपदेशे यस्य स णोपदेशः
प्रणायको देश इति । अत्र गतिक्रियायोगमात्रमेव प्रतिप्रस्योपसर्गत्वं न नमति

... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..

प्रति । असमासेपीति । किमिति । विशेषानुपादानादेव समासासमासयोर्द्वयोर-
 पि भविष्यतीति प्रश्नः । पूर्वपदाधिकारादिति । सर्वत्रैवात्र प्रकरणे
 पूर्वपदादिति वर्तते, समासे एव पूर्वपदं भवति, तेन समासएव स्यात् । तदधिकार-
 निवृत्तिद्वयोत्तनार्थमिति । नानेन विस्पष्टार्थमसमासेपिगृह्णामित्युच्यते ।
 तथाहि । यद्यप्यस्वरितत्वात्पूर्वपदादिति निवर्तते तथाप्यस्मासेपिगृह्णं
 कर्तव्यमन्यथा संज्ञायां समासे न स्यात्, पूर्वपदात्संज्ञायामेवेतिनियमादस्य च

Handwritten text in a cursive script, likely German, spanning the top portion of the page. The text is faint and mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side. It appears to be a single paragraph.

विधेरसमासे चरितार्थत्वात्तस्मात्पूर्वपदाधिकारनिवृत्तिद्वयौतनमुखेन समासासमास-
 योर्द्वयोरपि यथा स्यादित्यसमासेपिग्रहणमित्ययमर्थो द्रष्टव्यः । नन्वसिद्धमुप-
 सर्गणत्वं, तस्यासिद्धत्वान्निर्णयमो न भविष्यति तेन पूर्वपदादित्यस्मिन्नि-
 वृत्ते न कर्तव्यमसमासेपिग्रहणम् । एवं तर्हि तज्ज्ञापयति न योगे योगो ऽसिद्धोपि
 तु प्रकरणे प्रकरणमसिद्धमिति, यदा तु पूर्वपदात्संज्ञायामिति सूत्रं नियमार्थ-
 मिति पक्षास्तदेतदुच्यते, यदा तु विध्यर्थे तदा नेतदुपपद्यते ॥

1800
[Faint, illegible text in Devanagari script, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

हिनुमीना । हि गतो स्वादिः पीः हिंसायां क्रयादिः दीर्घान्तः
 हिनुमीनाग्रहणे विकृतस्योपसंख्यानम्, इहापि यथा स्यात् प्रहिणोति
 प्रमिणीतः सिद्धं वा स्थानिवत्त्वात्, ईत्वगुणयोः स्थानिवद्भावे सति
 उपात्तमेव रूपमिति णत्वं भविष्यति । ननु पूर्वत्रासिद्धे न स्थानिवत्, दोष
 एवायमस्याः परिभाषायास्तस्य दोषः संयोगादिलोपलक्षणत्वेष्विति ॥

आनि लोट् । प्रवपाणीति । वपेलोट् मेनिः । आहुतमस्य पिच्च
 प्रयाणीतियाते रूपम् । प्रवपानीति । प्रकृष्टा वपा येषु तानि प्रवपानि
 आनिलोद्ग्रहणमनर्थकमर्थवद्ग्रहणात्, अथैवत आनिशब्दस्य ग्रहणं, न चेतो-
 र्थवान्, अनुपसर्गाद्वा, यत् क्रियायुक्ताः प्रादयस्तं प्रति गत्युपसर्गसज्ञे भवतः,
 न चेतमानिशब्दं प्रति क्रियायोगः तदन्तं तु प्रति भवति, कथं नैवं विज्ञायते
 यस्या क्रिया यत्क्रिया, यत्क्रियायुक्ता इति, कथं तर्हि या क्रिया यत्क्रिया

... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..

यत्क्रियायुक्ता इति, प्रयोगविषया च क्रिया न क्व चिदसंस्पृष्टास्तीति
 समुदायस्थाश्रीयतइति आनिशब्दान्तं समुदायं प्रति क्रियायोगः तत्रायं च सूत्रार्थं
 उपसर्गात्परायावयवो य आनिशब्दस्तन्मकारस्य णत्वमिति, तदेवं प्रत्याख्यातं
 लोङ्ग्रहणम् ॥

नैर्गदनपतपदघुमास्यतिहन्ति याति वाति द्राति प्साति वपति वहति-
 श्याम्यति चिनोति देग्धिषु च । गामादाग्रहणेष्वविशेष इति वचनान्मी-

नातिमिनोतिदीडामित्यात्वे कृते यन्मारूपं यच्च मा मानइति तेषामपि
 ग्रहणाप्रसंगः इत्याशङ्क्याह । माड्मेहोर्ग्रहणामिष्यतइति । इष्टिरेवेयम् ।
 प्रणिष्यतीति । अतः श्यनि, उपसर्गात्सुनोतीत्यादिना षत्वं हन्तिप्रभृतयः
 प्सातिपर्यन्ता अदादयः मा माने च । प्रणिशाम्यतीति । शमामष्टानां
 दीर्घः श्यनिः स्यत्यादिषु तिपा निर्देशो यद्गुह्यवृत्त्यर्थः । अद्व्यवायेपीति
 अन्यथागम्याहुच्यते, विकरणान्तं चागं, सौसौ संघातभक्तौऽशक्यो गदादिग्रहणेन

...the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...
... the ... of ...

ग्रहीतुमिति न स्यात्, आडा चेति वक्तव्यम्, प्रत्यागददिति । तत्तर्हि वक्तव्यं
न वक्तव्यम् अट्कुप्वाङ्नुम्व्यावाय इति वक्षते, तेन नेर्गदादीनां चाङ् वैयाये
आङ् वैयाये च भविष्यति, प्रन्युपगदतीत्यादौ तु पदव्यायेपीति प्रतिषेधा-
दप्रसङ्गः ।

शेषे विभाषा ऽ क्त्वादावर्षान्त उपदेशे । अक्त्वादावर्षान्त इति
चोपसर्गसन्निधापितस्य धातोर्विशेषणमित्याह । अक्त्वादिवर्षान्त उपदेशे

... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..

यो धातुरिति । आदिग्रहणं शक्यमकर्तुम्, अक्सइति वक्तव्यं, यस्मिन्विधिस्त-
 दादावलग्रहणौ, अन्तग्रहणं तु कर्तव्यम् असति हि तस्मिन् ज्ञायेत केन तदा-
 दिविधिः केन वा तदन्तविधिरिति, शेषग्रहणं किं, गदादिषु माभूत् । यदि
 तेष्वपि स्यात्पूर्वयोगो निर्विषयः स्यात्तस्माच्छेषइति शक्यमवक्तुम् । प्रनि-
 पेद्यतीति । षढो कः सीति कृते सम्प्रत्ययान्तो भवति । प्रनिचकारेति
 कुहोश्चुरित्यम्यासस्य चुत्वे कृते सम्प्रत्ययं न ककारादिर्भवति । प्रणिवेष्टेति ।

[illegible]

वृश्चेत्कादिषु त्वे कृते सम्प्रति षान्तो भवति, उपदेशे त्वषान्तत्वाणत्वं भवति ॥

अनितेः । प्राणितीति । श्वस प्राणने अन च, रुदादिभ्यस्सार्व-
धातुकवृत्तीट् ॥

अन्तः । अनितेरन्तस्येति । अनितेः संबन्धिनः पदान्तस्य नकार-
स्येत्यर्थः । हे प्राणितीति । क्विबन्तात्संबुद्धिः न हिसंबुद्धयोरिति नलोप-
प्रतिषेधः अन्यत्र तु पदान्तस्य नकारस्य लोपेन भवितव्यमिति संबुद्धयन्तमुदाहृतम्

अन्तिश्च पदापेक्षो गृह्यतइति । नानित्यपेक्षः व्यभिचाराभावात् । केचित्त्व-
 त्यादि । अनितेरन्तइत्येकमेव योगं पठन्ति समीपवचनं चान्तशब्दमाश्रयन्ती-
 त्यर्थः किमर्थमित्याह । निमित्तसमीपस्येति । ननु च नास्त्येव स विषयो
 यत्र निमित्तस्य समीपभूतो ऽनितेर्नकारः प्राणितीत्यादावेकादेशे कृते वाकारेण
 व्यवायः निरणितीत्यत्राकारेण तत्कथं निमित्तसमीपस्थस्येत्युच्यते ऽत आह ।
 एकवर्णव्यवहितस्येति । सामर्थ्यादिकवर्णैर्न व्यवधानमाश्रीतमित्यर्थः । न च

प्राणितीत्यत्रैकादेशस्य पूर्वस्माद्विधौ स्थानिवद्भावाद्गर्णद्वयव्यवायः शङ्कनीयः
 पूर्वत्रासिद्धे स्थानिवत्त्वनिषेधात् । ननु चोक्तं तस्य दोषः संयोगादिलोप-
 लत्वणत्वेऽपि, एवं तर्ह्यनित्यः पूर्वस्माद्विधौ स्थानिवद्भावः, निष्ठायां
 सेटीलि सेङ्ग्रहणात्, एतच्च स्थानिवत्प्रकरणेव व्याख्यातम् । तैरित्यादि ।
 एकं ह्यन्तग्रहणं तच्च सामीप्यार्थं पर्यन्तितीत्यत्र णत्वव्यावृत्त्या चरितार्थं
 ततश्च हे प्राणित्यत्र पदान्तस्येति प्रतिषेधः प्राप्नोति, तस्मात्तद्वितीयम-

प्यन्तग्रहणमावृत्त्या तन्त्रेण वा ऽऽश्रयितव्यम् । ननु च येपि योगविभागं
 कुर्वन्ति अवयववचनं चान्तशब्दमाश्रयन्ति तेरपि पूर्वसूत्रे सामीप्यदाच्यन्तशब्दः
 पठितव्य एव, अन्यथा पर्यायिनीत्यत्रापि स्यात्, अत आह । येषां त्विति ।
 ते नैकवर्णव्यवहितस्यापि णत्वमिच्छन्त्येव तस्मान्नार्थस्तेषां पूर्वसूत्रेन्तग्रह-
 णेनेत्यर्थः ।

उभो साम्यासस्य । प्राणिणिषतीति । सनि अजादेद्वितीयस्येति
 निशब्दस्य द्विवचनम् । प्राणिणादिति । एयन्ताल्लुङ्, व्लेशक्, णिलोपः,

द्विवचनेचीतिस्थानिवद्भावाग्निशब्दस्य द्विवचनम् । पूर्वत्रासिद्धीयमित्यादि ।
 पूर्वत्रासिद्धीयमद्विवचनइत्यस्मिन्नसति प्राप्तिरिति स्थिते द्विवचनं च प्राप्नोति
 णत्वं च, तत्र णत्वस्यासिद्धत्वात्पूर्वं द्विवचने कृते ऽप्यासणकारेण व्यवाया-
 दातुनकारस्य णत्वं न स्यात्, अस्मिन्स्तु सति परत्वाणत्वे कृते कृतणत्वस्यैव
 द्विवचने अन्तरेण ाप्येत्तद्वचनं प्राणिणिषतीत्यादि सिद्धं भवति, यद्येवं
 किमर्थमिदमारम्यतइत्याह । एतत्त्विति । शक्यार्थे कृत्यः इतिकरणो हेतोः,

तुशब्दोवधारणे, यस्मादेतद्रूपवादवचनमेतदर्थं नैव शक्यमाश्रयितुं तस्मादेतदारभ्यते
 अयमभिप्रायः । अस्य वचनस्यानित्यत्वज्ञापनार्थमिदमारभ्यतइति, तैर्नो जडदि-
 त्यत्र ढत्वादीनामसिद्धत्वात् हत इत्येतद्विरुध्यते इत्युपपन्नं भवति,
 अथोभाविति किमर्थं, यावताप्यासनकारस्य पूर्वाणोव णत्वं सिद्ध्यत्यारम्भ-
 सामर्थ्याद्धातुनकारस्य व्यवयेप्यनेन भविष्यति, सत्यं, व्यवहितस्य सिद्ध्यति
 अनन्तरस्य तु तत्क्रोडिन्यन्यायान्न स्यादित्युभावित्युच्यते ॥

हन्तेरत्पूर्वस्य । हन्तेरित्यवयवषष्ठी, अत्पूर्वो यस्मादिति बहुव्रीहिः
 नकारोन्यपदार्थः यद्यपि नकारविशेषणानि प्रथमया निर्दिश्यन्ते, अन्तः
 उभाविति, तथा पीह षष्ठ्या निर्देशः कृतः इदं हि न्याय्यं व्यतिक्रमोत्पः
 प्रहस्यतइति । भावे कर्मणि वा लट् । प्रव्रन्तीति । गमहनेत्युपघालोपः हो
 हन्तेरिति कुत्वम्, अत्र कुव्यवायइति प्रसंगः । प्राधानीति । चिण् भावकर्म-
 णोरिति चिण् । शित्पा निर्देशो धातुनिर्देशार्थं एव न यद्गुह्यवृत्त्यर्थः,

[illegible]

प्रजघनीति अत्र हि चुत्वे कृते जकारेण व्यवायादेव न भविष्यति ।

वमोर्वा । पूर्वेण नित्ये प्राप्ते विकल्पः ।

अन्तरदेशे । अन्तःशब्दस्याङ्किविधिणा त्वेषूपसर्त्यानमित्युपसर्ग-
संज्ञाया भावाद्धन्तेरत्पूर्वस्येति सिद्धे देशप्रतिषेधार्थं वचनम् । अन्तर्हननो देश
इति । अधिकरणो ल्युट् ॥

अयनं च । अन्तरयणमिति । अयेरिणो वा ल्युटि रूपं, कृत्यच इति

I have been thinking of you very much lately

and wondering how you are getting on

and how the children are getting on

I hope you are all well and happy

and that you are all

very much loved and cared for

सिद्धे इदमपि देशप्रतिषेधार्थं वचनम् ।

कृन्तस्युदवग्रहात् । अवग्रह्यते विच्छिद्य पठ्यते इत्यवग्रहः ऋच्चासाव-
वग्रहश्च ऋदवग्रहः ऋकारादवग्रहात्पूर्वपदादिति, तिङ्गोपि समानाधिकरणाः
पञ्चम्यः तत्र ऋकारमात्रस्य पूर्वपदस्यासंभवादृकारेण तदन्तविधिः अवग्रहण-
भूतौ य ऋकारः तदन्तादिति, संहिताधिकाराच्च संहिताकालस्तेषां णात्वं,
पदकाले चावग्रहः क्रियते, तेनावग्रहयोग्यत्वादृकारोवग्रह इत्युक्तः न तु तदशापत्रः

तथा चावग्रहं दर्शयता णत्वं न प्रयुक्तम् । अनवग्रह्यमाणादिति । अनवग्रह-
योग्यादित्यर्थः । अपदादिति । पदे सवग्रहः क्रियते पदमत्र विच्छिद्यतइति
दर्शनाय ॥

नश्च धातुस्थोरुषुभ्यः । वातो तिष्ठतीति धातुस्थो रेफः
षकारश्च, उरु इति स्वरूपग्रहणं षु इति कृतषत्वस्य सुओ ग्रहणं न
सप्तमीबहुवचनस्य तेन इन्द्रो घता गृहेषु न इत्यत्र न भवति, नसिति नासिकादे

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

शस्यास्मदादेशस्य च सामान्येन ग्रहणं ततोत्रास्मदादेश एव कार्यं, तस्यैव
 घातुस्थादिभ्यः परस्य संभवात्, उत्तरसूत्रे तुमयोः कार्यित्वम् । रक्षाण इति
 रक्षीति लोण्मध्यमपुरुषे क्वचनान्तं द्वचोतस्तिष्ठ इति दीर्घः शिक्षाण इति
 शिक्षातिदानिकर्मा कृन्दसि । उरुणास्कृधीति । कृजो लोट् संहिः शृणुण्ट्-
 कृवृम्यश्कृन्दसीति हेर्धिरादेशः कः करदित्यादिना विसर्जनीयस्य सत्त्वम् ।
 अपीषुण इति । हकः सुजीति दीर्घः एवमृषुण इत्यत्रापि ॥

[illegible]

उपसर्गाद्बहुलम् । न संप्रति क्रियायोगाभावात्प्रादुपलक्षणमुपसर्गग्रहणं
 प्रण इत्यस्मदो नसादेशः प्रणस इति बहुव्रीहिः उपसर्गाच्चेत्यच् समासान्तः
 नासिकायाश्च नसूभावः उपसर्गादिनोत्पर इति पाठान्तरम्, उपसर्गात्परस्य
 नसो नकारस्य णत्वं भवति, औतः परस्य ओकारे वा न भवतीत्यर्थः ।
 उभयथाप्यतिव्याप्त्यव्याप्तिसंभवाद्भ्याख्यात एव पाठो वृत्तिकारेणाश्रितः ॥
 कृत्यचः । कृत्स्थो यो नकार अच उत्तर इत्यनेनाच इति नकारस्येदं

विश्लेषणं न कृत इति दर्शयति, यदि हि कृत एतद्विश्लेषणं स्यात् प्रापण-
 मित्यादौ न स्यात्, न मामूपकमिभिष्यायिवेपामित्यत्र च कर्म्यादीनां
 प्रतिषेधोनर्थकः स्यात् । अमानेत्यादि । संभवोदाहरणप्रदर्शनपरं न
 परिगणनमन्यस्यासंभवात् । अ इति । योरनादेशः, मानइत्यागतमुक्, शान-
 जादिः तव्यदादिसूत्रविहितोनीयः आक्रोशे न यनिः सुप्यजातो णिनिः
 आवश्यके णिनिः निष्ठादेशो रदाभ्यामिति विहितः । प्रहीण इति ।

घुमास्थेत्यादिना ईत्वम् । प्रमग्नः प्रमुग्न इति । ओदितश्चेति निष्ठानत्वम्
निर्विण्णस्येति । अचः परः कृत्स्थो नकारो न भवतीति वचनं, तत्र परस्य
नस्य णत्वं पूर्वस्य ष्टुत्वम् ॥

णोर्विभाषा । एयन्तादयो विहित इति । एतेन णोरित्यस्य
विहितविशेषणत्वन्दर्शयति, प्रयोजनं वृत्तावेव वक्ष्यते, अपरः प्रकारः अङ्ग-
वायइति वर्तते, तेन एयन्तस्य कृतश्चाङ्गवायेपि णत्वस्याभ्यनुज्ञानात्

एयन्तात्परः कृदित्येवमाश्रीमाणोपि प्रयाप्यमाणमित्यादौ यकार व्यवायेषि
णत्वसिद्धिरिति ॥

हलश्चेजुपधात् । प्रकोपणमिति । कुप क्राधने । प्रेहणं, प्रोहणमि-
ति । ईह वेष्टायाम्, ऊह वितर्कने, अत्र कृत्यच इति णत्वं नित्यमेव भवति
कथं पुनरसत्यादिग्रहणे ह्लादिरिति लभ्यतेत आह । इजुपधस्येति । इजुपधस्य
हलन्तत्वाव्यभिवारात्सामर्थ्यादादिविशेषणं हल्ग्रहणमित्यर्थः ॥

हजादेः सुनम् । हल इति वर्ततेति । प्रयोजनमुपरन वक्ष्यति,
 ननु तत्रादिविशेषण हल्गृहणामन्तविशेषणेन चेहार्थः क्त आह । तेनेति ।
 हजादेर्हलादित्वासंभवात् सामर्थ्यम् । प्रेक्षणमिति । इति गत्यर्थः । इदित्वान्नुम
 ननु चात्रानुस्वारे कृते नायं सनुम्भो भवति, काममत्र स्थानिवद्भावात्सिद्ध्यति
 प्रोम्पणमिति अब त्वादिति एव नुम् भवतीत्यत्र न सिद्ध्यति, औत्पत्तिको
 हि तत्र नकारः प्रेन्वनमित्यत्र च प्राप्नोति, यत्र नुम्भाविकृतः श्रूयते तस्मादि-

हापि नुष्णहणामनुस्वारोपलक्षणार्थं व्याख्येयं, नन्वात्र दर्शनन्यायेनेष्टविषये
 सर्वत्र भविष्यति, अनिष्टे च न भविष्यति, एवं च कृत्वा नियमार्थतोपपद्यते
 अन्यथा प्रेन्वनमित्यत्र विध्यर्थता संपाद्येत, न चाटकुष्ठादनुव्यवायेपीत्येतेन
 सिद्धिः तत्रापि नुष्णहणस्यानुस्वारोपलक्षणात्वात् । ननु कृत्यच इत्यनेनैव
 सिद्धे नाद्येनैनात् आह । सिद्धे सतीति । प्रमंनमिति । नगिरपि गत्यर्थः
 एव प्रमंनमिति पाठे मण्डनार्थः । ननु च कैमथ्यान्वियमो भवति, विधेयं ना-

स्तीति कृत्वा, इह चास्ति विधेयं किं एयन्ताद्विभाषा प्राप्ता, तत्र नित्यं
णत्वं विधेयमत आह । हल इत्यधिकारादिति । ननु च णिलोपे कृते एयन्तो-
पि हलन्तो भवति ततः किं, सत्यपि हलधिकारे विध्यर्था सम्प्रति, नेतदस्ति,
विहितविशेषणस्याश्रयणात्, एतदेव लभिप्रेत्य वृत्तिकारेणोक्तं हलन्ताद्वातीयो
विहित इति ।

वा निसनिङानिन्दातम् । णिमि चुम्बने णिङा रोषणे, णिदि
कुत्सायां, णोपदेशत्वादेतेषां नित्ये णत्वे प्राप्ते विकल्पः ॥

न धाम्पूकमिभिष्यायिवेपाम् । पूग्रहणेन पूजो ग्रहणामेष्टव्यमिति
 इष्टिरेवेयम् । एयन्तानां चेति । एयन्तस्याधात्वन्तरत्वान्न प्राप्नोतीति,
 वचनं किं च एयन्तेष्वस्य प्रवृत्तौ पक्षोऽनुवाददोषप्रसंगः णोर्विभाषेत्येव
 पक्षो निवृत्तेः सिद्धत्वात् ।

षात्पदान्तात् । निष्पानं दुष्पानमिति । इदुदुपधस्य चेति
 विसर्जनीयस्य षत्वम् । अत्र कृत्यच इति प्रसंगः । सर्पिष्पानमिति ।

कर्मणि षष्ठाः समासः । यजुषपानमिति । कर्तृकरणे कृता बहुलमिति
 समासः उप्यत्रापि नित्यं समासेनुरपदस्थस्येति षत्वम्, अत्र पानं देशे वा
 भावकारणयोरिति प्राप्तिः । पदे अन्त इति । सप्तमीतियोगविभागात्स-
 मासः । सुसर्पिष्केणेति । शोभनं सर्पिरस्येति बहुव्रीहिः कप्, इणः ष-
 इति षत्वं, नायं पदे परतः पूर्वमस्थितस्यान्तो भवति, पदस्य त्वन्तो
 भवति, स्वदिष्विति पदसंज्ञाया विधानात्ततश्च षष्ठीसमासे ऽत्रापि

प्राप्नोति, कथं पुनर्ज्ञायते सप्तमीसमासोयमिति, अन्तग्रहणात्, अन्यथा वर्ण-
ग्रहणे सर्वत्र तदन्तविधिरित्येव षकारान्तात्पदादिति लभ्यते ॥

नशेः षान्तस्य । प्रनष्टइति । मश्जिनशोर्कलीत्यागतस्य नुमो ऽ
निदितामिति नलोपः वृश्वादिषत्वम् । नशेरशः । क्शकारान्तस्य नशेरिति
वक्तव्यं, न तु षान्तम्येति, इहापि यथा स्यात्प्रनष्टयतीति, षढोः
कः सीति कत्वं भवतितर्हि तथा वक्तव्यं नेत्याह । अन्तग्रहणमिति । षकारेण

नशेविशेषणात् षान्तस्येति सिद्धे पुनरन्तग्रहणासामर्थ्यादयः संप्रति षान्तो
यश्च भूतपूर्वस्तस्य भवति प्रतिषेधः ॥

पादान्तस्य । हेकरिन्नित्याद्यप्युदाहरणम् ।

पदव्यवायेपि । माषकुम्भापेनेति । अत्र के विदाहुः यदा माषा-
णां कुम्भो माषकुम्भः तस्य वाप इति प्रक्रिया तदोत्तरपदत्वे चापदादि-
विधाविति प्रत्ययलक्षणाप्रतिषेधात्पदात्वाभावात्तिषेधात्प्रवृत्तेर्भवितव्यमेव

णत्वेन, तस्मात्कुम्भस्य कृष्णः वापः कुम्भापः माषाणां कुम्भापो माष-
 कुम्भाय इति प्रक्रियाश्रयेणोदाहरणमिति । अत्र कुमति चेति प्राप्तिः प्रावन-
 दमिति । उपसर्गादिसमासेपीत्यवशब्दव्यवायेपि बहुव्यवायइति प्राप्तिः ।
 प्रगान्त्यामइति । कन्दस्ययं व्यवहितः प्रयोगः । गामिति द्वितीयान्तेन पदेन
 व्यवायः । पदव्यवायेऽतद्धितइति । योयं पदव्यवाये प्रतिषेधः स तद्धिते
 यत्पदं तत्र न षतीति वक्तव्यमित्यर्थः । आर्द्रगोमयेणेति । गोश्च पुरीष्णइति ।

मयट् तत्र परतो गोशब्दः स्वादिष्विति पदम् ।

क्षुभ्रादिषु च । क्षुभ्रेति स्व रूपग्रहणं न घातुग्रहणं, तेन क्षौ-
मणामित्यादौ णत्वं भवत्येव क्षुभ्रीतः क्षुभ्रन्तीत्यत्र त्वात्लोपयोः स्था-
निवद्भावादेकदेशविकृतस्यानन्यत्वाद्वा णत्वं न भवति । नृत्रमयतीति नृनमः
हरिनन्दीति ताच्छीलिको णिनिः । हरिनन्दनः गिरिनगरमिति षष्ठी-
समासौ । नरीनृत्यतश्चेति । रीगृह्णुमधस्य च । तृप्नोतीति । कृन्दसि व्यत्ययेन

शुः । परिनर्त्तनं परिगहनमिति । प्रादिसमासौ । परिनन्दनमिति । गति-
 समासः शरनिवेशादयो दर्भानूपान्ताः षष्ठीसमासाः । आचार्यमोगीनः
 आचार्यानीति । अत्रेवास्य प्रतिषेधः आचार्येण आचार्याणामित्यादौ
 तु भवत्येव । ङुप्रातिराकृदिगण इति । चकारोनुक्तसमुच्चयार्थं एतमेवार्थं
 सूचयति ।

स्तौ शुना शुः । अत्र संनिपातहत्यध्याहार्यम् । वृत्ताश्चेतइति ।

1. The first part of the paper is devoted to a
general discussion of the problem. It is shown
that the problem is of great importance
and that it has not been solved before.
The second part of the paper is devoted to
the solution of the problem. It is shown
that the problem can be solved by the
method of the first part of the paper.

वा शरीति पक्षे विसर्जनीयस्य सकारः । मज्जतीति । फलां जश् फशीति
 सकारस्य दकारे कृते तस्य चुत्वं अकारः असिद्धत्वं तु जश्त्वस्य न भवति,
 न मु नहत्यत्र नेति योगविभागात्तथा च मृज्जतीनां ङितीति निर्देश उपपद्येत,
 इह सकारत्वगो कार्थिणो द्वौ निमित्ते अपि द्वे एव शकारत्वगो, ततश्च
 साम्यात्संख्यातानुदेशः प्राप्नोतीत्याशङ्क्याह । शादितिप्रतिषेध इति ।
 श्चुनेति तृतीयानिर्देशः पूर्वभूतेनापि योगे यथा स्यात्, यज्ञः याचेति, अक्ष

सप्तमीनिर्देशे तु तस्मिन्निति निर्दिष्टे पूर्वस्येति परमूतेनैव योगे स्यात् ।

ष्टुना ष्टुः । अट्टतीत्यादि । अत् अतिक्रमणाहिसंयोः अद्ध
अभियोगे, तकारदकारोपधयोरेतयोर्गणपाठः क्विबन्तयोः संयोगान्तलोपे
कृते तकारदकारयोः श्रवणार्थः न न्द्राः संयोगादयं इति प्रतिषेधोप्यहतेर्भवति
इहापि तृतीयानिर्देशः पूर्वमूतेनापि योगे ष्टुत्वं यथा स्यात् कथा द्रोढेति,
अत्रापि तोः षीति प्रतिषेधान्निमित्तिनिमित्तयोः संख्यातानुदेशो न भवति॥

न पदान्तात् टोरनाम् । अनामिति षष्ठी बहुवचनस्यागतनुट्कस्य
 प्रतिषेधः । श्वलिट्साय इति । घुडभावपदो सकारस्य ष्टुत्वं प्राप्नोति,
 घुट्पदो तु चत्वरस्यासिद्धत्वात्तस्यैव घकारस्येति । ईट्टइति । ईह् स्तुतो,
 अदादिर्नुदातेत, षडधिका नवति? षण्णावतिः षण्णां नगराणां समाहारः
 षण्णागरी ॥

तोः षि । षीतिसप्तमी निर्दिष्टात्पूर्वभूतेनापि संनिपाते भवत्येव,
 लौष्टा षष्टेति ॥

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..

शात् । प्रश्नः विश्न इति । यजयाचेत्यादिमा नङ् च्क्वोः शूढनु-
नासिके चेति क्लृप्कारस्य शकारः सर्वे विधयश्कृदसि विकल्पन्तइति तैत्तिरीयके
नायं प्रतिषेधो भवति । अपोश्नाति । तत्रापि काटके भवत्येवं ब्रह्मचारिणो
प्रश्नान् प्रोच्य गृजिघाय । स्वाध्यायब्राह्मणौ च भवतीति सकलं मद्रमश्नुते ॥

यरोनुनासिके ऽनुनासिको वा । पदान्तादित्यनुवृत्तं षष्ठ्यन्तं
विपरिणाम्यते । वाङ्मयमिति । नित्यं वृद्धशरादिभ्य इति मयट् ॥

अचो राहाम्यां द्वे । अर्चयतेर्घञ् कुत्वम्, अर्क्च, मर्चिः सौत्रो घातुः
तस्मादिष्भीकायाश्चपतिमर्चिभ्यः क्न् चोः कुरिति कुत्वं मर्क्चः अत्राकारा-
दनन्तरो रेफः तस्मादपि ककारः एवमुत्तरेष्वपि द्रष्टव्यम् ॥

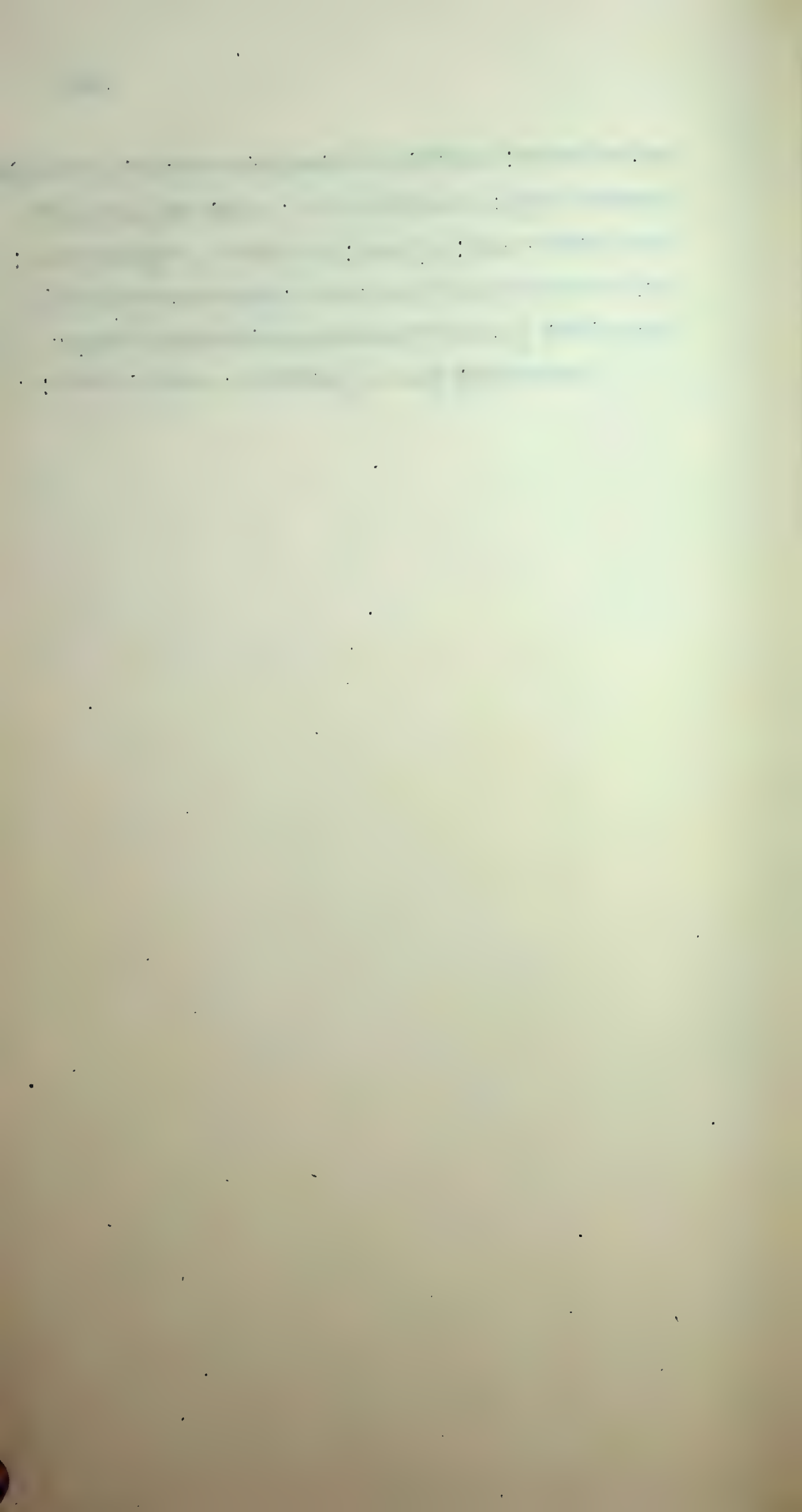
अनचि च । अनच्यरस्येति । अचोन्योनच्, सपरो यस्मात्सोऽनच्यरः
अनेन पर्युदासो दर्शितः किं प्रयोजनं, न किं चित् प्रत्युत दोष एव अवसाने
न सिद्ध्यति, वाक्, अच्सदृशस्य वर्णान्तिरस्याभावात्, प्रतिपत्तिगौरवप्रसंगा-

त्पर्युदास आश्रितः पदान्तरे हि विशेषप्रतिषेधात्सामान्येन विधिरनुमेयः
 स्यादिति गौरम् । उल्का वल्मीक इति । ल्कारो यण् ककारमकारो
 यमौ, स्थालीति सकारः शर् थकारः स्य वत्सादिषु तकारककारपकाराः
 स्यः सकारषकारौ शौ । अवसानइति । पर्युदासाश्रयणादिदमारब्धं,
 प्रसज्यप्रतिषेधे तु परस्य निमित्तस्यानाश्रयणाद्वेत्याधिकारात्सिद्धम् ॥

नादिन्याक्रीशे पुत्रस्य । पुत्रादिनीति । ताच्छीत्ये णिनिः ।

तत्परे चेति । स आदिनीशब्दो यस्मात्परस्तत्रापि परतः पुत्रशब्दस्य द्विवचनं
 न भवति पुत्राश्च पौत्राश्च पुत्रपौत्राः तानतुं शीलमस्याः पुत्रपौत्रादिनी,
 अन्ये तु तत्परे पुत्रशब्दश्चेति व्याचक्षाणाः पुत्रपुत्रादिनी त्युदाहरन्ति, तत्र
 पुत्रस्य पुत्रमतीति विग्रहः । वा हतजग्धपरश्चेति । हत जग्धं च तत्परं चेति
 विशेषणसमासः राजदन्तादित्वात्परशब्दस्य परनिपातः । पुत्रहतीति ।
 पुत्रो हतो ऽनयेति बहुव्रीहिः अस्वाङ्गपूर्वपदाद्धेति ङीष् । त्रयो द्वितीया

इति । सय इति षष्ठी । द्वितीया इति । वर्गेषु सकारादयः ।

शरोचि । आदर्शइति । दृशेरधिकरणो घ् । दर्शइति । अत्राप्यधिकर-
णो घञ्, विपरीतलक्षणा चैयं, न दृश्यतेस्मिंश्चन्द्रमा इति दर्शइति ॥

त्रिप्रभृतिषु शाकटायनस्य । इन्द्र इत्यादौ नकारककारयोर्द्विवचना-
भावः । प्राष्टमिति । दीर्घादाचार्याणामित्यस्यासिद्धत्वान्निप्रभृतिष्वयमेव
प्रतिषेधो भवतीति मन्यते ॥

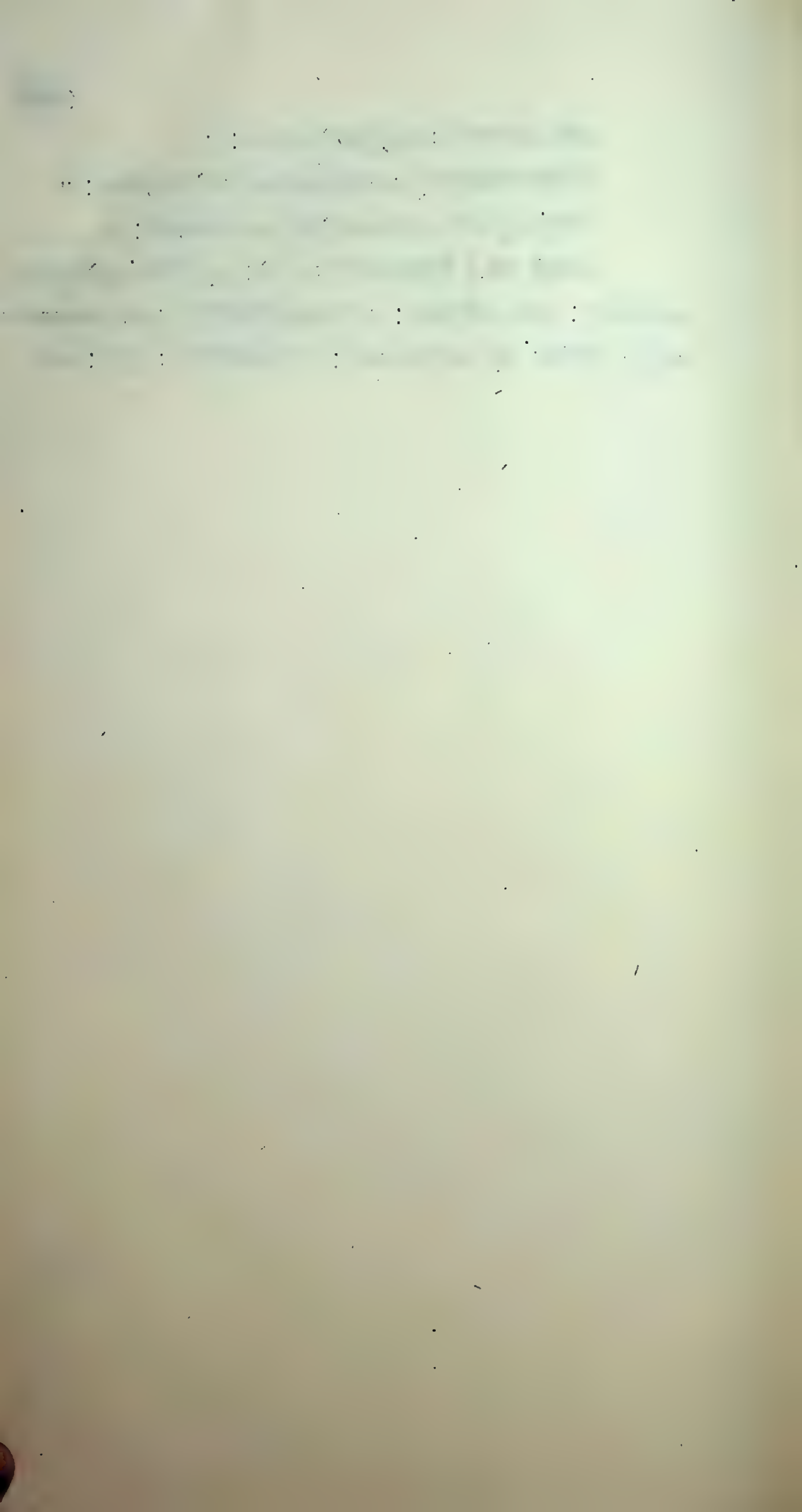
सर्वत्र शाकत्यस्य । अत्रिप्रभृत्यर्थोयमारम्भः ।

दीर्घादाचायाणाम् । दात्रमित्यसदावनचि चेति प्राप्तिः ॥

फलां जश् फशि । उदाहरणेषु मघधानाम्बदाः ॥

अभ्यासे चर्च । क्लिनिषतीति । स्नेः सन् द्विर्वचनं कुहोश्चुरिति
चुत्त्वञ्चकारः तस्य चर्चञ्चकारः । टिठकारयिषतीति । ठकार माचष्टइति
णिच् । टिलोपः सन् ठकारस्य टकारः । तिष्ठासतीति । शूर्पवाः स्वय

इति थकारस्य शेषः तस्य चैत्वं तकारः । प्रकृतिचरां प्रकृतिचर इति ।
जश्त्वबाधनार्थं पर्जन्यवत्पदाणाप्रवृत्त्या प्रकृतिरूपाश्चरः स्थानिना ऽमिन्नरूपा
भवन्तीत्यर्थः । एतच्चान्तरतमपरिभाषया लभ्यते । प्रकृतिजशां प्रकृतिजश
इति । व्याख्यातम् । डिड्यइति । डीढी लिटि द्विवचने एरनैकाच इति प्रण् ।

खरि च । युयुत्सतइति । युधैः सन्, थकारस्य तकारः । आरिप्सते
आलिप्सतइति । रभिलभ्योः सनि मीमाध्वित्यादिना अच इस् स्कोः संयोग-

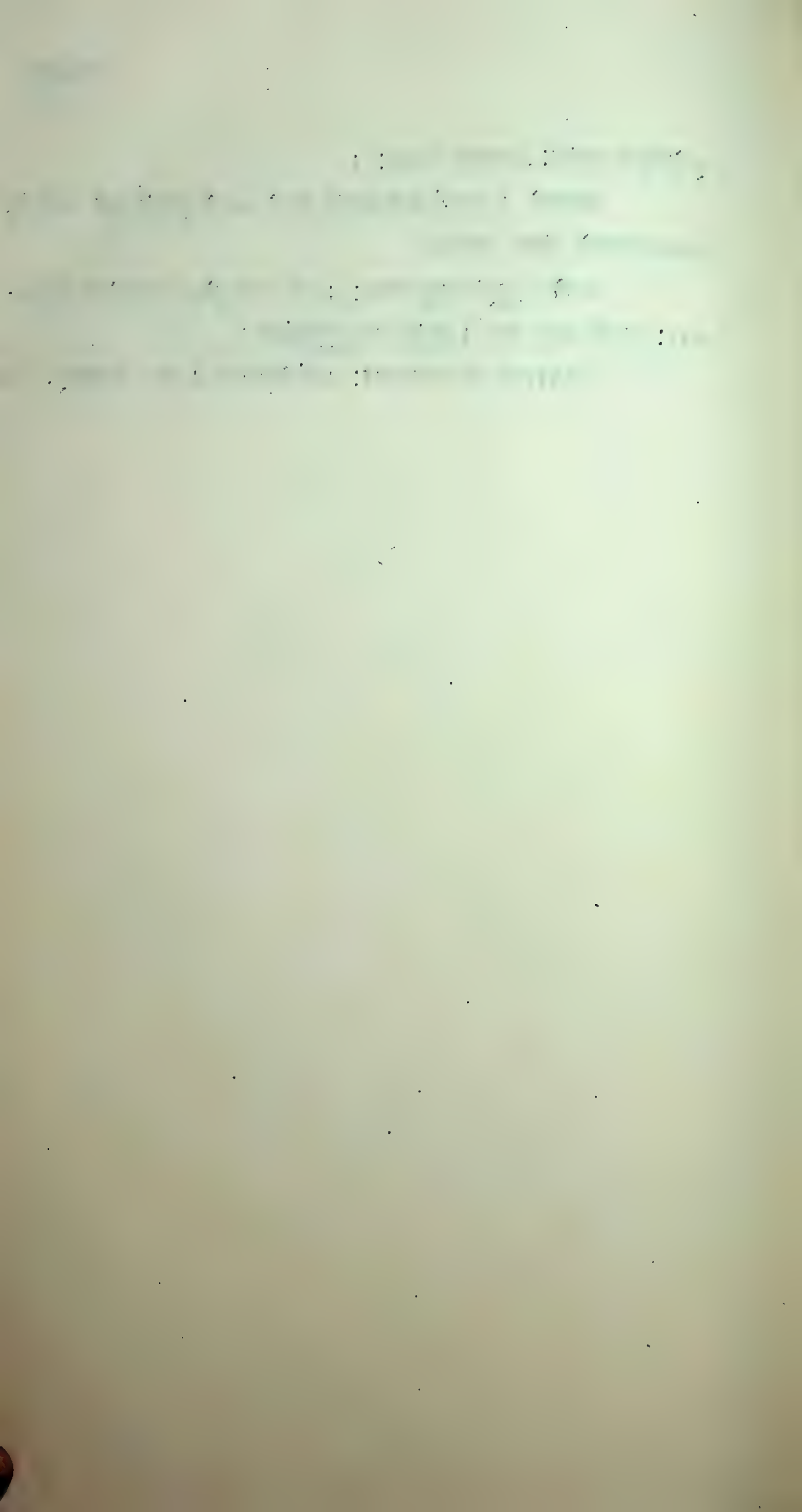

द्वयोरिति सलोपः, मकारस्य पकारः ।

वावसाने । फलां जशोन्तइति नित्ये जइत्वे प्राप्ते चत्वं वधीयते,
वावचनात्पक्षे सोपि भवति ॥

अणौ ऽप्रगृह्यस्यानुनासिकः । अण इति पूर्वेण णकारेण प्रत्या-
हारः अग्नी वायु इति । ईदूदेदिति प्रगृह्यसंज्ञा ।

अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः । शकितेत्यादि । शकि शंकायाम्, उच्छि

उञ्छे, कुडि दाहे, टुनदि समृद्धौ, कपि चलने, इदित्वान्नुम्, नश्चापदान्तस्य
 फलीत्यनुस्वारः तस्य ककारादिषु परतो यथासंख्यं परसवर्णी वर्गपंचमा
 ङकारादयः कुर्वन्ति कृषन्तीत्यत्र फेरन्तादेशे नकारस्य णत्वं प्राप्नोति
 तत्कस्मान्न भवतीत्याह । ईहति । णत्वमनुस्वारात्पूर्वं न भवति, यस्मा-
 दणत्वस्यासिद्धत्वात्पूर्वमनुस्वार एव क्रियते, पश्चादपि न भवति अनुस्वार-
 स्थानिकस्यास्य परसवर्णीस्य णत्वे कर्तव्ये असिद्धत्वात् । परसवर्णनिति ।

परसवणार्थिन शास्त्रेणेत्यर्थः स्वमित्यादि । अनुस्वारीभूतो णत्वमतिक्रामतीति
भाष्ये यदुक्तं तदेवमुक्तप्रकारेणेत्यर्थः ।

वग पदान्तस्य । तं कथयेत्यादि । ककारादिषु परतो ङकारादयः क्रमेण
भवन्ति ।

तोलि । अत्र तकारस्य शुद्धो लकारः नकारस्यानुनासिकः ।

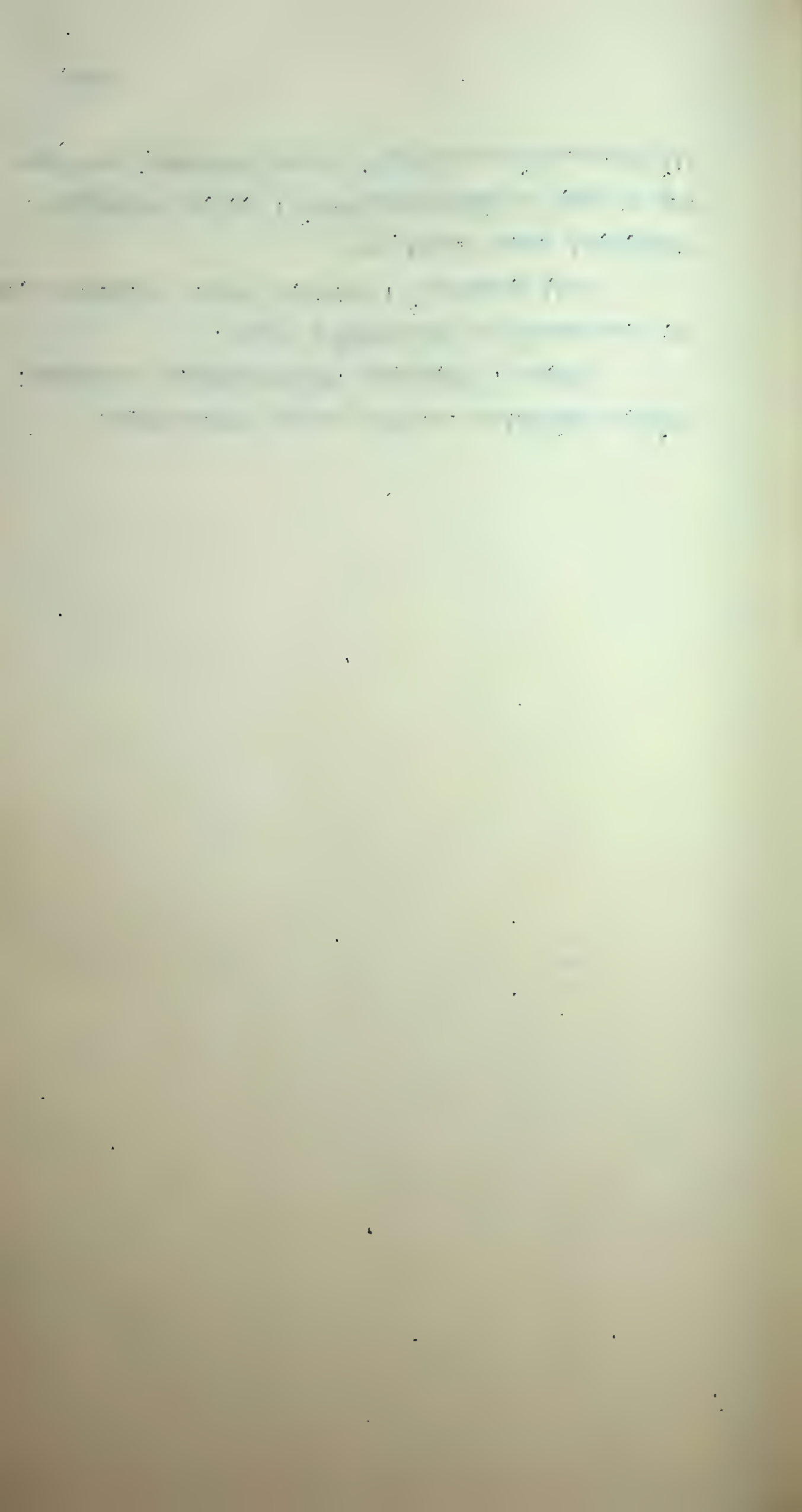
उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य । परसवर्णं इति समस्तमपि सवर्णग्रहणमिह
निष्कृष्य संबध्यते । उत्थानेति । सकारस्य पूर्वसवर्णस्तकारः । अन्ये तु

बाह्यप्रयत्नसाम्यात् धकारमिच्छन्ति, तत्र धकारद्वयस्य व्रवणं, न च पूर्वस्य
चत्वं तत्र कर्तव्ये ऽस्य पूर्वसवर्णस्यासिद्धत्वात् । रोगे चेति वक्तव्यमिति ।
इदमविशेषेण कृन्दसि भाषायां च ॥

फयो होन्यतरस्याम् । उदाहरणेषु हकारस्य महाप्राणस्य सोष्म-
णो घोषवतस्तादृश एव धकारादयश्चतुर्था भवन्ति ।

शश्कोटि । शश्कोमीतीति । बटीत्यपनीयामीति वक्तव्यमित्यर्थः ।
तच्छ्लोकेन तच्छ्मश्रुणेत्यत्र लकारमकार परस्यापि शकारस्य भवति ॥

हलो यमां यमि लोपः । द्वौ यकाराविति । एकः संज्ञायां समजेत्या-
दिना विहितस्य क्यपःसंबन्धी द्वितीयो ऽयद्विक्कृतिर्यथादेशस्य ।
क्रमजस्तृतीय इति । क्रम आनुपूर्वी, ततो जातः । क्रमजः स च पुनरनचि चेति द्विर्वचनेन
संपादितः । तकारात्पर एको यकार इति । दित्यदित्येत्यादिना विहितस्य
स्यस्य संबन्धी । द्वौ यकाराविति । एको ऽदितिशब्दात्परस्य स्यस्य संबन्धी
द्वितीय आदित्यशब्दात् । अन्नमति । भवत्ययं नकारो यम्, यम्परश्च, न तु हलः

परः । अर्ध्यामिति । पादार्ध्यां चैति तादर्थ्यं यत् भवत्ययं घकारो रेफाद्वलः
 परो यम्परश्च न तु यम् । शार्ङ्गमिति । शृङ्गस्य विकार इत्यण्, ऋकारस्य रपरा
 वृद्धिः अत्र ङकारो यम् भवति हलश्च परः न तु यम्परः । ननु च बहिरंगा
 वृद्धिः ततः किं हलः परो न भवति लोपोपि बहिरंगोऽनेकनिमित्तापेक्षात्वात् ।

फरो फरि सवर्णौ । त्रयस्तकारा इति । अच उपसर्गात् इत्याकार-
 स्य तकारः दकारस्यापि चत्वं तकारः एकः प्रत्ययसम्बन्धी, अनचि चैति
 द्विवचने कृमजश्चतुर्थीः चत्वारस्तकारा इति । पूर्वाक्तास्त्रयश्चतुर्थी मरुच्छब्द-

सम्बन्धी पंचमो द्विर्वचनेन सम्पादितः । मरुच्छब्दस्योपसंख्यानसामर्थ्यादिति ।
 एतच्च मरुच्छब्दस्योपसंख्यानमित्यत्रैव प्रतिपादितम् । शार्ङ्गिन्निति । भवत्थयं
 ङकारो हलः परः फरि सवर्णं परतः न त्वयं फरिति न लुप्यते । प्रियपचेति
 प्रियाः पंचास्येति बहुव्रीहिः । वा प्रियस्यति प्रियशब्दापूर्वनिपातस्तृतीयैकव-
 चनम्, अल्लोपः नकारस्य श्चुत्वं जकारः भवत्थयं चकारो हलः परः स्वयं च मरु
 सवर्णं च परतः न तु ङकारो फरिति न लुप्यते । ननु चाल्लोपस्य स्थानिव-

त्वादनन्तरं न भवति सवर्णः तत्किमेतन्निवृत्त्यर्थेन फ रीत्यनेनेत्यत आह ।
 अल्लोपस्येति । तप्तेति । तृप प्रीणने पकारस्य तकारः स्थानभेदात्सवर्णो
 न भवति ननु च निमित्तानां कार्यिणां च संख्यासाम्यादिह संख्यातानुदेशे
 सति नैव तप्तेत्यत्र लोपः प्राप्नोति तत्किमेतन्निवृत्त्यर्थेन सवर्णग्रहणेनात आह
 सवर्णग्रहणासाम्ययादिति । नहि यथासंख्येऽस वर्णं फ रस्ति यद्व्यावृत्त्यर्थं सवर्ण-
 ग्रहणं स्यात् । शिशिष्ठ पिष्टीति । शिष्लु विशेषणे पिष्लु संचुणनि

रुघादी, लोट्, सेहिः । श्नसौरल्लोपः हेदिः फलां जश् फशीति षकारस्य
 डकारः नश्चापदान्तस्य फलीत्यनुस्वारः तस्य परसवर्णा णकारः घकारस्य
 ष्टुत्व ढकारः अनेन डकारस्य ढकारे लोपः ॥

उदात्तादनुदात्तस्य स्वरितः । गार्ग्यो वात्स्य इति । गर्गादिभ्यो यञ्
 ङित्वादाद्युदात्तत्वं, शेषनिघातः तस्य स्वरितः । पचति पठतीति ।
 शप्तिपावनुदात्तो, धातुस्वरः शबकारस्य स्वरितत्वं, तित्स्वरितमित्यस्यानन्तरमिदं

वक्तव्यम्, एवं हि स्वरितग्रहणं न कर्तव्यं भवति, अत आह । अस्येति ।
यदि तत्र क्रियेत अनुदात्तं पदमेकवर्जमित्येतत्प्रवर्तेत, इह तु करणो न प्रवर्तते, स्वरि-
तस्यासिद्धत्वात्तेन द्वयोरप्युदात्त स्वरितयोः श्रवणं भवति ॥

नोदात्तस्वरितोदयमार्ग्यकाश्यपगालवानाम् । उदात्तस्वरितावुदयो
यस्मादिति बहुव्रीहिः उदयशब्दः प्रत्येकमभिसंबन्ध्यते, यदाह । उदात्तोदयस्येति
उदयशब्दः परशब्देन समानार्थं प्रातिशाख्येषु प्रसिद्धः तत्र शब्दो लिट्स्वरेणा-

द्युदात्तः क्वशब्दः किमोदित्यत्प्रत्ययान्तस्मित्स्वरितः । उदात्तस्वरितपरस्येति
 वक्तव्यमिति । एतदप्युपलक्षणम्, उदात्तस्वरितयोरित्येव वक्तव्यमिति, इत एव
 परशब्दार्थलाभात् । मंगलाथमिति । उदयशब्दोच्चारणमेव मंगल मंगलादीनि
 हि शास्त्राणि प्रथन्ते, मंगलमध्यानि मंगलान्तानि च वीरपुरुषाणि च भवति
 आयुष्मत्पुरुषाणि च, इह चादौ वृद्धिशब्दोऽप्यश्वशब्दः शिवशमरिष्टस्य
 कर्हति, अन्ते चायमुदयशब्दः ॥

अ अ । एकौत्र विवृतः परः संवृतः द्वावप्यविमलिको, यो विवृतस्स
स्थानी, यः संवृतः स आदेशः । किमर्थमकारस्याकारो विधीयते, इत्याह ।
इहेति । कार्यार्थमिति । तत्पुनः कार्यमकारस्य दीर्घप्लुताभ्यां सवर्णसंज्ञा
अन्यथा प्रयत्नभेदान्न स्यात् ततश्च ह्रस्वोकारो गृह्यमाणो दीर्घप्लुतो न
गृह्णीयात् । तत्र दोषः । अकः सवर्णो दीर्घः इहेवस्यादेन्द्राग्नमिति, इह न
स्यादएडाढकमिति, तस्मादेवमादिकार्यार्थमकार इह शास्त्रे विवृतः प्रतिज्ञायते,

तत्र यदीयं प्रत्यापत्तिं क्रियेत तस्य तदा तथाभूतस्यैव प्रयोगः स्यात् स मामूदि-
ति प्रत्यापत्तिरिह क्रियते इह स्थान्यकारो विवृत्तौ अणत्वात् सवर्णानां
ग्राहक इति दीर्घप्लुतयोरपि स्थाने संवृतोऽकारः प्राप्नोति आदेशम्वकारः
संवृतोऽण् न भवतीति सवर्णानां ग्राहको न प्राप्नोति, भाव्यमानत्वात् ।
ततश्च यद्गुणः संवृत उच्चारितस्तद्गुण स्वाष्टादशमैदमिन्नम्यापि अक्षरस्य
प्राप्नोति, इत्याशक्याह । दीर्घप्लुतयोश्चेति । इष्टिरैवेयम् । यद्वा तपरनिर्देशा-

त्सिद्धम्, अद इति सूत्रं कर्तव्य, तत्र तः परो यस्मादिति पूर्वोऽकारस्तपरः
 तात्परस्तपर इति द्वितीयः ततश्च स्थान्याकारो दीर्घप्लुतो न ग्रहिष्यत्यादे-
 शस्त्वनपि गुणान्तायुक्तस्तत्कालान् ग्रहिष्यति । एकशेषनिर्देशो वायं
 द्रष्टव्यः अत्र षड् मात्रिका अकाराः स्थानिनो निर्दिश्यन्ते, वादेशा अपि षडेव
 तत उभयत्रैकशेषः तत्र षण्णां स्थानिनां निर्देशसामर्थ्यात् स्थानिभिर्दीर्घप्लुतो
 भिन्नकालो न गृह्येत । ततः षण्णां स्थानिनां स्थाने षडादेशाः संवृत्ता यथा-
 संख्यं भवन्तीति सर्वेष्टसिद्धिरिति शम् ॥

इति श्रीमट्टहरदत्तमिश्रविरचितायां पदमंजरीमष्ट-
 मस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

समाप्ता चैयं काशिकाव्याख्या पदमंजरी ॥

॥ शुभं भवतु ॥

